

2

2020

Letnik XXIII

ISSN 1318-864X

Slovenščina v šoli

predmet

Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana

roman
glagol
oklepaj
intonacija
stavček
svobodni verz
priredje
oseba
pisec
stavček
osebni zaimek
poudarek
metafora
pravljica
prirédje
vežica
vežica
poved
veznik
črtica
naklon
izjava
odvisnik
osebek
izvor
pesnik
samostalnik
prislovno določilo

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Slovenščina v šoli

metafora
pravljica
priredbe
osebek
izvor
pesnik
samostalnik
prislovno določilo
vejica

Vsebina

ZA UVOD

Mag. Mirjam Podsedenshek | Je daleč blizu? Je.
Daleč je lahko blizu. | 3

RAZPRAVE

Aleks Birsja Jogan | **Prispevek Antona Mahniča
k ohranitvi glagoljštva v Hrvaškem
primorju, Istri in Kvarnerju** | 4

Nataša Ropič | **Govorništvo med teorijo in prakso** | 14

DIDAKTIČNI IZZIVI

Ana Perović | **Uporaba spletnih orodij za formativno spremljanje napredka učencev pri pouku slovenščine na daljavo** | 26

TEKMOVANJE V ZNANJU SLOVENŠČINE ZA ČANKARJEVO PRIZNANJE

Dr. Igor Saksida | Skupna izhodišča za pripravo
na Tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo
priznanje, v šolskem letu 2019/20 | 36

Navodila za pisanje spisa –
osnovna šola, 8. in 9. razred | 41

Meta Podlesnik Marčič | Prekrasno obdobje življenja | 42

Živa Bregar | Pogum in strah se morata držati za roke,
da ogenj, ki gori v našem srcu, nikoli ne ugasne | 44

Navodila za pisanje spisa – gimnazijski programi, 1. in 2. letnik | 46

Izabela Letonja | Na poti do sreče | 47

Marija Snežna Benedičič | Na poti do sreče | 49

Svarun Čelan | Na poti do sreče | 51

Lucija Klemen | Na poti do sreče | 53

**Navodila za pisanje spisa –
poklicni programi, vsi letniki | 55**

Maruša Komljanec Bon | **** | 56

Navodila za pisanje spisa – gimnazijski programi, 3. in 4. letnik | 57

Hana Bizjak | **** | 58

David Dragonja | Jaz, ti, mi, vsi | 60

Tina Černejšek | **** | 62

PREDSTAVITVE

Dr. Špela Bregač | Portal Fran –
podpora pri vseh predmetih | 64

Dr. Špela Bregač | Jezikovni portal Franček in slovenska slovnica pri pouku (ne samo slovenščine) | 65

Dr. Špela Bregač | Jezikovna svetovalnica za učitelje | 66

**Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo**

Revija je vpisana v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo, pod zaporedno številko 574.

© Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2020

Vse pravice pridržane. Brez založnikovega pisnega dovoljenja ni dovoljeno nobenega dela te revije na kakršenkoli način reproducirati, kopirati ali kako drugače razširjati. Ta prepoved se nanaša tako na mehanske oblike reprodukcije (fotokopiranje) kot na elektronske (snemanje ali prepisovanje na kakršenkoli pomnilniški medij).

Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana.

Slika na naslovnici: Veno Pilon, Ciril Kosmač, ok. 1948, plast. želatinsko srebrobromidni papir (povečavo orig. negativa 6 x 6 cm naredil Božidar Dolenc l. 1991), Pilonova galerija Ajdovščina, inv. št. 2/3/F, foto: Primož Breclj

Mag. Mirjam Podsedensek | odgovorna urednica

Je daleč blizu? Je. Daleč je lahko blizu.

Resnična bližina lahko pride k nam tudi od daleč, v nas stopi z besedo, ujeta v podarjeni haiku ali zapisano besedilo mladih.

Pravzaprav ne vem vedno čisto dobro, kaj je lepše, ali poezija odraslega ustvarjalca, ki se ji lahko približujem, iščem pomenske odtenke – ali pisanje mladih. Pri ustvarjanju je najlepše misli dati prosto pot, da se razrase in pove, kar želi izraziti in izreči.

Taka je druga številka revije, ki je pred vami, nastajala nekoliko drugače – na daljavo.

Ob pripravljanju besedil, povezovanju z avtorji, sodelavci, mladimi ustvarjalci, v zbiranju in odločanju, me je presenetila in krepila misel mlade avtorice, ki pravi:

»Pogum in strah se morata držati za roke, da ogenj, ki gori v našem srcu, nikoli ne bo ugasnil.«

Njena rdeča nit bi bila lahko rdeča nit tudi za prispevke v tej številki, ki tokrat predstavlja spisje najboljših udeležencev Tekmovanja v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje, ki tudi v sodobnem času, v tem trenutku, iščejo odgovore – kot Tantadruj – kako priti do sreče, kakšen je človek in njegovo bivanje v drugačnem, tudi znanstveno fantastičnem svetu, in da je pri odločitvah pomembno biti samosvoj in samostojen.

Interpretativno samostojnost in raziskovalno načelo v *Razpravah* je dosledno upoštevano v znanstvenem prispevku mladega raziskovalca Aleksa Birse Joga-na, ki nam predstavlja malo manj znano podobo in delovanje dr. Antona Mahniča, svežino in nov pogled pa prinaša tudi prispevek Govorništvo med teorijo in prakso, v katerem Nataša Ropič analitično razčlenjuje predvsem pomen in vlogo sodobne govorjene besede.

V *Didaktičnih izzivih* učiteljica Ana Perović predstavlja izkušnje s poukom na daljavo, osvetljuje funkcionalno rabo spletnih orodij, ki jih je preizkusila z učenci.

Beseda je tako vedno namenjena človeku, saj je del njegove misli, ki ga lahko povezuje z drugimi – tudi na daljavo.

M. Podsedensek

Slovenščina v šoli 2

XXIII. letnik
leto 2020
ISSN 1318-864X

Izdajatelj in založnik: Zavod RS za šolstvo, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana

Predstavniki: dr. Vinko Logaj

Uredništvo: mag. Mirjam Podsedensek (odgovorna urednica), dr. Lara Godec Soršak (Pedagoška fakulteta Ljubljana), Mira Hedžet Krkač (Zavod RS za šolstvo), mag. Mojca Honzak (Osnovna šola Riharda Jakopiča v Ljubljani), dr. Boža Krakar Vogel (Filozofska fakulteta v Ljubljani), dr. Maja Melinc Mlekuž (Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko), Bojana Modrijančič Reščič (Šolski center Nova Gorica), Vlado Pirc (Zavod RS za šolstvo), dr. Igor Saksida (Pedagoška fakulteta Ljubljana), dr. Miha Vrbinc (Deželni svet za Koroško)

Naslov uredništva: Zavod RS za šolstvo, OE Nova Gorica (za revijo Slovenščina v šoli), Erjavčeva ulica 2, 5000 Nova Gorica; tel. 05/330 80 79; mirjam.podsedensek@zrss.si

Urednica založbe: Simona Vozelj

Jezikovni pregled: Katja Križnič Jeraj

Prevod povzetkov: Ensitra prevajanje, Brigita Vogrinec s. p.

Oblikovanje: Simon Kajtna

Prelom: Tisk Žnidarič d. o. o.

Tisk: Tisk Žnidarič d. o. o.

Naklada: 480 izvodov

Naročila: ZRSŠ – Založba, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana; faks: 01/300 51 99; založba@zrss.si

Letna naročnina (3 številke): 35,00 € za šole in druge ustanove, 26,25 € za individualne naročnike; 12,50 € za dijake, študente, upokojujence; za naročnike iz tujine 40,00 €; cena posamezne enojne številke v prosti prodaji je 13,00 €; v cenah je vključen DDV

Prispevek Antona Mahniča k ohranitvi glagoljaštva v Hrvaškem primorju, Istri in Kvarnerju

*The Contribution of Anton Mahnič to the Preservation of Glagolitism
in Croatian Littoral, Istria and Kvarner*

Izvleček

Ključne besede:

Anton Mahnič, hrvaško
glagoljaštvo, glagolica,
Staroslovanska akademija,
Kurykta

Ko se je na hrvaški obali odvijal boj za ohranitev v več sto letih razvitega in utrjenega glagolskega bogoslužja, utemeljenega na hrvaški različici cerkvenoslovanskega jezika in pisavi glagolici, je bil v središče spora med Hrvati na eni in Italijani ter avstrijsko državo na drugi strani, za škofa v Krku imenovan slovenski rojak, dr. Anton Mahnič. Čeprav je bil znan po stališčih zoper pretirano izražanje nacionalnosti in obrambi liturgične latinščine, je preučil zgodovinska dejstva in z občutkom za pravičnost krške duhovnike podprl pri ohranjanju lastne bogoslužne tradicije tam, kjer se je skozi stoletja utrdila. Sklical je škofijsko sinodo, na kateri so bili v zagovor glagoljaštva sprejeti ustrezni dokumenti, posredoval pri rimskem vodstvu, da je dokumente potrdilo, ter za tiskanje glagolskih bogoslužnih knjig in preučevanje glagoljaške dediščine ustanovil Staroslovansko akademijo in njeno delo okrepil s tiskarno Kurykto.

Abstract

Keywords:

Anton Mahnič, Croatian
Glagolitism, Glagolitic
alphabet, Old Church Slavonic
Academy, Kurykta

At the time of the battle to preserve the Glagolitic church service, developed and established over several hundred years, which was founded on the Croatian version of the Church Slavonic language and the Glagolitic alphabet, a Slovenian was named as the Krk Bishop, in the middle of the dispute between Croatia on the one side, and Italy and Austria on the other, called Dr. Anton Mahnič. Although he was known for his views against excessive expression of nationality and defence of Ecclesiastical Latin, he studied the historical facts and supported, with a sense of justice, the Krk priests in the preservation of their own church tradition in the place where it had previously been established throughout centuries. He summoned a synod of bishops where proper documents were adopted for the defence of Glagolitism, intervened with Roman leaders who authorized the documents, and founded the Old Church Slavonic Academy for the study of the Glagolitic heritage and the Kurykta Printing House for the printing of the Glagolitic church books.

Uvod

Štirinajstega decembra letos bo minilo sto let od smrti plodovitega pisca, kulturnega delavca, intelektualca in škofa s preloma iz 19. v 20. stoletje, dr. Antona Mahniča iz Kobdilja. Večina javnosti se ga iz šolskih klopi spomni kot nazorsko ozko usmerjenega časnikarja in literarnega kritika, pregled njegovega dela pa odstira še mnoga področja delovanja in drugo, še vedno odločno in načelno, a pravično in za dobro ljudstva zavzeto plat osebnosti. Ko je prevzel službo krškega škofa, se je nasprotno od pričakovanih zavzel za ohranitev glagolske tradicije v škofiji in hrvaškemu ljudstvu v Istri, Primorju in Kvarnerju pomagal obdržati skozi več stoletij izoblikovan hrvaški bogoslužni jezik in njemu lastno pisavo, hrvaško različico glagolice.

Prispevek predstavlja vlogo Antona Mahniča v ključnem obdobju za dokončno legitimacijo glagolskega bogoslužja na hrvaški obali. Članek je objavljen pred 100-letnico škofove smrti in želi razširiti njegovo podobo z ozko usmerjenega slovenskega publicista (urednika *Folia Periodicuma*, *Soče* in *Rimskega katolika*) in literarnega kritika (Gregorčiča, Prešerna in Stritarja) na vitalnega kulturnega delavca, ki je segel tudi izven svoje domovine.

Škof Anton Mahnič ni bil le slovenski publicist in literarni kritik, temveč tudi kulturni delavec in intelektualc z vplivom izven svoje domovine, ki je imel pomembno vlogo za legitimacijo glagolskega bogoslužja na hrvaški obali.

Opredelitev glagoljaštva

Vzdolž hrvaške obale sta se zaradi posebnih kulturnih, zgodovinskih in političnih pogojev v primerjavi s slovanskimi območji drugod v Evropi glagolica in staroslovanski jezik ohranila nenavadno dolgo, vse do konca 19. stoletja. Glagoljaštvo zato ni le jezikovni pojav, temveč tudi kulturno in politično pogojen fenomen. Najširše ga je opredelil hrvaški jezikoslovec Josip Hamm, in sicer kot »gibanje, poimenovano po glagolici, posebni slovanski pisavi, ki je imelo veliko vlogo v bojih, ki so jih nekateri slovanski narodi v srednjem veku vodili proti tujemu duhovništvu in tuji nadvladi« (Bratulić 2005: 54). Tesno je povezano z glagoljaši – duhovniki, ki so bogoslužje obhajali v staroslovanskem jeziku, zapisanim z glagolico. Bili so pomembne javne osebe, skozi stoletja se je njihovo število skoncentriralo na nekaj pomembnejših področjih – v Istri v Roču, Draguću, Bermu in Žminju, na Krku pa v Omišlju, Vrbniku in Dobrinju. Tu se je oblikovala prava teokracija, še posebej v Vrbniku in dalmatinski Poljici. Živeli so od cerkvene nadarbine ali od službe bratovščinam. Čeprav so pri bogoslužju brali iz glagolskih knjig, so v zasebnem življenju pogosto uporabljali zahodno cirilico. Poleg cerkvenih služb so skrbeli za pisanje pravnih listin, naprimer zakonikov, statutov, oporoke, zasebne lastninske dokumente ipd., zato bolj izobraženi duhovniki niso poznali le glagolske in cirilske pisave, temveč tudi latinično ter latinski in italijanski jezik. Glagoljaštvo je torej zbirni pojem, ki zajema »/v/ se njihovo /glagoljašev/ delo, bogoslužje, liturgična in paraliturgična opravila, pisanje dokumentov, oporok in služenje Božjemu narodu /.../« (Bratulić 2005: 55–56).

Kljub vsem pridruženim pogojem je pojav izhodiščno utemeljen na posebni obliki pisave in njej pripadajočemu jeziku. Glagolska abeceda je sestavljena iz 38 znakov. Za potrebe pokristjanjevanja Slovanov na Velikomoravskem jo je posebej za slovanski jezik okrog leta 863 razvil Konstantin (sv. Ciril) s pomočjo brata Metoda. Izvor črkopisa še ni povsem pojasnjen, pojavljata pa se dva vidika razlage, eksogeni in endogeni. Prvi preučuje zunanje zglede in ugotavlja, da se je glagolica naslonila na grafeme drugih, takrat že uveljavljenih pisav, kot so hazarska, siriska, koptska, samaritanska, armenska, gruzinska idr. Po teoriji Isaaca Taylorja in Vatroslava Jagića naj bi bila osnovna podlaga za prvo slovansko pisavo grška minuskula, iz katere sta brata Konstantin in Metod povzela stilizacijo 24 črk. Za preostalih 14 črk sta morala avtorja najti zglede v ostalih orientalskih pisavah. Endogeni vidik ugotavlja notranje zakonitosti glagolice, to je njeno izvirno zasnovo in obliko. Georg

Černohvostov v glagoliških grafemih vidi krščanska znamenja: podoba križa – simbol krščanstva, kroga – Božja večnost, neskončnost, popolnost in trikotnika – Sveta Trojica, Jončev pa črke izpeljuje iz kroga, razdeljenega na osem enakih delov. Vsaka črka zaseda samo določen prostor v osnovnem liku (Babič 2019: 251–252).

Na hrvaškem ozemlju se je do začetka 11. stoletja iz oble ali okrogle glagolice, razvite iz še prvotnejše oblo-oglate glagolice, kakor sta jo zasnovala Konstantin in Metod (zapisana v najstarejšem znanem glagolskem besedilu, Kijevskih lističih s konca 10. stoletja), izoblikovala posebna različica oglate ali hrvaške glagolice. Prvič je izpričana v Assemanijevem evangeliju z začetka 11. stoletja, ohranila pa se je vse do pozne dobe glagoljštva konec 19. stoletja (Babič 2019: 252).

Kratka zgodovina glagolice in hrvaškega glagoljštva

Predzgodovina hrvaškega glagoljštva

Glagoliška pisava je nastala za zapis stare cerkvene slovanščine, jezika, ki ga je za potrebe pokristjanjevanja na Velikomoravskem pred odhodom na misijo v 9. stoletju razvil Konstantin (pozneje Ciril) s pomočjo brata Metoda. Za misijonarja ju je izbral bizantinski cesar Mihael III., potem ko se je leta 862 velikomoravski knez Rastislav zaradi strahu pred nemško močjo na zahodu obrnil nanj in sprejel vzhodno obliko krščanstva. Za nalogo sta bila primerna zaradi znanja slovanskega narečja iz okolice Soluna. Pred prihodom v deželo leta 863 ali 864 sta za ljudstvo brez knjižnega jezika in pisave morala razviti črkopis – glagolico in v njihov jezik prevesti bogoslužna besedila (Babič 2003: 14–15).

S prevajalskim delom je Konstantin postavil temelje slovanskemu knjižnemu jeziku. Zahodni del Evrope je medtem priznaval le tri svete jezike (latinščino, grščino, hebrejščino) in skoraj popolnoma latiniziral politično spisje in bogoslužje, zato sta morala Konstantin in Metod leta 867 ob nasprotovanju rimsko-nemškega duhovništva svojo legitimiteto potrditi pri papežu v Rimu. Papež Hadrijan II. je odobril slovansko liturgijo na Velikomoravskem in v Panoniji, njune učence pa posvetil v duhovnike. Konstantin je zaradi bolezni ostal v Rimu in tam umrl, Metod pa se je vrnil na Moravsko in nadaljeval delo. Leta 870 je postal panonsko-moravski nadškof, a je bil zaradi nove, nemštva naklonjene oblasti deležen nasprotovanja, odstavljen in zaprt. Po njegovi smrti leta 885 je slovansko bogoslužje na Velikomoravskem večinoma zamrlo, njegove učence so pregnali in uničili prevode bogoslužnih knjig ter jih nadomestili z latinskimi (Babič 2003: 16–17).

Že med Metodovim delovanjem se je slovanska pismenost širila v druge slovanske kraje, v Panonijo, na Češko, Hrvaško in deloma Poljsko, pregnani učenci pa so tradicijo prenesli še na dve južnoslovanski področji, v Bolgarijo in Makedonijo (in naprej v Srbijo ter na vzhodnoslovanska področja), ter v Hrvaško primorje, Istro in Kvarner (Babič 2003: 17–18). V Preslavu (Bolgarija) je na cesarjevem dvoru okrog leta 893 Konstantin Preslavski na podlagi grške majuskule razvil cirilico, ta se je do 11. stoletja, ko je zajela skoraj vse ozemlje, ki je uporabljalo glagolico, širila na zahod, glagoljaško je ostalo le čakavsko jezikovno ozemlje (Šekli 2016: 159).

Od te točke ne govorimo več o prvotnem ciril-metodovskem jeziku, temveč o cerkveni slovanščini¹. Gre za mlajše stopnje staroslovanskega jezika, pri katerih so se na staro

¹ V nadaljevanju bo za večjo enotnost besedila in usklajenost z literaturo večkrat uporabljen izraz *staroslovanski jezik*, mišljena pa je njegova mlajša, hrvaška cerkvenoslovanska oblika.

Glagolsko abecedo je za potrebe pokristjanjevanja Slovanov na Velikomoravskem posebej za slovanski jezik okrog leta 863 razvil Konstantin (sv. Ciril) s pomočjo brata Metoda.

Konstantinova ideja je bila, da se človek k človeku in k Bogu najpristneje obrača v maternem jeziku.

osnovo nanašali fonetični, morfološki in leksikalni ter v manjši meri skladenjski in besedotvorni elementi iz posameznih živih slovanskih jezikov (Babič 2003: 22). Poleg češke, panonske, bolgarsko-makedonske, srbske in vzhodnoslovanske redakcije se je izoblikovala hrvaška različica cerkvene slovanščine (Babič 2003: 22–28).

Hrvaška redakcija cerkvene slovanščine

Hrvaško glagoljaštvo je bilo od začetka prepojeno s Konstantinovo idejo, da se »človek k človeku in človek k Bogu najpristneje obrača v maternem jeziku«. Zgodovinski dokumenti kažejo, da je bila glagolica na hrvaškem ozemlju prisotna že v 10. stoletju, od 11. stoletja pa je postala prevladujoč način zapisovanja. V njej so zapisani najstarejši hrvaški teksti, med katere spadajo epigrafski spomeniki, bolj znana zaradi enačenja z začetkom hrvaške književnosti in knjižnega jezika pa je Baščanska plošča (prehod med 11. in 12. stol.) z zidu cerkve svete Lucije v Jurandvoru blizu Baške (Damjanović 2015: 41–43).

Največji razcvet je glagoljaštvo doživelo v 14. in 15. stoletju, ko je papež Inocenc IV. dovolil slovansko bogoslužje in so nastajale različne liturgične knjige.

Največji razcvet je glagoljaštvo doživelo v 14. in 15. stoletju, saj je papež Inocenc IV., po dvakratni prepovedi na dveh splitskih sinodah leta 926 in 1060 (Babič 2003: 24), dovolil slovansko bogoslužje, najprej v senjski škofiji leta 1248 in leta 1252 še v krški. Množično so nastajale liturgične knjige: misali, breviri in psalterji. Izdelovali so jih v treh središčih, na Kvarnerskih otokih in v Istri, okrog Nina v zaledju Zadra ter v Lici in Krbavi. Posebej pomembni za zgodovino hrvaškega knjižnega jezika so glagolski pravni spomeniki, saj je bil v njih prvič zapisan govoren jezik – t. i. narodni jezik ali *lingua vernacula*. Zapisovale so se tako čakavščina, kakor štokavščina in kajkavščina. Omenimo le *Vinodolski zakonik*, *Rusko pravdo*, *Razvod istarski* in *Regulo svetega Benedikta* (Damjanović 2015: 44–49). V tem času so delovale prve tiskarne za tiskanje knjig v glagolici; kot prva je leta 1483 izšel *Misal*, ki velja za prvo hrvaško tiskano knjigo v glagolici ter za prvo hrvaško in slovansko tiskano knjigo sploh (Babič 2003: 24).

Najplodnejšega doba hrvaškega glagoljaštva je trajala do druge polovice 16. stoletja, ko se je klasično glagoljaštvo navezalo na protestantizem in so knjige večinoma izdajali v slovensko-hrvaškem tiskarskem krogu v Urachu pri Tübingenu. Sodelovanje je pripeljalo do čakovsko-glagolskih, štokavsko-cirilskih in latinskih protestantskih izdaj (Babič 2003: 24). Kljub obsežnemu korpusu liturgičnih in posvetnih besedil je zaradi razvoja tiska in prednostne uporabe latinice za zapisovanje hrvaških idiomov glagolica izgubljala na veljavi; omejena na cerkveno rabo se je ohranila le v Primorju, Istri (tudi slovenski) in Kvarnerju. Kot zadnje delo v hrvaškoslovanskem jeziku iz te dobe je znan Brozičev *Brevir* iz leta 1561 (Damjanović 2015: 50).

Naslednji stoletji, 17. in 18., sta zaznamovali vzhodnoslovanizacija liturgičnih knjig (začetek označuje Levakovičev *Misal*, 1631) in posledično zamiranje glagoljaške tradicije. Zaradi grožnje protestantizma je Katoliška cerkev po tridentinskem koncilu (1545–1563) sprejela načrt za obrambo pred njim. Ustanovljena je bila Kongregacija za širjenje vere, katere pomembna naloga je bila organizacija misijonarske dejavnosti za preprečevanje širjenja protestantizma po svetu in za prodor k pravoslavnim vernikom na vzhodu. Z njimi bi nadomestili izgubljene katoličane na Nemškem in v Skandinaviji. Pomembno območje je postal Balkan, saj tu poteka meja med katolištvom in pravoslavljem. Ker se ni tiskalo oz. ponatiskovalo hrvaških cerkvenoslovanskih del, je glagoljašem primanjkovalo bogoslužnih knjig, poleg tega obstoječe niso bile usklajene z novimi liturgičnimi smernicami tridentinskega koncila. Hrvaški glagoljaši s škofom Ivanom Agatičem in frančiškanskim provincialom Franjem Glaviničem na čelu so se zato zavzeli za odkup graške (zaplenjene protestantske) tiskarne z glagolskimi in cirilskimi stavnici in za njen prevoz na Reko, a jih je na pobudo avstrijske vlade prehitela rimska cerkvena oblast. S tiskanjem hrvaških knjig je želela utrditi svoj vpliv, pojavili pa sta se vprašanji, katero različico cerkvene slovanščine izbrati in v kateri pisavi

(glagolici, cirilici ali latinici) jo zapisati. Zmagalo je prepričanje, da morajo biti teksti napisani v jeziku, ki bo razumljiv in uporaben za čim več slovanskih narodov. Ob premoči uniatske struje (predstavnikov narodov, ki bi zaradi jezika in obreda najbolj pripomogli k priključitvi pravoslavcev v cerkveno unijo – zvezo katoliških in pravoslavnih škofij) so se odločili za vzhodnoslovansko redakcijo. Knjige so vseeno natisnili v glagolici, to pa je povzročilo protislovje. Za glagoljaše so bile knjige sprejemljive z vidika pisave, ne pa z vidika jezika, za pravoslavne vernike pa ravno nasprotno. Hrvaški duhovniki so zato vedno pogosteje uporabljali dela, ki so bila natisnjena v hrvaškem ljudskem jeziku – *ščavetu* in v latinici. Vse to je privedlo do počasnega zatona glagoljaške produkcije (Babič 1997: 55–61). Skoraj popolnoma je zamrla do leta 1830 (Pirjevec 2018: 46), ni pa zamrlo obredje iz obstoječih slovanskih knjig.

Glagoljaštvo v Mahničevem času

Ob koncu 19. stoletja se je v krški škofiji, v katero je bil dr. Anton Mahnič imenovan za škofa, slovansko bogoslužje obhajalo po skoraj vsem podežlju. Izjema so bila mesta, saj je v njih prevladovalo italijansko prebivalstvo, to pa se je udeleževalo bogoslužja v latinskem jeziku (Novak 2002: 19). Še vedno veljavna bula papeža Benedikta XIV. (1754) je slovansko bogoslužje dovoljevala le na območjih, kjer je bila v navadi cerkvena slovenščina, ne pa širše rabljen ljudski jezik, zapisan v latinici. Ta je, sicer nezakonito, zaradi pomanjkanja liturgičnih knjig, neznanja glagolice in nedefiniranosti območij z omenjeno pravico vedno bolj prodiral v liturgijo (Bozanič 2004: 18–19). Slovansko bogoslužje se je še dodatno utrdilo in širilo med Slovence in Čehe zaradi papeške enciklike *Grande munus* (1880), s katero je Leon XIII. poudaril pomen sv. Cirila in Metoda za pokristjanjevanje Slovanov in se zavzel za slovesno praznovanje njunega godu in uporabo slovanskega jezika v obredju in pri branju Božje besede, če so teksti ustrezno prevedeni (Novak 2002: 19).

Splošno aktivacijo Slovanov so spodbujali tudi širši družbeno-politični dogodki. Sredino devetnajstega stoletja je v Avstro-ogrski zaznamovalo prebujanje narodov, pri čemer so slovanski zaradi številčnosti posebej izstopali. Govorci slovanskih jezikov so predstavljali več kot polovico prebivalcev monarhije, njihova zastopanost pri političnem odločanju pa še zdaleč ni dosegala tega odstotka. S krepitvijo narodnega zavedanja je rastla težnja po večji politični moči, kar so mnogi skušali doseči s povezovanjem Slovanov, tako da so poudarjali skupno preteklost in za izhodišče skupne kulture postavili delovanje Konstantina in Metoda. Z izpostavljanjem njune vezanosti na krščanstvo, podložnosti rimskemu škofu in zapisovanja bogoslužnih knjig v slovanskem jeziku so opozarjali na podobne razmere in potrebe v svojem času. Samozavest so dodatno krepile *slovanske* obletnice: tisočletnica začetka moravske misije – 1863, 1000. obletnica Cirilove smrti – 1869, tisočletnica Metodove smrti – 1885 in 1000 let od dovolitve slovanskega bogoslužja – 1880 (Damijanović 2015: 51).

Avstro-ogrska vlada je na dogajanje gledala zaskrbljeno. Največji odpor je sprožila apostolska spodbuda Leona XIII., saj je predstavljala grožnjo, da bi Rusija dobila prevelik vpliv na Slované v monarhiji. Oblast je zato sklenila bojevati se proti širjenju glagolskega bogoslužja med pripadnike ostalih slovanskih narodov v državi. Napetosti so dosegle vrhunec po konkordatu Cerkve z barsko nadškofijo (1886) in dovoljenju glagolskega bogoslužja na njenem ozemlju. Zaradi velikega navdušenja Hrvatov so sledila mnoga pojasnila o nesplošnosti take pravice: papeškega nuncija na Dunaju, avstrijskega ministra za uk in bogočastje, poreško-puljskega škofa in goriškega nadškofa. Slednje naj bi napisal prav Mahnič, saj je veljal za nasprotnika glagolskega bogoslužja (Novak 2002: 19–20). V Primorju so se medtem krepile napetosti med iredentisti in slovanskimi prebivalci. Hrvati so se samoobrambno odzvali s ponovno uvedbo glagolice v cerkvah. Da bi regulirala njeno rabo, je cerkvena oblast leta 1898 izdala odlok, s katerim jo je dovolila le tam, kjer

Slovansko bogoslužje se je še dodatno utrdilo in širilo med Slovence in Čehe zaradi papeške okrožnice Grande munus.

Avstro-ogrška oblast
je z odlokom regulirala
rabo glagolice in si
prizadevala, da bi
zatrla glagoljaštvo.

je bila v rabi pred 30 leti (Pirjevec 2018: 46). Dve leti pozneje je dokument dopolnila z dovoljenjem slovanskega bogoslužja v cerkvah, v katerih je zamrlo neprostoovoljno, tj. zaradi pomanjkanja ustreznih misalov in duhovnikov glagoljašev (Milovčič 1990: 277). Avstrijska vlada in italijanska manjšina z ukrepi cerkvenih dostojanstvenikov nista bili zadovoljni, zato sta pisali v Rim in zahtevali zatrtje glagoljaštva (Novak 2002: 19–20).

Mahničevo škofovstvo in odnos do glagoljaštva

Imenovanje za škofa in dotedanja stališča

V za glagoljaštvo napetem času je bil po dobrih dvajsetih letih literarnega, časnikarskega, kritiškega, duhovniškega, proforskega in semeniškega delovanja na Slovenskem za krškega škofa imenovan dr. Anton Mahnič, Slovenec iz Kobdilja. Cesar ga je za položaj izbral 22. februarja 1896, 3. marca ga je potrdil še papež. Škofovsko posvečenje je v goriški stolnici prejel 7. februarja 1897 in bil 27. marca istega leta umeščen na Krku. Okrog imenovanja so se napletle številne nejasnosti in govorice, saj se je pričakovalo, da bo za škofa izbran pokrajinski poslanec in kanonik krškega stolnega kapitla, dr. Fran Volarič. Spodkopale so ga italijanske obtožbe, da bo delal razlike med prebivalci njihove in hrvaške narodnosti (Klemenčič 1990: 9–12). Med postopkom za izbiro novega škofa je c.-kr. namestnik v Trstu, baron Teodor Rinaldini, v oceni kandidata zapisal, da je Volarič izredno narodno zaveden in da zahteva uvedbo glagolice v bogoslužje. Njegova stališča glede razmerja med Italijani ter Hrvati in Slovenci na hrvaški obali so bila nasprotna državnemu pogledu, da je treba prebivalstvo na tem območju poenotiti in preprečiti razmah glagolskega bogoslužja (Novak 2002: 18). Ustreznejši kandidat se je zato zdel Anton Mahnič, a so tudi nanj iz dveh taborov gledali različno: Italijani so imenovanje sprejeli z navdušenjem, saj so poznali njegovo lojalnost Rimu in s tem latinskemu bogoslužju, Hrvati pa so bili skeptični zaradi njegovega predhodnega negativnega odnosa do pretiranega izražanja narodne pripadnosti. Med prebivalci so upravičeno krožile govorice, da je cesar Mahniča izbral, ker bi lahko bil odločen borec proti glagolskemu bogoslužju (Klemenčič 1990: 12).

Svoja stališča je Mahnič jasno izražal med delovanjem v Gorici in Ljubljani, ko se je kot pisec in urednik intenzivno posvečal objavljanju: od 1884 je urejal goriški škofijski list *Folium Periodicum*, med 1898 in 1890 vodil *Sočo* in 1888 začel z izdajanjem *Rimskega katolika*. V publicističnem delu se je kazal njegov nepopustljivi značaj. Za svoje načelo je postavil katoliško moralo oziroma t. i. *razodeto resnico* in se z njenega vidika najprej lotil kritike slovenskih literarnih ustvarjalcev, posebej Prešernove ljubezni, Stritarjevega svetobolja in Gregorčičevega pesimizma, nato pa še politike. S pisanjem je pripravil ozračje za prvi slovenski katoliški shod (1852), s katerim se je do tedaj na videz homogen slovenski narod razcepil v dva tabora. Zgodila se je t. i. ločitev duhov, ki je pomenila začetek slovenskega strankarskega življenja (Gaberc 1996: 749). V *Rimskem katoliku* je objavljaj prispevke, v katerih je pisal o narodnosti. Izstopa stališče, naj kot povezovalno sredstvo med katoličani različnih narodnosti služi latinščina. Rabi narodnega jezika v bogoslužju (in s tem glagolski liturgiji) je torej načelno nasprotoval (Novak 2002: 17). Kot dokaz služi odziv na afero v Ricmanjah pri Trstu leta 1898. Mahnič se je na prizadevanja krajevnega duhovnika in župljanov, ki so želeli brez prave zgodovinske podlage uvesti glagolske in slovenske obrede, seveda odzval negativno (Pirjevec 2018: 46; Gaberc 1996: 751).

Mahničevo stališče do glagoljaštva po prihodu v Krk

Mahniča so na bogoslužne posebnosti na območju, ki ga prevzema v upravljanje, predstavniki škofije opozorili že pred prihodom na otok. Ob posvečenju v Gorici so

mu podarili v rdeče usnje zaviti in s srebrom okovan Paršičev *Misal* iz leta 1893. Ko se je po prevzemu krške škofije razgledal po novem teritoriju, je skoraj v vseh podeželskih župnijah našel glagoljaše (Novak 2002: 18–19). Glede na njegova do tedaj znana stališča bi pričakovali ostro obsodbo slovanske liturgije, a se na uporabo glagolice tokrat ni odzval z načelnim moraliziranjem, temveč s poglobljenim preučevanjem pravnih in zgodovinskih dejstev. Milovčič (1990: 281) meni, da je pri tem vseeno ostal zvest tako uradnim stališčem Cerkev kot osebnim prepričanjem, saj je upravičenost glagolice vedno utemeljeval znotraj cerkvenih določil in lastnega zasledovanja poštenosti. Dodaja, da je Mahnič kot popolni zavezanec rimski Cerkev in kot tujec na Krku izpolnjeval vse pogoje za nepristransko sodbo o pravici do glagoljanja v škofiji (prav tam: 275).

Da bi vprašanje rešil pravično, se je vanj resnično poglobil. Ko je pol leta po ustoličenju v Krk pripotoval tržaški c.-kr. namestnik Rinaldini, da bi preveril, kako novi škof načrtuje rešiti problem, mu je Mahnič kratko odgovoril: »Ekscelenca, še vedno nisem uspel vsega preštudirati. Če bom ugotovil, da ima glagolica na Krku zakonito podlago, ne le, da je ne bom ukinil, temveč jo bom z vsemi silami podprl.« (Klemenčič 1990: 12) Odločitev je z ozirom na dobrobit ljudstva naposled utemeljil na zgodovinskih podatkih o položaju glagolice v škofiji in na pravnih dokumentih, s katerimi jo je Cerkev v preteklosti že odobrila. Glagoljaška pismenska dediščina mu je služila kot dokaz, da stara cerkvena slovanščina v času do 12. stoletja, ko je bil Krk pod bizantinsko upravo, ni prevladala nad bogoslužno latinščino, ampak zamenjala grščino. To pomeni, da ni bila izraz nasprotovanja latinizirani cerkveni avtoriteti. Uporaba glagolice je bila uzakonjena z različnimi že omenjenimi cerkvenimi dokumenti. Tudi stališče krških duhovnikov je govorilo v prid starima pisavi in jeziku, saj so ju razumeli kot pozitivna za ljudstvo. Omogočala sta, da so verniki, ki niso znali latinsko, razumeli bogoslužje in pri njem aktivno sodelovali. Nenaklonjenost italijanske manjšine so sodili negativno, videli so jo namreč kot spodkopavanje vsega slovanskega (Novak 2002: 20–21).

Na podlagi preštudirane gradiva in skladno z dokumentom Kongregacije za obrede iz leta 1898 je Mahnič ugotovil, da je glagolica v krški škofiji upravičena in ne nasprotuje rimski Cerkev. Spoznanja je objavil v *Explanationes* (1898), duhovnikom pa v duhu utemeljevanja slovanskega bogoslužja na zgodovinskih dejstvih naročil, naj v svojih župnijah zberejo dokaze o obstoju glagoljaštva. S tem je začrtal smernice prve krške sinode, ki je med 2. in 4. septembrom 1901 natančneje opredelila položaj glagolice v krški škofiji (Novak 2002: 21–22). Zaključki so bili objavljeni v sklepnem dokumentu *Acta et decreta primae synodi Veglensis celebratae anno salutis MDCDI* (1902) in poslani v potrditev Svetemu sedežu. Sinoda je sklenila, 1) da se lahko mašuje iz latinskega misala ali iz od rimske kurije potrjenega staroslovanskega prevoda, 2) da se sestavi seznam cerkva s pravico do glagolskega bogoslužja, 3) da morajo vsi duhovniki v škofiji znati tako latinski kot staroslovanski jezik, 4) da si bodo prizadevali za poučevanje staroslovanskega jezika v bogoslovju, do tedaj pa se ga morajo bogoslovci učiti sami in pred posvečenjem izkazati znanje obeh predpisanih jezikov, 5) in da bo mešanje jezikov v bogoslužju sankcionirano (Milovčič 1990: 280). Brez kakršnekoli upravičenosti pa je ostala liturgična raba ljudskega jezika, zato je bila prepovedana, kršitelji zapovedi pa so bili sankcionirani (Milovčič 1990: 281).

Italijanska skupnost in avstro-ogrska vlada sta se na nove smernice burno odzvali in skušali pri Svetem sedežu preprečiti potrditev sinodalnih sklepov. Italijanska manjšina se je Mahniču zoperstavila z objavljanjem člankov v italijanskih časopisih, npr. v *L'Avvenire* in *La voce cattolica*, ga obtoževala cerkvenega razkola in od Kongregacije za obrede zahtevala, naj se škof opraviči. Avstro-ogrska vlada je na rimsko uradnišтво pritiskala diplomatsko. Kongregacija se je na burno situacijo odzvala z zavlačevanjem končne odločitve in z zaslišanjem škofa Mahniča – pred Svetim oficijem je moral dokazati, da je drugi del sinodalnega poročila res utemeljen na dejstvih (Novak 2002: 23).

Mahnič je podprl glagolico z utemeljitvijo na zgodovinske vire, predvsem na pravne dokumente, s katerimi jo je Cerkev v preteklosti že odobrila.

Tiskarna Kurykta je zagotovila zaledje za publicistično dejavnost, s katero je Mahnič utrjeval glagoljaštvo.

Mahnič je kmalu spoznal, da glagolici ne bo mogel izboriti ustreznega položaja le z odloki Svetega sedeža, temveč bo potreboval tudi institucionalno oporo za izobraževanje duhovnikov in pripravo potrebnih glagolskih knjig ter druge literature (Dom in svet 1902: 319). Za izpolnitev cilja je bila leta 1902 ustanovljena že na sinodi načrtovana Staroslovanska akademija, še prej pa tiskarna Kurykta. Slednja je zagotovila zaledje za publicistično dejavnost, s katero je podpiral in utrjeval glagoljaštvo. Nadaljeval je z izdajanjem škofijskega glasila *Acta Curiae Veglensis*, ustanovil je SS. *Eucharistia* (1901) – od 1912 imenovanega *Svećenička zajednica, Hrvaško stražo* (1903) in *Luč* (1905), že od 1899 pa je izdajal *Pučkega prijatelja* (Klemenčič 1990: 12).

Papež Pij X. je leta 1905 naposled le sklical posvetovanje o glagolici. *Dom in svet* je poročal, da so se v Rimu pod vodstvom kardinala Serafin Vanutellija z namenom posvetovati se in oddati svoje svobodno mnenje o glagolici zbrali škofje iz goriške (kamor je spadala krška škofija), zadrške in zagrebske nadškofije. Hrvaški predstavniki so poleg lastnih razmišljanj predložili delo *Monumenta Glagolitica*, v katerem je dr. Luka Jelić predstavil zgodovino pojava. Zaključne seje se je udeležil tudi papež in napovedal izdajo sklepnega dokumenta (Dom in svet 1905: 445). Kongregacija za obrede je šele po njegovem posredovanju 7. novembra istega leta potrdila sklepe prve krške sinode (Novak 2002: 23–24). Klemenčič (1990: 12) ugotavlja, da je bilo s tem vprašanje za vodstvo krške škofije načelno rešeno, saj se na drugi krški sinodi (1911) med obravnavanimi vprašanji debata o glagolskem bogoslužju ni več pojavila.

Kurykta in Staroslovanska akademija

Na prvi krški sinodi je Mahnič začel načrtovati ustanovitev Staroslovanske akademije v Krku. Ideja se je uresničila naslednje leto, kmalu po koncu druge krške sinode in še pred končnim posvetovanjem pri papežu Piju X., ko je c.-kr. namestnik v Trstu potrdil pravila nove organizacije (Novak 2002: 24), delovati pa naj bi začela, ko se bo vanjo vpisalo vsaj petnajst članov. Že kmalu je število včlanjenih doseglo šestdeset (Bozanić 2004: 21). Ustanovna seja je potekala 18. novembra 1902 v krški škofijski palači. Škof je v ustanovnem nagovoru predstavil glavne programske usmeritve novega znanstvenega društva: ohranjanje privilegija staroslovanskega bogoslužja, zbiranje staroslovanskih književnih ostankov in skrb za ustrezno hranjenje, odprtje tiskarne za tiskanje glagolskih knjig in gojenje staroslovanskega petja. Ustanovni zbor je za člane odbora izvolil generalnega vikarja in stolnega kanonika dr. Frana Volarića (za predsednika), dr. Mateja Vitezića (za podpredsednika), voloskega župnika msgr. Vinka Zamlića, predstojnika krškega samostana dr. Stanka Dujmovića, kanonika Matijo Oršića in škofovega tajnika Kirina Klemeja Bonifačića (Dom in svet 1903: 59–60).

Za strokovno podporo je skrbel češki duhovnik in slavist Josef Vajs. Mahnič ga je v Krk povabil po smrti Dragutina Parčića, ki naj bi iz Rima prišel službovat kot strokovni sodelavec Akademije. Vajs je na Krku deloval do leta 1906, nato se je vrnil na Češko, a še sodeloval s krškimi znanstveniki (Novak 2002: 24). Čeprav Akademija ni uspela izpolniti glavnega cilja, pripraviti staroslovanskega misala, brevirja in Svetega pisma, je z rednim izdajanjem dobro utrdila pot za nadaljnje delo (Nazor 2004: 25–26). Na podlagi rekonstrukcije najstarejših glagolskih rokopisov je bilo izdanih osem biblijskih knjig in petnajst drugih (Dürriegl, Mihaljević in Velčić, 2004: 9). Od svetopisemskih tekstov so bili natisnjeni *Job*, *Ruta*, *Pridigar*, *Joel*, *Ozej*, *Habakuk*, *Sofonija-Agej* in *Zaharija-Malahija*, poleg njih pa še rimsko-slovanske večernice v ljudskem jeziku, druga izdaja Parčičevega *Misala* iz leta 1905, *Fontes historici liturgiae glagolitico-romanea* Luke Jelića, *Memoria liturgiae slavicae in Dioecesi Auxerensi* Josefa Vajsa, dvakrat vadnica staroslovanskega jezika *Abecedarium paleoslovenicum in usum glagolitarum*, strokovno glasilo *Vjestnik*,

Staroslovanska akademija je imela jasne programske usmeritve in je bila tudi strokovno podprta.

več partitur za ljudsko petje v cerkveni slovanščini idr. Nekatere razprave in prevode so izdajali v knjižni zbirki Glagolitica. Akademija je bila posebno naklonjena zbiranju starih glagolskih fragmentov, ni pa utegnila pripraviti novega misala, ta je, sicer kot Vajsovo delo, izšel šele med vojnama v Rimu (Bozanić 2004: 22; Novak 2002: 24–26; Gaberc 1996: 750).

Za izpolnjevanje publicističnih načrtov je Mahnič že leta 1899 odprl tiskarno in jo poimenoval po starem imenu za otok Krk – Kurykta. Po ustanovitvi Akademije je postala njeno strateško zaledje, saj prevzela tiskanje glagolskih del, bila je namreč preskrbljena tako z latiničnimi in ciriličnimi kot z glagolskimi črkami (Gaberc 1996: 750; Novak 2002: 26). Dvojno vlogo poudarja spominska tabla, postavljena na steni krškega škofijskega dvorca, v katerem je delovala: »Poleg publikacij Staroslovanske akademije v latinici in glagolici sta se tukaj tiskali reviji *Hrvatska straža* in *Pučki prijatelj*.« (Hladnik 2013) Tiskarna je obratovala, dokler je 1919 niso popolnoma uničile D'Annunzijeve čete (prav tam).

Staroslovanska akademija je v Krku formalno delovala do 1927, ko je bila zaradi nerazvitosti Krka, oddaljenosti od znanstvenih središč, prve svetovne vojne in fašistične internacije škofa Mahniča v Italijo priključena Hrvaški bogoslovni akademiji v Zagrebu, a kot njen poseben oddelek – Staroslovanski odsek ni zaživela (Novak 2002: 27). Ker se zadnja desetletja krepi zavedanje o pomenu glagoljaške dediščine je bila leta 1948 v Zagrebu obujena in leta 1952 preurejena v Staroslovanski inštitut, danes imenovan Staroslovanski zavod Svetozar Ritig (Gaberc 1996: 750).

Poleg duhovne
naklonjenosti, ki
jo je Mahnič nudil
hrvaškemu ljudstvu
pri prizadevanju
za ohranitev sebi
lastnega bogoslužja
v hrvaškem
cerkvenoslovanskem
jeziku, se je kot
izredno pomembna
pokazala
institucionalna
podpora.

Sklep

Danes glagoljaški dediščini pripisujemo veliko večjo vrednost, kot so ji jo v Mahničevem času priznavale avstrijske oblasti in italijanska manjšina na hrvaški obali. K temu je s premišljenimi potezami odločilno pripomogel prav škof Mahnič. Poleg duhovne naklonjenosti, ki jo je nudil hrvaškemu ljudstvu pri prizadevanju za ohranitev sebi lastnega bogoslužja v hrvaškem cerkvenoslovanskem jeziku, se je kot izredno pomembna pokazala institucionalna podpora – tiskarna Kurykta in Staroslovanska akademija, katere dejavnosti se še danes nadaljujejo v Staroslovanskem zavodu v Zagrebu. Če bi Mahnič na račun na nazoru utemeljenih prepričanj zanemarljivo pravna in zgodovinska dejstva in se ne bi odločno zavzel za razrešitev glagoljaškega vprašanja, bi se zgodovina glagoljaštva iztekla drugače ali na prelomu stoletja celo nehala.

Viri in literatura

Anonimno, 1902: »Staroslovanska akademija«. *Dom in svet* 15/5. 319. Dostopno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-E14FMX2R/?euapi=1&query=%27keywords%3dstaroslovanska+akademija%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25> (14. 3. 2020).

Anonimno, 1903: »Staroslovanska akademija«. *Dom in svet* 16/1. 59–60. Dostopno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-7YYYZPPP/?euapi=1&query=%27keywords%3dstaroslovanska+akademija%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25> (14. 3. 2020).

Anonimno, 1905: Posvetovanje o glagolici v Rimu. *Dom in svet* 18/7. 448. Dostopno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-OXA95NLC/?euapi=1&query=%27keywords%3dglagolica%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25> (14. 3. 2020).

Babič, Vanda, 1997: Vzhodnoslovanizacija hrvaških glagolskih liturgičnih knjig v 17. in 18. Stoletju. *Jezik in slovstvo* 42/2-3. 55–72. Dostopno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-GD90HG3P/?euapi=1&query=%27keywords%3dvzhodnoslovanizacija%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25> (14. 3. 2020).

Babič, Vanda, 2003: *Učbenik stare cerkvene slovanščine*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za slavistiko. Oddelek za slovenistiko.

Babič, Vanda, 2019: Glagolica in cirilica: prvi slovanski pisavi. Šekli, Matej in Rezoničnik, Lidija (ur.): *Slovenski jezik in njegovi sosede*. Zbornik Slavističnega društva Slovenije 29. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 249–261. Dostopno na: [file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/SSK-2019-zbornik-splet-2019_web%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/SSK-2019-zbornik-splet-2019_web%20(2).pdf) (31. 3. 2020).

Bozanič, Anton, 2004: Staroslavenska akademija na Krku u programima biskupa Antuna Mahniča. Dürriegl, Marija-Ana, Mihaljević, Milan in Velčić, Franjo (ur.): *Glagoljica i hrvatski glagolizam*. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta. Zagreb-Krk: Staroslavenski institut in Krčka biskupija. 17–23. Dostopno na: <https://www.stin.hr/download/zbornik.pdf> (14. 3. 2020).

Bratulić, Josip, 2005: Glagolizam i glagoljaštvo. Damjanović, Stjepan (ur.): *Drugi Hercigonjin zbornik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. 53–57. Dostopno na: <https://glagoljica.hr/?pr=iiiif.v.a&id=21803> (14. 3. 2020).

Damjanović, Stjepan, 2015: Tisućljetno hrvatsko glagoljaštvo i njegovi čirilometodski korijeni. *Radovi* 47/1. 39–59. Dostopno na: <https://hrcak.srce.hr/153890> (14. 3. 2020).

Dürriegl, Marija-Ana, Mihaljević, Milan in Velčić, Franjo, 2004: Predgovor. Dürriegl, Marija-Ana, Mihaljević, Milan in Velčić, Franjo (ur.): *Glagoljica i hrvatski glagolizam*. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta. Zagreb-Krk: Staroslavenski institut in Krčka biskupija. 9–10. Dostopno na: <https://www.stin.hr/download/zbornik.pdf> (14. 3. 2020).

Gaberc, Slavko, 1996: Razodeta resnica in staroslovansko bogoslužje. Ob 100-letnici imenovanja Antona Mahniča za škofa na Krku. *Primorska srečanja* 1996/187. 749–751.

Hladnik, Miran, 2013: Galerij196 -- Tiskarna Kurykta, ustanova škofa Antona Mahniča 1899 na Krku. slov.si. Dostopno na URL: <https://slov.si/mh/galerije/galerij196/target30.html> (27. 3. 2020).

Klemenčič, Drago, 1990: Kratek pregled Mahničevega življenja in dela. Škulj, Edo (ur.): *Mahničev simpozij v Rimu*. Celje: Slovenska teološka akademija v Rimu, Mohorjeva družba v Celju, Mohorjeva družba v Gorici in Krščanska sadašnjost v Zagrebu. 7–18.

Milovčič, Ivan, 1990: Mahnič i glagoljica. Škulj, Edo (ur.): *Mahničev simpozij v Rimu*. Celje: Slovenska teološka akademija v Rimu, Mohorjeva družba v Celju, Mohorjeva družba v Gorici in Krščanska sadašnjost v Zagrebu. 275–283.

Nazor, Anica, 2004: Izdavačka djelatnost Staroslavenskoga instituta. Dürriegl, Marija-Ana, Mihaljević, Milan in Velčić, Franjo (ur.): *Glagoljica i hrvatski glagolizam*. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta. Zagreb-Krk: Staroslavenski institut in Krčka biskupija. 25–35. Dostopno na: <https://www.stin.hr/download/zbornik.pdf> (14. 3. 2020).

Novak, Armid, 2002: Dr. Anton Mahnič in glagolica: Ob stoletnici ustanovitve Staroslovanske akademije v Krku. *Brazde s Trmuna. Glasilo študijskega krožka Beseda slovenske Istre*. 16–28.

Pirjevec, Jože, 2018: Ricmanjska afera. Mithans, Gašper (ur.): *Stičišče religijskih svetov: družbeni in politični vidiki ekumenizma na Slovenskem*. Koper: Znanstvena založba Annales. 43–49. Dostopno na: https://www.zrs-kp.si/wp-content/uploads/2019/01/STICISCE_RELIGIJSKIH_SVETOV.pdf (14. 3. 2020).

Šekli, Matej, 2016: *Uvod v primerjalno jezikoslovje slovanskih jezikov. Izročki k predavanjem*. Ljubljana: Kate-dra za primerjalno slovansko jezikoslovje. Oddelek za slavistiko. Filozofska fakulteta. Univerza v Ljubljani.

Govorništvo med teorijo in prakso

Rhetoric Between Theory and Practice

Izvleček

Ključne besede:

elementi prepričevanja, šolska raba, etos, patos, logos, oddaja *Zadnja beseda*

V članku sem razmišljala o možnostih uporabe temeljnih elementov govorništva v šolski rabi. Za ta namen sem analizirala govorce in govorke v oddaji *Zadnja beseda*, ki jo predvaja nacionalna televizi-ja. S podrobno analizo sem poslušala ugotoviti, kdo od njih je najbolj prepričljiv.

Abstract

Keywords:

modes of persuasion, school use, ethos, pathos, logos, the show "Zadnja beseda"

In the article, I reflected on the possibilities of using fundamental rhetoric elements in school. For this purpose, I analysed the speakers in our national television show "Zadnja beseda" (*The Last Word*). Through a detailed analysis, I tried to determine the most persuasive one.

Govorništvo nekoč in danes

Retorika je enoletni obvezni izbirni predmet v 9. razredu osnovne šole. Zanj je namenjenih 32 ur letno, predlagano je poučevanje v t. i. blok urah – po dve šolski uri skupaj.

Glavni cilj obveznega izbirnega predmeta retorika je, da otroke nauči uporabljati govorniško veščino, tehnik prepričevanja in argumentiranja ter vsestranskega obvladovanja govorne situacije.

Glavni cilj predmeta je, da otroke nauči uporabljati govorniško veščino. Namen retorike kot obveznega izbirnega predmeta je seznaniti učence in učenke s pojmi prepričevanja in argumentiranja, in tudi s tehnikami prepričevanja, elementi prepričevalnega postopka, dejavniki uspešnega prepričevanja, oblikami prepričevanja, prepričevalnega govora in vsestranskim obvladovanjem govorne situacije, pa tudi z razliko med prepričevanjem in argumentiranjem, razlikovanjem med dobrimi in slabimi argumenti, elementi dobre argumentacije ter nepravilnimi oz. nedovoljenimi argumentativnimi postopki.

Učence in učenke 9. razreda nauči predvsem samostojnega, koherentnega in kritičnega oblikovanja ter izražanja stališč pri drugih predmetih, v teku nadaljnjega izobraževanja, kakor tudi na vseh področjih družbenega in zasebnega življenja (Žagar idr. 2004: 5–8).

Beseda retorika izvira iz grščine (*gr. rhetoriké*) in ima podoben pomen kot slovenska beseda *govorništvo*. Je veščina spretnosti komunikacije. Opredelimo jo lahko kot umetnost izražanja in umetnost pogovora. Z govorništvom povezujemo umetnost javnega nastopanja, izražanja misli z verbalno in neverbalno komunikacijo (Zidar Gale 2006: 7).

Retorika ali govorništvo je nauk o govoru, »diskurz o diskurzu«. Množica govorniških praks dokazuje veličino govorniškega dejstva: govorništvo je *tehnika*, *ars*, umetnost v klasičnem pomenu: umetnost prepričevanja, množica priporočil, katerih raba omogoča, da poslušalca govora prepričamo; potem je *pouk*, prenašanje vednosti; nato je *znanost* kot avtonomno polje proučevanja nekaterih homogenih pojavov – učinkov govorice, kot razvrstitev teh pojavov in kot metagovorica, množica retoričnih razprav, katerih snov je sama govorica; zatem je *moralna*: priročna zbirka napotkov, ki jih navdihuje praktična smotrnost (neodvisno orodje), in hkrati kodeks, korpus predpisov, ki naj nadzorujejo odmike govorice strasti; nenazadnje je *družbena praksa* kot privilegirana tehnika gospostva (Demšar 2004: 17).

Skoraj vse, kar v življenju počnemo, je povezano z neko vrsto komunikacije. Komunikacijo uporabljamo vsak dan. Nanjo se večinoma ne pripravimo, je spontana, nezavedna. Poteka lahko med najmanj dvema osebama (učiteljem in učencem) ali med skupinami. Je proces, ki poteka v dveh smereh. Ne pomeni le besed in glasov, zaobjema tudi držo telesa, mimiko obraza, položaj rok pa tudi to, za kar bi radi, da pogosto ostane skrito – to so čustva in občutki (Mirjanič 2006: 5).

Pojav govorništva izvira že iz antike. Stari Grki so se zavedali moči argumentacije. V Atenah sta bila govor in javno nastopanje vsakdanji pojav, s katerim so si mnogi Grki ustvarili ugled. (Zidar Gale 2006: 9).

Problem govorništva se je skozi zgodovino spreminjal, a veljalo je, da brez govorniškega znanja v družbi ne moreš uspeti. Od nekdanj drž, da je dober govorec tisti, ki zmora držati poslušalstvo v napetosti, kdor zmora z besedo, glasom in kretnjo motivirati. K temu pripomore tudi dober argument, ki bo prepričal sogovorca. Pri tem je potrebno poznati mejo med dobrim argumentom in manipulacijo (Mirjanič 2006: 7).

Poraja se vprašanje, ali je veščina govorništva prirojena. Nekateri menijo, da se s tem rodiš. Mnogi ljudje namreč z lahkoto obvladajo stavke, poslušalce in svoje telo. Jezik jim teče kot namazan, poslušalstvo brez težav držijo v napetosti, so prepričljivi, obvladajo svojo držo, gibe, mimiko obraza.

Od nekdanj drž, da je dober govorec tisti, ki zmora držati poslušalstvo v napetosti, kdor zmora z besedo, glasom in kretnjo motivirati.

Določene osebe, določeni učitelji ali učenci, nas lahko globlje pritegnejo, so bolj privlačni. Od navdušenja bi ob njihovem prihodu in nagovoru poslušalstva onemeli. Duh in telo osebe sta skladna, harmonična in izražata energijo, ki človeka prevzame. Morda niti ne znamo opredeliti, kaj je tisto, kar nam je na njej najbolj všeč. V takem primeru govorimo o karizmi. Beseda prihaja iz stare grščine in pomeni »od bogov dan talent, naklonjenost, moč«, ki se lahko izraža kot šarm, samozavest, strast ... (Mirjanič 2006: 8).

Prvi stik in govorica telesa učitelja in učenca

Prvi stik med učiteljem in učencem je odločilen. S komuniciranjem začneta takoj, ko se srečata, ko učitelj vstopi v prostor, v razred. Prvi vtis naredi v začetnih nekaj sekundah in ga težko popravi. To niso pozdrav, besede, glas, temveč energija, ki jo prinese v prostor, ko se z učenci sreča z očmi, ko spregovori njegov obraz. Kar čuti in misli, bo pokazalo tudi njegovo telo. Vsaka misel povzroči telesni gib, mimiko obraza, spremembo drže telesa ...

Človek je namreč več tudi neverbalne komunikacije. Ljudje so se dolgo sporazumevali le z gibi telesa in mimiko obraza. Strokovnjaki menijo, da je neverbalna komunikacija celo bolj izrazna kot verbalna. Z njo pokažemo odnos do povedanega, kar z besedami lažje zakrijemo.

Tudi ob vsakoletnem prvem srečanju z neznanimi, novimi učenci in preučevanju njihovih obrazov in kretenj lahko učitelj ugotovi njihovo počutje in misli. Iz oči lahko razbere njihovo samozavest, strah, ljubezen, zaupanje, dvom, iskrenost, žalost, jezo ... Vse to lahko učitelj vidi tudi ob govornih nastopih, nastopih v šolskem prostoru ipd. Z besedami lahko marsikaj skrijemo, obraz pa ne laže. (Mirjanič 2006: 10).

Veda o govorici telesa izhaja iz dejstva, da več kot polovico informacij sporočamo nezavedno – z govorico telesa. Pri tem je treba upoštevati, da je vsaka kretnja načeloma lahko večpomenska, zato je treba sklepati glede na celotno vsebino izgovorjenega. Poznavanje govorice telesa je lahko govorniku, v šolskem prostoru učitelju, v pomoč pri ocenjevanju poslušalcev, učencev. Njihovi pogledi, mimika in kretnje pogosto nakazujejo odprtost ali nasprotovanje, naklonjenost ali odtujevanje oziroma zanimanje ali odklanjanje.

Tabela 1: Nezavedno sporočanje informacij (Vir: Grom 2014.)

ZANESLJIVI GIBI	NEZANESLJIVI GIBI
urejena zunanost, pokončna drža, globoko dihanje, sproščenost, težišče na obeh nogah	neurejenost, sključena drža, prenapetost, kratka sapa, zibanje sem in tja, podpiranje
kretnje v pozitivnem območju – med bočno in ramensko linijo, široke kretnje z rokami	nič ali premalo kretenj v negativnem območju – roke ob telesu ali za njim
odprt, miren stik z očmi	ni stika z očmi
zbranost, mirnost, pozitivne misli	vihravost in nestanovitnost
prijazna mimika	prisiljena mimika
dobra izgovarjava, tehnika premorov, menjava višine tona, spremembe ritma, razumljivost, zanimanje, dinamičnost	pretiho, prehitro govorjenje, jecljanje, brez predahov, mašila, togo vztrajanje pri lastnem konceptu, pomanjkanje energije
skladnost oblike (vsebina, govorica telesa, videz)	neskladje med obliko in vsebino (pomanjkanje verodostojnosti)

Neverbalna komunikacija je celo bolj izrazna kot verbalna, saj z njo pokažemo odnos do povedanega.

Glas

Značilnost vsakega glasu so hitrost, glasnost in višina govora. Glas zmore več kot napisana beseda, sestavljajo ga ločila in poudarki.

Hitrost govorjenja v razredu, velja pa tudi sicer, naj bo srednja, približno 100 besed v minuti. Hitrejši govor je lahko nerazločen, nerazumljiv, počasnejši utrujajoč in nepovezan. Izgovarjava mora biti jasna, natančna in razločna. Učitelj in učenci se morajo izogibati narečju, čeprav je uporaba primernejša in pristnejša kot prisiljena uporaba zborne izreke, ki lahko zveni nenaravno in popačeno, če je govorniki niso vajeni uporabljati.

Primerna glasnost pomeni, da morajo govorniki (učitelja ali učenca) slišati vsi. Tiho govorjenje pritegne več pozornosti, vendar se ga ne sme zlorabljati oz. uporabljati prepogosto ali predolgo. Najbolje je, če govornik glasnost spreminja, saj to naredi govor razgiban in zanimiv.

Višina glasu izdaja čustva, napetost. Globok glas imajo samozavestnejši govorniki, visok glas izdaja razdraženost, živčnost in deluje neprijetno. Glas je treba prilagoditi priložnosti, vsebini in poslušalstvu. Še posebej pa je pomembno, da so govorniki pozorni na glas takrat, ko jih poslušalci le slišijo in ne vidijo (Mirjanič 2006: 16).

Vidiki govorništva v razredu

Pri govoru v razredu je pomembno, da učitelj na učence naredi dober vtis, kar mu bo uspelo z dobrim in zanesljivim nastopom, ki upošteva temeljna prepričevalna sredstva. Že starogrški filozof Aristotel je poudarjal, da je prepričljivost govornika odvisna od treh temeljnih prepričevalnih sredstev – *logosa*, *patosa* in *etos*.

- **Strokovna raven (*logos*):** Pomeni logični in strokovni vidik argumentiranja, kjer poleg splošnega znanja učitelj potrebuje tudi strokovno znanje. Vključuje prepričljivo ovrednotenje lastnega položaja, spretnost prepoznavanja nasprotnikovih šibkih točk ter sposobnost zagovarjati se pred kritiko. Svoja stališča mora dokazati, učence mora pravilno obveščati in odpravljati zmote.
- **Odnosna raven (*patos*):** Če učitelj želi biti prepričljiv, mora z učenci vzpostaviti prijeten medčloveški odnos in spoštovanje, kar je odvisno od tega, kako ga učenci ocenjujejo (kot simpatično ali nesimpatično osebo), kako zaznavajo ozračje (prijetno ali odtujeno), ali je do njih prepričljiv. Med elemente patosa uvrščamo: neposredno nagovarjanje poslušalcev, uporabo retoričnih vprašanj, čustveno obarvanih besed, konkretnih izrazov namesto splošnih, uporabo 1. osebe množine.
- **Osebnostna raven (*etos*):** Pri govoru v razredu učitelj vedno postavlja v presojo tudi svojo osebnost. Pomembni so prvi pogled, celoten nastop, videz, resnost in verodostojnost ter predanost temi, o kateri govori. Učencem mora pokazati naklonjenost in se hkrati zavedati meje med pretiravanjem in iskrenostjo ter med manipulacijo in etičnostjo (Grom 2014).

Pri oblikovanju argumentov je učitelju v pomoč, če o učencih že ima kakšne informacije. Vprašati se mora, kakšni so njihovi interesi in cilji, kateri argumenti so za njih pomembni in kakšni bodo njihovi verjetni ugovori. Vprašati se mora tudi, kakšen vtis želi z govorom narediti. Cilji so lahko odgovoriti na nasprotovanja, uveljaviti predlog za izboljšanje, se strokovno predstaviti in podobno.

Že Aristotel je poudarjal, da je prepričljivost govornika odvisna od treh temeljnih prepričevalnih sredstev – *logosa*, *patosa* in *etos*.

Dejavniki moči prepričevanja

Govorništvo kot večšina daje učitelju napotke o tem, kako naj uporabi prepričevalna sredstva, da bi bil njegov govor logičen in učinkovit. Poleg kakovostne vsebine, ki obsega dobro poznavanje teme govora, strokovnost, jasno argumentacijo in obvladovanje bistvenih jezikovnih prvin, mora pozornost nameniti tudi svojemu videzu, načinu in obliki govora (govorica telesa in glasovni elementi) ter čustvom. Vse to mora učitelj dopolniti z znanjem in tehnikami, ki pomagajo do boljšega spomina in zbranosti, ter z načini, kako se sprostiti, se otresti treme in nastopiti samozavestno.

Poleg kakovostne vsebine, ki obsega dobro poznavanje teme govora, strokovnost, jasno argumentacijo in obvladovanje bistvenih jezikovnih prvin, mora pozornost nameniti tudi svojemu videzu, načinu in obliki govora ter čustvom.

- **Videz:** Najpomembnejših je prvih nekaj sekund, ko učitelj stopi pred učence. Pomembni dejavniki so urejenost, izraz na obrazu, telesna drža in kretnje. Paziti mora, da se izogne skrajnostim, kot so na primer drag nakit, predrzna pričeska ali prekratko krilo. Priporočljivo je nositi vsakdanjo obleko, se izogniti preveč vsiljivemu parfumu in pretiranemu ličenju.
- **Strokovnost:** Učenci v razredu morajo imeti vtis, da je učitelj strokovnjak na področju, o katerem govori. Zato je pomembno, da se učitelj za nastop ustrezno strokovno pripravi in da razume, o čem govori.
- **Razumevanje:** Poslušalci oz. učenci morajo razumeti, o čem učitelj govori. Priporočljivo je, da govor naveže na izkušnje in znane dogodke, da uporablja čim manj tujk, govori počasi in razločno, kratko in jedrnato, poišče ustrezne primere, da možnost postavljanja vprašanj in uporabi sredstva za ponazoritev.
- **Navdušenje in prepričanje vase ter retorična predstavitev:** Prepričanje vase je pomembno merilo učiteljeve verodostojnosti. Navdušenje zbudi s primernimi kretnjami in mimiko, z živahno in čustveno govorico ter z vprašanji in aktiviranjem učencev. Način govora ima na učence pogosto večji vpliv kot vsebina.
- **Simpatičnost:** Prijetno vzdušje učitelj ustvari, če nastopa pozitivno in prijazno, poslušalce osebno nagovori, ustvari neprisiljeno ozračje s humorjem in anekdotami, govori zanimivo. Učence pritegne s prikimavanjem, pritrjevanjem in smehljajem.
- **Zaupanje in verodostojnost:** Za utrditev zaupanja so pomembni povezanost, resnost, poudarek skupnih interesov, izogibanje dolgozeženju in pretirani želji po popolnosti. Učitelj verodostojnost podkrepi s primerno govorico telesa. Doseči poskuša, da se učenci z njim identificirajo (Grom 2014).

Pogovorna oddaja *Zadnja beseda!*

Sledi analiza odlomka iz pogovorne oddaje *Zadnja beseda!*, ki jo ob ponedeljkih in petkih predvaja nacionalna televizija.

Za okroglo mizo se zberejo štiri dame, vsaka s svojim izrazitim karakterjem, in na poljuden način komentirajo aktualna dogajanja z najrazličnejših področij, ob tem pa gledalce tudi zabavajo. V svojo družbo vsak teden povabijo tudi posebnega gosta. Voditeljica nato po naključju, in glede na bližajoči se zaključek oddaje, izbere tisto, ki ima zadnjo besedo.

Voditeljica oddaje je **Valentina Smej Novak**, slovenska kolumnistka, avtorica kuharskih knjig, prevajalka in televizijska voditeljica.

Stalna komentatorka **Milena Miklavčič** je slovenska pisateljica, novinarka in ljubiteljska raziskovalka preteklosti.

Katarina Kresal je slovenska pravnica in političarka, bivša predsednica stranke in nekdanja ministrica za notranje zadeve.

Petra Greiner je žena, mati treh otrok (srednji otrok je deklica z genetsko napako trisomijo 13), fizioterapevtka, direktorica in ustanoviteljica Zavoda 13.

Kot posebni gost je v tokratni oddaji nastopil **dr. Borut Štrukelj**, redni profesor Fakultete za farmacijo Univerze v Ljubljani in raziskovalec na Institutu Jožef Stefan, predavatelj na ljubljanski Biotehniški fakulteti in Medicinski fakulteti Univerze v Mariboru.

Analiza govora v odlomku izbrane oddaje *Zadnja beseda!*

Oddaja je bila na sporedu v ponedeljek, 30. decembra 2019, ob 17.25 na TV SLO 1. Spletna povezava: <https://4d.rtvlo.si/arhiv/zadnja-beseda/174661650>. Analiza se začne s prečrkovanjem napovednika prve teme z naslovom *Superživila*. Podrobneje bom analizirala govor iz uvodnega dela prve teme. Govori vseh govorcev so prečrkovani, v sklicih so zapisani elementi govorništva.

Napovednik teme: *Ob novem letu si največkrat zaželim veliko zdravja in ko se ozremo po policah lekarn in tako imenovanih zdravih trgovinic, ki se šibijo pod ponudbo superživil in prehranskih dopolnil, utegnemo celo pomisliti, da je zdravje naprodaj. Proizvajalci zanje zatrjujejo, da krepijo imunski sistem, blažijo stres, izboljšujejo slabo prebavo, lajšajo vnetja, težave v meni, obnavljajo obrabljene kosti, pomagajo pri hujšanju in tako naprej. Prehranski dodatki sicer niso nekaj novega. Že kmalu po drugi svetovni vojni so morali osnovnošolci vsak dan zaužiti žlico ribjega olja, da bi zrastle v zdrave ljudi. Pri nas se v zadnjem času veliko govori o prehranskem dodatku kolagenu, ki obljublja povrnitev lepote. Med prehranska dopolnila sodijo tudi tako imenovana superživila z eksotičnimi imeni, na primer ašvaganda, šatavari, spirulina, kordiceps, kamu kamu, mačji krempej, matcha, chia, mangostin, ki so splošno dostopni tudi pri nas. Nekateri menijo, da superživila sploh ne obstajajo in da so predvsem sinonim za superprodajo, bistvenih učinkov na naše zdravje in počutje pa, da nimajo.*

Valentina Smej Novak (1:52): Doktor Štrukelj, razjasnite nam, tista žlica ribjega olja, kaj je bilo tisto, je bilo tisto živilo, je bilo zdravilo, je bil prehranski dodatek? Kako bi danes temu rekli?¹

Dr. Borut Štrukelj: Ja, hvala lepa za povabilo, zelo sem vesel, da sem v taki lepi, prijetni družbi.² Skratka, ja, ribje olje vsebuje seveda omega tri maščobne kisline in v tistem času, ko je bilo mogoče manj prehranskih dopolnil, kot jih je zdaj, je bilo primerno dopolnilo. Ampak tukaj moramo nekaj ločiti.³ Regulatorna je zelo, zelo pomembna stvar. In regulatorno je vse jasno.

1 Pri zastavljanju vprašanja voditeljica gleda dr. Štruklja v oči. Da mu vedeti, da je on tisti, ki bo odgovoril. Vprašanje podkrepi z gibi rok, ki so dvignjene nad omizje, s prsti 1, 2 in 3 kaže, kako bi v današnjem času poimenovali žličko ribjega olja. Roke so odprte. Glas je prepričljiv, govori tekoče, zaznati je govorno napako in prekmursko narečje. Govor je naravno. Spreminja barvo glasu in jakost, poudarja glavne podatke.

2 Zahvala za povabilo, pozdrav, elementi patosa, etosa. Z vsemi skuša vzpostaviti očesni stik, hkrati želi stik vzpostaviti z gledalci pred TV-ekrani. Nastop je samozavesten, deluje verodostojno, pogled je odkrit, naklonjen, drži pozitivna. Govor je miren, ko govori o razliki med zdravili in prehranskimi dopolnili, poudarja pomembnejše besede. Z očmi skuša obdržati stik s sogovorniki. Najprej drži levo roko nežno na omizju, z desno kaže. Ko začne pojasnjevati, dvigne obe roki, ki sodelujeta v pogovoru.

3 Dr. Štrukelj je strokovnjak. Pojasni razliko med prehranskim dopolnilom in zdravilom.

Seveda v praksi je pa potem stvar nekoliko drugačna. Kaj to pomeni?⁴ Regulatorno imamo takole. Prehranska dopolnila spadajo med hrano in zato je seveda tista agencija, ki za to skrbi, je agencija za hrano v Parmi. Zdravila spadajo, jasno, v posebno regulativo in zato imamo posebno agencijo in to je agencija za zdravila znotraj Evropske unije. In tukaj prihaja do največjih problemov.⁵ Namreč, na nek način uporabniki, potrošniki, pacienti,⁶ če želimo,⁷ gledajo na ta način, da je prehransko dopolnilo zdravilo. Ne, tukaj imamo jasno mejo, ampak te meje tako proizvajalci kot tudi kasneje mogoče distributerji ne uporabljajo na ta način, kot bi mogoče mi⁸ želeli. In sicer, prehranska dopolnila, superživila in živila ne smejo imeti nobene zdravstvene trditve, razen tistih, ki jih dovoljuje agencija za prehranska dopolnila oziroma za zdravo prehrano. To pomeni, vitamini, minerali imajo določene trditve, vse ostalo pa ne. Vse ostalo je pravzaprav ene vrste bypass. Zakaj?⁹ V Evropski uniji imamo en problem, in sicer registracija do zdravil je dolgotrajen proces in zelo drag proces in nekateri proizvajalci bi radi to zaobšli in zaobidejo na ta način, da predstavijo prehranska dopolnila kot zdravila, kar seveda niso, in po drugi strani seveda poskušajo uporabiti določene trditve, ki niso dovoljene.¹⁰

Valentina Smej Novak:¹¹ Ampak ali je možno, da so ena teh prehranskih dopolnil tako učinkovita, da bi že lahko o njih govorili kot zdravilo, ne samo v tistem hipokratovskem, naj bo hrana tvoje zdravilo in tvoje zdravilo naj bo hrana¹², ampak čisto konkretno, bi lahko rekli recimo, to in to je superživilo?

Dr. Borut Štrukelj:¹³ Odlično, odlično¹⁴ izhodišče. Zakaj?¹⁵ Velikokrat se izkaže, da je neko prehransko dopolnilo res zelo učinkovito pri posameznih, mogoče patofizioloških procesih, pri boleznih in tako naprej. V tem primeru farmacevti svetujemo¹⁶, v redu, če imate prehransko dopolnilo, ki je tako zelo učinkovito, poskušajte registrirati to prehransko dopolnilo kot zdravilo, vendar s tem v zvezi je pa povezano ogromno stroškov, ogromno študij in tako naprej. Velikokrat se izkaže, da je določeno prehransko dopolnilo res tako učinkovito, da postane zdravilo. Recimo primer¹⁷ je glukozamin. Glukozamin je bil nekaj časa kot prehransko dopolnilo, potem je višji odmerek šel v stopnjo zdravil, nižji odmerek je ostal kot prehransko dopolnilo. Torej ja, možnosti so,¹⁸ ampak ali si predstavljate, kakšna je to cena?¹⁹ Koliko pomeni registracija enega zdravila v Evropski uniji; govorimo o nekaj deset milijonov evrov in zato si seveda marsikatero podjetje tega ne more privoščiti.²⁰

4 Vprašanje. Sledi odgovor, pojasnilo.

5 Patos – preudarnost, razsodnost, išče rešitve.

6 Uporaba različnih poimenovanj, navajanje sopomenk.

7 Patos – uporaba 1. osebe množine.

8 Patos – uporaba 1. osebe množine.

9 Vprašanje. Sledi odgovor, pojasnilo.

10 Združuje elemente etosa (informiranost, preudarnost, razsodnost, nepristranskost; vtis odkritosti in resničnosti, poštenost, dosežki, dejanja; trudi se pojasniti poslušalcem in gledalcem, govori o rešitvah, s katerim bi pomagal poslušalcem) in logosa (govor dr. Štruklja vsebuje več trditev. Navaja primere, s katerimi posamezne trditve pojasnjuje. Sledi sklep. Govorec sogovornice in poslušalce/gledalce prepričuje z navajanjem dokazov, primerov. Vsebinska je verodostojna, resnična, kar bo podkrepil z rezultati raziskav.)

11 Nadaljuje s postavljanjem novega vprašanja, govori tekoče in jasno, sogovornica gleda v oči, med govorom vzpostavi očesni stik tudi z gostji. Roke so dvignjene v višino ramen, v gibanju. Govor je naraven, spreminja višino glasu, barvo, poudarja določene besede.

12 Uporaba citata.

13 Nadaljuje s prepričljivim govorom, glas je enakomeren, razločen, jasen. Treme v glasu ni slišati. Še vedno ima obe roki v gibanju, očesni stik vzpostavlja z voditeljico in vsemi gostji. Voditeljica ga gleda v oči, glavo ima rahlo nagnjeno v desno stran, priključuje, roke počivajo na mizi.

14 Patos – ponovitev. Pohvala voditeljici za postavljeno vprašanje.

15 Vprašanje. Sledi odgovor, pojasnilo.

16 Patos – uporaba 1. osebe množine.

17 Elementi logosa: govor dr. Štruklja vsebuje trditve, ki jo pojasni na primeru glukozamina. Sledi sklep. Govorec sogovornice in poslušalce/gledalce prepričuje z navajanjem dokazov, primerov. Vsebinska je verodostojna, resnična, dr. Štrukelj je strokovnjak tega področja.)

18 Potrditev.

19 Retorično vprašanje. Nagovarjanje poslušalcev.

20 Patos – negotovo, vpliv na čustva.

Valentina Smej Novak:²¹ Rajši potem ostane na nivoju živila. Milena, ali vi konzumirate kaj od teh prehranskih dopolnil ali?

Milena Miklavčič:²² Ne, jaz sem tukaj verjetno najstarejša, pa če dobro pomislim, tega, kar bi se lahko nekje kupilo, ne, imamo pa doma nasajen česen in jemo svežega, imamo tudi ameriški slamniki, ognjič in vse te stvari,²³ kar pride direktno z vrta in potem to pijemo kot čaje, jaz sploh nisem vedela,²⁴ da so te stvari tretirane kot prehranska dopolnila.

Valentina Smej Novak:²⁵ Kot je rekel Kekec, za vsako ljubezen oziroma bolezen; za vsako bolezen rožica raste,²⁶ ampak včasih se mi zdi, da hkrati to vemo, pa cenimo domače,²⁷ po drugi strani pa vse tiste rožice, ki imajo taka tuja, čudna, nerazumljiva imena ...²⁸

Dr. Borut Štrukelj:²⁹ Ampak Valentina,³⁰ Kekec je dobro rekel.³¹ Za vsako bolezen rožica raste. Ko govorimo o bolezni³², je konec regulatorne zadeve, je konec.³³ Ko govorimo o bolezni, so to zdravila. Poglejte, v bistvu smo šli v določene absurde. Jaz se s tem popolnoma strinjam, soglašam, ampak žal tako je. Kamilica³⁴; vsi vemo, da je kamilica recimo dobra pri kakšnih želodčnih težavah in tako naprej. Vendar, če bi napisali »kamilica lajša bolečine v želodčnem ali v prebavnem traktu«, ne smemo, je prepovedano. Dokler ta proizvajalec, ki ima to kamilico v kakršni koli obliki, ne registrira to kot zdravilo. Vidite, prišli smo do neke ...³⁵, ampak to je zato, ker poplava prehranskih dopolnil in superživil.

Valentina Smej Novak:³⁶ Superživila, to me zanima. To je marketinški izraz, skratka?

Dr. Borut Štrukelj:³⁷ Ja, to je precej marketinški izraz. Recimo, en tak dober primer, ki smo ga na Fakulteti za farmacijo Univerze v Ljubljani³⁸ večkrat ne samo preučevali,³⁹ ampak smo se o tem pogovarjali,⁴⁰ je koralni kalcij. To je bilo tako moderno. Koralni kalcij. Torej, skratka. Če želimo pridobiti dovolj kalcija v naše kosti, predvsem dame⁴¹ v času po menopavznem obdobju in tako naprej, potem morajo, to je bilo seveda reklamno, zaužiti koralni kalcij. To pomeni, da se potapljajo, težko pridejo do njega, pri tem je nekaj

- 21 Govorica telesa: voditeljica se ostro obrne proti Mileni Miklavčič, ki sedi tik ob njej. Zastavi vprašanje, ki ga dopolni z gibi leve roke. Milena Miklavčič voditeljico gleda v oči, plaho se nasmehne.
- 22 Na začetku deluje sramežljivo, kot bi ji bilo nelagodno, pogled ima uprt v omizje. Deluje negotovo. Očesni stik vzpostavlja le z voditeljico in ga občasno prekinja s pogledom dol. Roke ima položene na mizi, kasneje jih dvigne, da z njimi podkrepi povedano. Šele proti koncu govora, ko uporabi 1. osebo ednine, negotovo in neprepričljivo pogleda tudi dr. Štruklja.
- 23 Izhaja iz svojih izkušenj, uporaba 1. osebe množine.
- 24 Uporaba 1. osebe ednine.
- 25 Voditeljica temperamentno nadaljuje, gleda vse prisotne, giba rok so še nekoliko višji, obraz je pozitiven, priazen, glas je višji, bolj sproščen, rahlo se nasmehne in nasmehnejo se tudi gostje.
- 26 Sklicevanje na besede iz filma Kekec.
- 27 Stopnjevanje.
- 28 Uporaba 1. osebe množine.
- 29 Prekine voditeljico med zastavljanjem vprašanja. Z dvignjenim kazalcem desne roke ponovi njene besede, ki jih je citirala iz Kekca. Najprej svoje besede podkrepi le z desnico, kasneje z obema rokama. Očesni stik vzpostavlja z vsem govorkami. Glas je še zmeraj prepričljiv, navsezadnje je strokovnjak za to področje. Druge govorko poslušajo, ga gledajo, roke jim počivajo na omizju. Katarina Kresal se je med govorom vzravnila in se bolj obrnila proti govorcu. Petra Greiner je prekrizala roki, ki sta še vedno na omizju, le da z levo nežno oprijem komolec desne roke.
- 30 Patos – nagovor.
- 31 Potrditev povedane modrosti.
- 32 Patos – uporaba 1. osebe množine.
- 33 Patos – ponavljanje besed.
- 34 Pojasnilo na primeru kamilice.
- 35 Patos – zamolk.
- 36 Govori prepričljivo, roki sta dvignjeni vsaka v na svojo stran.
- 37 Na začetku se rahlo nasmehne, nato pa prepričljivo nadaljuje. Oči so normalno odprte, stik vzpostavlja z vsemi sogovorkami. Pri govoru sodelujejo gibi rok, lahko ene, le desne, ali obeh. Pri besedi morajo dvigne tudi kazalec desne roke, besedo še posebej poudari in jo pove z rahlim presledkom. Katarina Kresal je med poslušanjem roki dvignila na komolec in dlani nežno objela. Obraz je pozitiven, nežno nasmejan. Milena Miklavčič se nasmehne.
- 38 Navede ustanovo, kjer je potekala raziskava, tehtnost informacije.
- 39 Patos – uporaba 1. osebe množine.
- 40 Patos – stopnjevanje.
- 41 Patos – uporaba čustveno obarvane besede.

smrtnih žrtev in tako naprej, potem to pri našem potrošniku vzbudi občutek, res nekaj izjemnega. Če pogledamo, da je naš Kras sestavljen iz kalcijevega karbonata in če bi vzeli košček našega Krasa, to ne bi bilo nič narobe, skratka, ni zaščiten, ga zdrobili in zaužili, bi dobili približno enako količino kalcija. Namreč, kalcij se slabo absorbira in je popolnoma vseeno, ali je v obliki kalcijevega hidroksiapatita, karbonata, ali kakor koli drugače.

Valentina Smej Novak:⁴² Petra, zadnjič ste vi prebrodili⁴³ Ljubljano v iskanju jote, jaz sem se ob tem spomnila, kako je menda na Japonskem tudi eno superživilo s kislim zeljem, ampak kako Japonke recimo menda jedo svinjske nogice, uhlje, ki so polne kolagena. Ali vi uživate kaj od teh superživil namensko ali bolj po naključju?

Petra Greiner:⁴⁴ Ne, ampak včasih sem, dokler mi ni mož, ki je ljubitelj kuhanja, rekel, ali se ti resnično boljše počutiš⁴⁵, če gledamo ekološko meso, vsa zelenjava, prosim, nehaj,⁴⁶ in ko sem jaz s tem nehala, sem ugotovila, da se nič slabše ne počutim. Se mi pa zdi na tem mestu, nujno vas moram vprašati, poplava je reklam v smislu, kako moramo naša jetra prečistiti, da bomo živeli dlje, tako da naši otroci doma rečejo, moramo to kupiti, zato da bomo živeli dlje, pridem k mojim staršem,⁴⁷ vidim največjo embalažo tega in rečem, mama, pa kaj, ja, če je bila pa akcija in je reklama povsod.⁴⁸ Zakaj strokovnjaki več ne govorite o tem, da v bistvu pegasti badelj, kajne, da je veliko zastrupitev, da je tudi nekaj na leto, ne vem, koliko smrtnih žrtev tudi navsezadnje;⁴⁹ kako je zdaj s tem in našimi jetri?⁵⁰

Dr. Borut Štrukelj:⁵¹ Dobro,⁵² zdaj smo začeli s pegastim badljem, latinsko *Silybum marianum*. To je v bistvu res dobra zdravilna rastlina. Res dobra rožica,⁵³ kot se temu reče oziroma semena, vendar se pri tem vedno pretirava, po drugi strani pa moramo nekaj vedeti. Naša jetra imajo izjemno veliko možnost regeneracije, avtoregeneracije. To pomeni, se lahko obnavljajo.⁵⁴ Vendar je pomembno, da imamo⁵⁵ dovolj tako imenovane tiste osnovne molekule, to je glutationa v neki obliki, ki omogoča regeneracijo. In Slovenci,⁵⁶ ne bom rekel Slovenke, Slovenci smo precej nagnjeni k določenim pijačam, predvsem mogoče zdaj pred novim letom in takrat bomo izčrpali ta glutation in takrat nam pegasti badelj kaj dosti ne pomaga. Recimo, so študije,⁵⁷ ki kažejo na to, da je pegasti badelj, izvleček, to je silimarini, to so razni flavonoidi, dejansko zaščitno deluje, recimo,⁵⁸ če bi pojedli zeleno mušnico, ampak v tem primeru moramo pojesti prej pegasti badelj. Če ga kasneje, ne bo bistveno pomagalo, torej, je skratka neko zaščitno delovanje in tu je seveda veliko moda. Ta trenutek vsem Slovincem⁵⁹ manjka magnezija. To je zdaj reklama. Vsem zdaj

42 Govori tekoče in jasno, sogovorko gleda v oči. vprašanje je razgibano postavljeno. na obrazu je nežen nasmešek.

43 Patos – uporaba čustveno obarvane besede.

44 Najprej se nasmeje, roki ima sklenjeni na omizju. Takoj ko začne govoriti, dvigne roki. Pogleda tudi dr. Štruklja, ki sedi ob njej. Govor je prepričljiv, dovolj glasen, poudarja določene besede. Povedi so pogosto dolge, brez presledkov, zato so težje razumljive. Sklepam, da je to posledica treme. Čuti se pokrajinski pogovorni jezik – mariborščina. Pri postavljanju vprašanja ima pogled uprt navzdol, kot bi ji bilo nelagodno oz. bi iskala besede, da pravilno postavi vprašanje. Navede tudi dva primera, s katerima se srečuje doma (nakup superživil in otroci, superživila pri starših). Začetno nelagodje hitro mine.

45 Patos – uporaba 2. osebe ednine.

46 Izhaja iz lastnega dogodka, nejasno izražanje.

47 Navaja lastne primere od doma.

48 Eristika – nepravilno, zavajajoče argumentiranje, zloraba podatkov. Pogosto namerna. (Primer: Sin Peter je bister fant. Neuspešen je pri tekmovanju za Vegovo priznanje. Tekmovanje za Vegovo priznanje je težko.)

49 Navedba primera, ko so zdravilne rastline lahko tudi usodne.

50 Zastavljanje vprašanja.

51 Govor je prepričljiv, ponazorjen s primeri in pojasnili. Govorko gleda v oči, očesni stik vzpostavi tudi z drugimi. Milena Miklavčič se nežno nasmiha, Petra Greiner prikimava; sogovorka gleda v oči, tu in tam se rahlo nasmeje.

52 Patos – pritrdjevanje.

53 Patos – uporaba pomanjševalnice, čustveno obarvanih besed.

54 Pojasnilo.

55 Patos – uporaba 1. osebe množine.

56 Patos – uporaba 1. osebe množine.

57 Navajanje primerov študij.

58 Navajanje primera.

59 Eristika – nepravilno, zavajajoče argumentiranje, zloraba podatkov.

manjka magnezija. Čez 15 let, dajmo si izmisliti, bo vsem manjkalo⁶⁰ mangana in bomo vsi⁶¹ jedli mangan.⁶²

Dr. Borut Štrukelj: Katarina, kako se vi odzivate na te?

Katarina Kresal: Jaz se spomnim,⁶³ ko kar nekaj let nismo smeli jesti paradižnika.

Dr. Borut Štrukelj: Bravo. Bravo.⁶⁴

Katarina Kresal: Ker ima neke trojne vezi.

Dr. Borut Štrukelj: Dobro, dobro.⁶⁵

Katarina Kresal: In to je rakotvorno, karcenogeno, se je reklo še bolj strokovno.

Dr. Borut Štrukelj: Zelo dobro.⁶⁶

Katarina Kresal:⁶⁷ In nismo jedli tistega ubogega⁶⁸ paradižnika.⁶⁹ Minejo leta, naenkrat je paradižnik najbolj zdrava stvar na svetu⁷⁰ in je super in dela proti raku. Je pa v redu.

Dr. Borut Štrukelj: Ja, in jaz to podpiram. Katarina, zelo dobro. Skratka, včasih so rekli,⁷¹ paradižnik bo povzročil raka na debelem črevesu, zdaj vemo, da je notri likopen. Likopen je to rdeče barvilo, ki ga je v bistvu še bistveno več v procesirani hrani, to boste verjetno zelo dobro vedeli, glede na vaše kuharske izkušnje⁷² in tako naprej, skratka, zelo veliko ga je v procesirani, v procesiranem paradižniku se da, vedno ga je dovolj, skratka, ni biološko uporaben. In jaz sam res prisegam na paradižnikovo mezgo, na take, torej, na vse procesirane paradižnikove ...

Valentina Smej Novak: Ampak procesiranje paradižnika je minimalno, je zgolj termična obdelava, kajne?

Dr. Borut Štrukelj:⁷³ Tako. Tako je, seveda,⁷⁴ nič, nobenega dodatka, skratka, to je, likopen, to je podobno, kot je recimo betakaroten v korenčku⁷⁵, je res zaščitna molekula za naša prebavila, ki preprečuje raka debelega črevesja. To je dokazano.⁷⁶

Odlomek.

Besedilo se nadaljuje, in sicer s primeri živil, ki so bila v preteklosti zdravju škodljiva, danes pa se uporaba spodbuja, in prehranskih dopolnil, ki jih proizvajalci skrbno zapakirajo in trgovci drago prodajo.

60 Eristika – zavajajoče argumentiranje, sklepati iz posameznega na vse.

61 Eristika. – zavajajoče argumentiranje, sklepati iz posameznega na vse.

62 Prepletanje elementov logosa (latinsko poimenovanje rastline; pojasnjuje zdravilne učinke pegastega badlja – pojasnjuje, prepričuje z navedbo študije, kdaj je pegasti badelj učinkovit; vsebina je verodostojna, resnična, kar podkrepi z rezultati raziskav), etosa in patosa. Pojav eristike – zavajajoče argumentiranje, sklepati iz enega primera na vse.

63 Izhaja iz svojih spominov.

64 Patos – ponovitev čustveno obarvanih besed.

65 Patos – ponovitev čustveno obarvanih besed.

66 Patos – pritrjevanje, ponavljanje.

67 Katarinin govor se začne z omembo prepovedanega paradižnika. Sogovornici si tukaj segajo v besedo in se smejiijo. Katarina govori razločno in prepričljivo, roke se dvignjene visoko, gleda na levo in desno, oči so široko odprte.

68 Patos – uporaba čustveno obarvane besede.

69 Eristika – zavajajoče argumentiranje, pogosto namerna zloraba podatkov – iz posameznega primera sklepati na vse.

70 Patos – čustveno obarvane besede.

71 Izhaja iz govorov v preteklosti.

72 Nagovor, namenjen voditeljici, ki je včasih ustvarjala kuharsko oddajo.

73 Prepričljiv govor, še posebej, ker se dotika raziskave. Očesni stik vzpostavljen, prisotni gibi rok.

74 Patos – uporaba ponavljanja in čustveno obarvanih besed.

75 Pojasnjuje na podlagi novega primera.

76 Izhaja iz raziskav, študij, uporabljeni so elementi logosa.

Glede na prepričljivost je izstopal dr. Borut Štrukelj, ker vrhunski strokovnjak ter ambasador tradicionalne, a premišljene uporabe zdravilnih zelišč, profesor, raziskovalec. Njegovi odgovori na vprašanja so bili najdaljši, argumentirani, podkrepljeni s primeri, pojasnili, razlago ipd.

Prepričljiva govornica je tudi Katarina Kresal, ohranja pokončno držo, njen govor je razumljiv in naraven, povedi so smiselne, ohranja rdečo nit. Milena Miklavčič pogosto izhaja iz lastnih izkušenj, lastnega doživljanja in spominov, vendar pogrešam prepričljivo argumentacijo. Petra Greiner se je v tem delu oglasila le enkrat, čutiti je bilo zadrego, preskakovanje iz ene teme na drugo, povedi so dolge, nepovezane.

Sklep

Poudariti želim, da je komunikacija proces, ki poteka med govorcem in poslušalcem. Od nje je odvisen naš obstoj. Vsi imamo možnost, da se v komunikaciji izboljšamo. S temeljnimi elementi govorništva se učenci srečajo že pri pouku v osnovni šoli (govorni nastopi, dramatizacije, deklamacije ...), tisti pa, ki želijo tako vedenje nadgraditi, lahko obiskujejo pouk retorike.⁷⁷

Z analizo oddaje *Zadnja beseda* sem želela predstaviti sodoben govor znanih govorcev, in sicer kot dokaz, da se s temeljnimi elementi govorništva, ki so jih uporabljali govorniki v oddaji *Zadnja beseda*, srečujejo že učenci pri pouku slovenščine, nadgrajujejo pa pri pouku retorike. Nekateri odrasli govorniki me namreč s svojo prepričljivostjo (govorniškimi veščinami – držo telesa, mimiko, glasom, gibi rok) niso prepričali. Javno govorništvo je pomemben »katalizator« vsake družbe.

Viri in literatura

Demšar, J., 2004: *Retorika skozi psihoanalizo: diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljana. Fakulteta za družbene vede. Dostopno na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Demsar-Jernej.PDF> (20. 3. 2020).

Fitness zveza Slovenije. Dostopno na: https://www.fitness-zveza.si/team_member/dr-borut-strukelj/ (25. 3. 2020).

Govori.se. Dostopno na <https://govorise.metropolitan.si/zanimivosti/slovenka-leta-2017-je-po-izboru-bralcev-revije-jana-postala-petra-greiner/> (25. 3. 2020).

Grom, Staša, 2014: Retorika: veščina govorništva. Dostopno na: https://www.maximum-portal.com/Telo_in_zdravje/Splo%C3%85%C2%A1no/4/26/1178/4/Retorika_-_ve%C3%85%C2%A1%C3%84%C2%8Dina_govorni%C3%85%C2%A1tva/ (20. 3. 2020).

Katarina Kresal. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Katarina_Kresal (21. 3. 2020).

Katarina Kresal. Dostopno na: <http://www.katarinakresal.si/> (25. 3. 2020).

Metina lista. Dostopno na: <https://metinalista.si/author/petgre/> (25. 3. 2020).

Milena Miklavčič. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Milena_Miklav%C4%8Di%C4%8D (21. 3. 2020).

Mirjanič, Anita, 2006: *Tečaj retorike*. Ljubljana: Založba Rokus Klett.

Odvetniška pisarna Miro Senica in odvetniki. Dostopno na: <https://www.senica.si/strokovnjak/katarina-kresal/> (21. 3. 2020).

RTV SLO, *Razkošje v glavi*. Dostopno na: <https://4d.rtvsl.si/arhiv/razkosje-v-glavi/81022313> (25. 3. 2020).

Valentina Smej Novak. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Valentina_Smej_Novak (21. 3. 2020).

Zadnja beseda. Dostopno na: <https://4d.rtvsl.si/arhiv/zadnja-beseda/174661650> (19. 3. 2020).

Zidar Gale, Tatjana idr., 2006: Retorika: uvod v govorniško veščino. Ljubljana: i2.

Žagar Ž., Igor; Močnik, Rastko; Zadravec Pešec, Renata; Pavlin, Marta, 2004: *Učni načrt. Retorika*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport: Zavod RS za šolstvo.

⁷⁷ Retorika je eden od treh obveznih izbirnih predmetov v osnovni šoli.

DIDAKTIČNI IZZIVI

Ana Perović | **Uporaba spletnih orodij za formativno spremljanje napredka učencev pri pouku slovenščine na daljavo**

Using Online Tools for Formative Assessment of Student Progress in Distance Learning

Slovenian Language Class | 26

Uporaba spletnih orodij za formativno spremljanje napredka učencev pri pouku slovenščine na daljavo

Using Online Tools for Formative Assessment of Student Progress in Distance Learning Slovenian Language Class

Ključne besede:

pouk na daljavo, slovenščina, digitalna pismenost, digitalna orodja, SAMR-model, formativno spremljanje

Izvleček

Digitalne veščine bi pri učencih morali začeti razvijati, preden nas je 16. 3. 2020 presenetil izziv poučevanja na daljavo. Učitelji smo namreč hitro morali najti načine za premagovanje izzivov, katerih težavnost je bila odvisna od lastne usposobljenosti za uporabo različnih digitalnih orodij in zmožnosti realne ocene ravni digitalne pismenosti učencev. Pred vpeljavo digitalnih orodij vedno razmišljam o stopnji didaktičnosti in smiselnosti uporabe informacijske tehnologije v učnem procesu glede na štiri stopnje SAMR-modela. Orodje naj ne bo samo zamenjava za papir in svinčnik, temveč naj v učni proces prinaša dodano vrednost. Učenci so morali, če so želeli sodelovati v načrtovanih dejavnostih pouka slovenščine, samostojno iskati, vrednotiti, strniti in uporabiti podatke; napisati vljudno elektronsko sporočilo in mu dodati priponko; se samostojno vključevati v spletne klepetalnice in se udeleževati videokonferenc; dostopati do map z nalogami in snovjo ter obvladati deljenje ustvarjenih dokumentov. Opisane veščine po DigCompu sodijo v preživetveno raven. Vztrajala sem, da skupaj, in sicer v interaktivnih digitalnih okoljih, kar najbolj učinkovito »preživimo« pouk na daljavo.

Abstract

Keywords:
distance learning, Slovenian language class, digital literacy, digital tools, SAMR model, formative assessment

On 16 March 2020, we were presented with a challenge – distance teaching and learning – which revealed that students should have started developing their digital skills earlier. Namely, teachers had no choice but to quickly find ways to overcome challenges, with a level of difficulty depending on their own competences in using different digital tools and ability to realistically assess the level of students' digital literacy. Before implementing digital tools, I always think about the didactic purpose and appropriateness of using information technologies in the learning process based on the four levels of the SAMR model. The tool should not be used only as replacement for pen and paper, but should also add value to the learning process. In order to participate in the planned activities of the Slovenian language class, students were required to independently search, evaluate, summarize and use data; write polite email messages with attachments; independently join online chat rooms and video conferences; access folders with tasks and learning content, and learn to share the created documents. According to DigComp, these skills belong to the intermediate level. My focus was to manage the distance teaching and learning process in interactive digital environments together with my students.

Uvod

Izognila se bom začetnemu pritoževanju nad neugodnim položajem, v katerem smo se zaradi začasnega zaprtja šol 16. 3. 2020 znašli vsi vpleteni v pedagoški proces. Tako ali drugače smo morali vzpostaviti izobraževanje oz. pouk na daljavo, ne da bi zelo dobro vedeli, kaj v praksi to pomeni. Če se ozremo v zgodovino, lahko hitro razberemo, katere prakse v letu 2020 ne bodo več delovale. V razvoju izobraževanja na daljavo lahko namreč opredelimo pet razvojnih generacij.¹ Prvo je zaznamovala prevladujoča vloga tiskanih gradiv in slaba učna komunikacija med učiteljem in udeležencem. Drugo generacijo opredeljuje uporaba več različnih medijev (tisk, video in avdio). Značilna oblika te generacije je šolska televizija. Tretja temelji na videokonferencah. Uporablja se predvsem zaradi odsotnosti predavatelja, a ne omogoča prilagajanja pristopov posameznim udeležencem. Četrta generacija je prilagojeno izobraževanje, ki temelji na komunikaciji prek spleta, kar omogoča intenzivno učno interakcijo med učiteljem in učenci, ki lahko pridobivajo znanje kjerkoli in kadarkoli. To generacijo pogosto imenujemo tudi e-izobraževanje. Peta generacija je še v nastajanju. Temelji na uporabi socialnih omrežij, virtualni realnosti in uporabi multimedijskih programskih orodij (*Jazon, izobraževanje na daljavo*). Trenutno smo torej oblikovalci pete generacije poučevanja na daljavo – smo bili pripravljeni na ta izziv?

Pravzaprav je začetnemu šoku sledila streznitev v obliki hitrega načrtovanja aktivnosti pri pouku slovenščine za učence 6.–9. razreda. Odločila sem se za vzpostavitev komunikacije in sodelovanje v spletnih okoljih in z orodji, ki so jih otroci že uporabljali pri pouku, so za učence naše šole brezplačna in jih suvereno obvladam tudi sama.

Učenci OŠ bratov Polančičev imajo od 3. do 9. razreda šolske uporabniške račune, ki jih prejmejo v 3. razredu v okviru računalniškega tedna. Delavci šole račune prejmemo ob nastopu službe, za nas so to službeni naslovi, ki so tudi javno objavljeni. Vsi, učenci in učitelji, se lahko s šolskimi uporabniškimi računi prijavljamo na računalnike v prostorih šole, v brezžično omrežje Eduroam, v vse Arnesove storitve z AAI-prijavo ter uporabljamo Googlove (G-suite) in Microsoftove storitve (Office 365). Dejstvo, da je na šoli dobro poskrbljeno za osnovne pogoje izvajanja poučevanja na daljavo, je precej olajšalo zagon novih oblik pouka, saj so učiteljem elektronski

naslovi otrok vedno dostopni, učenci pa so bili seznanjeni, da bodo preko elektronske pošte povezani v različna interaktivna učna okolja in aktivnosti pouka na daljavo. Otrokom, ki doma niso imeli računalnika ali tablice oz. v družini teh naprav ni bilo dovolj, je šola zagotovila mobilne naprave (tablice) ter uredila dostop do spleta. Učenci so od podjetja Telekom brezplačno prejeli LTE-modeme.

Kolektiv OŠ bratov Polančičev Maribor spremlja sodobne trende v pedagoških praksah, zato smo se že pred leti ciljno vključili v projekte, ki poudarjajo pomen razvijanja prečnih veščin. V okviru že zaključenega projekta ATS2020 in projekta Inovativna pedagogika 1:1, ki je trenutno v polnem zamahu, z učenci pri pouku in pri vseh obšolskih dejavnostih razvijamo prečne veščine, med katere sodijo tudi digitalne kompetence.²

Vodilo, ki sem mu želela slediti, se je pravzaprav ujemalo s priporočili, ki smo jih učitelji prejeli v okrožnici 26. 3. 2020, v kateri so opredeljene strokovne usmeritve za izvedbo možnih oblik izobraževanja na daljavo. Najprej sem se morala sprijazniti, da samo z gradivi, ki sem jih uporabljala pri pouku v učilnici, na daljavo ne bom mogla izpeljati dejavnosti, ki bi sledile načelom formativnega spremljanja – vpogledu v delo učencev. Po pregledu letne priprave in ciljev učnega načrta za predmet slovenščina sem presodila, katere temeljne vsebine bodo lahko pokrile največ učnih ciljev. Osredotočila sem se predvsem na ponavljanje in utrjevanje že predelane snovi. Ključno se mi je zdelo, da učenci redno oddajajo dokaze o učenju in hkrati prejemajo tudi povratne informacije o napredku. Želela sem se izogniti zbiranju fotografij zvezkov in rešenih delovnih zvezkov, kar ne pomeni, da smo naloge v delovnih zvezkih zanemarili. Bolj učinkovito se mi je zdelo, da rešenost nalog preverim na bolj inovativne načine, npr. s kratkimi vprašalniki/kvizzi, ki vsebujejo vprašanja iz delovnih zvezkov in so hkrati različnih taksonomskih stopenj.

Obvladovanje osnovnih digitalnih kompetenc je pomembno, če želimo na daljavo in s pomočjo spletnih orodij zbirati dokaze o učenju in preverjati znanje. Vpeljati moramo orodja, ki omogočajo formativno spremljanje in kar najbolj učinkovite odzivne sisteme, vprašalnike, kvize, igre (vidik igrifikacije pri pouku na daljavo odigra vlogo motivacije za učenje). Glede na načrtane strategije vrednotenja in spremljanja znanja moramo poiskati

1 Do konca 20. stoletja je izobraževanje na daljavo temeljilo predvsem na dopisni komunikaciji med učiteljem in učencem. Znanje so nosilci izobraževalnega procesa posredovali s pisanimi in tiskanimi gradivi. Za takšno izobraževanje se je uporabljal izraz dopisno izobraževanje. Termin izobraževanje na daljavo pa se je v pedagoški literaturi pojavil zaradi vse pogostejše uporabe drugih medijev, in sicer na začetku 70. let. Praktično se je besedna zveza uveljavila šele leta 1982 (*Jazon, izobraževanje na daljavo*).

2 Za prečne veščine uporabljamo tudi izraza transverzalne veščine in mehke veščine. V projektu ATS2020 so oblikovali model, ki vključuje veščine kritičnega mišljenja (argumentacije); delo z viri in raziskovanje; sodelovanje in komuniciranje; razvijanje ustvarjalnosti; samouravnavanje ter uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije (Rupnik Vec 2018: 10).

optimalne možnosti, ki jih ponuja uporaba različnih orodij. Za uresničevanje pouka na daljavo, ki upošteva razvijanje digitalne pismenosti in sledi načelom formativnega spremljanja, je usposobljenost učitelja za zbiranje, kritično vrednotenje in tolmačenje podatkov o dosežkih in napredovanju učencev v digitalni obliki ključna. Učitelj mora zbrane dokaze uporabiti v podporo izvajanju poučevanja in učenja, za posredovanje povratnih informacij ter za prilagajanje strategij za podporo učencem.

Model digitalnih kompetenc za državljane

Za učinkovito načrtovanje podajanja vsebin pri pouku na daljavo sem morala pri učencih najprej oceniti zmožnost obvladovanja digitalnih orodij. Poznamo številne okvire za (samo)vrednotenje digitalnih kompetenc. Na podlagi analiz in primerjav vseh teh pripomočkov je nastal *Evropski okvir digitalnih kompetenc za državljane*, poznan tudi kot DigComp, ki nudi orodje za izboljšanje digitalnih kompetenc državljanov.³

Učitelji iščemo načine, kako na čim več področjih in pri raznolikih aktivnostih razvijati digitalne kompetence glede na omenjeni okvir. Ta sicer predvideva osem ravni doseganja na petih področjih kompetenc, ki jih v grobem strnemo v naslednje: informacijska pismenost; komuniciranje in sodelovanje; izdelovanje digitalnih vsebin; varnost in reševanje problemov. Za pouk na daljavo sem izbrala razvijanje in uporabo znanj z dveh področij kompetenc – informacijsko pismenost in komuniciranje in sodelovanje.

Informacijska pismenost pomeni zmožnost iskanja in zbiranja podatkov, informacij, njihovo vrednotenje ter uporaba pridobljenih podatkov, informacij in digitalnih vsebin. Komuniciranje in sodelovanje pomeni sporazumevanje s pomočjo različnih orodij in aplikacij, deljenje dokumentov in povezav ter razvijanje zmožnosti sodelovanja z uporabo digitalnih tehnologij, pomembno je, da učence opozarjamo na spletni bonton ter jih navajamo na odgovorno ravnanje s svojo digitalno identiteto.

Osem ravni obvladovanja digitalne tehnologije umeščamo v naslednje kategorije: raven neobglenosti (1. in 2. raven); preživetvena raven (3. in 4. raven); raven premagovanja ovir (5. in 6. raven); raven mojstrstva (7. in 8. raven). Vsako raven določa zahtevnost opravil, stopnja samostojnosti pri njihovem uresničevanju in taksonomska stopnja, ki pri nalogah

prevladuje. Jasno je, da se raven obvladovanja kompetenc od učenca do učenca zelo razlikuje, a izbrala sem vmesno pot. Odločila sem se, da sledim priporočilom za dejavnosti, ki sodijo v 3. in 4. raven doseganja digitalnih kompetenc – v preživetveno raven. Katere veščine torej potrebuje učenec, da bo aktivno preživel pouk na daljavo?

Preživetvena raven pomeni, da bodo učenci za izpolnjevanje zahtev pouka na daljavo v glavnem morali samostojno poiskati, kritično ovrednotiti, strniti in uporabiti podatke; znali bodo napisati vljudno elektronsko sporočilo, mu dodati priponko; samostojno se bodo vključili v spletne klepetalnice; sodelovali na videokonferencah; dostopali do map z nalogami in snovjo; obvladali deljenje ustvarjenih dokumentov ter samostojno oz. ob manjši pomoči sovrstnika ter učiteljice reševali najpreprostejše probleme, s katerimi se bodo v povezavi z digitalno tehnologijo soočali pri pouku na daljavo.

Model SAMR

Pred vpeljavo digitalnih orodij vedno razmišljam o stopnji didaktičnosti in smiselnosti uporabe informacijske tehnologije v učnem procesu glede na štiri stopnje SAMR-modela. Nič drugače ne sme biti tudi pri pouku na daljavo. Razmišljam torej o dodani vrednosti uporabljenega orodja – kako le-to smiselno in učinkovito nadomešča tradicionalne pristope?

Prva stopnja po SAMR-modelu je zamenjava, pri kateri z uporabo IKT zgolj nadomestimo prej uporabljene učne pripomočke, digitalna orodja pa ne prinašajo novih funkcionalnosti, ki bi spodbujale miselne procese. Druga stopnja je nadgradnja, ko IKT uporabimo kot nadomestilo prej uporabljenih učnih pripomočkov in omogočajo dodatne možnosti za spodbujanje kognitivnih procesov. Tretja stopnja je preoblikovanje, pri kateri uporaba IKT omogoča bistveno preoblikovanje aktivnosti s spodbujanjem višjih kognitivnih procesov. Četrta stopnja je redefinicija, pri čemer ima učitelj z uporabo IKT možnost načrtovati aktivnosti, ki jih sicer ne bi mogel izvesti (Puentedura, 2014, cit. po: *Strokovna izhodišča za didaktično uporabo IKT na 9 študijskih področjih*).⁴

Paziti torej moramo, da smiselnost uporabe izbranih orodij dosega vsaj drugo stopnjo – da izbrano orodje omogoča učenje ob razvijanju drugih spretnosti in učenca opolnomoči pri uporabi osnovnih digitalnih orodij, da omogoča povratne informacije in izboljšavo izdelkov.

³ Okvir je temeljni dokument, ki služi pripravi usmeritev in vpeljavi orodij in programov usposabljanja na lokalni in državni ravni. Okvir je namenjen izobraževalcem na vseh ravneh in področjih izobraževanja.

⁴ SAMR je kratica za različne stopnje smiselnosti uporabe tehnologije v učnem procesu – angl. substitution, argumentation, modification, redefinition.

Digitalna pismenost in učni načrt za slovenščino v osnovni šoli

V splošnih ciljih predmeta slovenščina piše, da moramo pri pouku med drugim razvijati tudi informacijsko in digitalno pismenost. V nadaljevanju berem, da moramo učence naučiti, kako iz besedil v digitalni obliki varno, ustvarjalno in kritično pridobivati informacije, jih ustrezno uporabljati in po potrebi tudi dopolnjevati (*Učni načrt slovenščina 2018: 7*).

Poglavje 5.5 Informacijska tehnologija je v celoti posvečeno priporočilom glede digitalnega opismenjevanja. Odgovor na vprašanja, kako peljati pouk na daljavo, se torej skriva v najpomembnejšem dokumentu, ki ga učitelj upošteva pri izvajanju pouka. Na tem mestu bom povzela najpomembnejše poudarke, ki so za izvajanje pouka na daljavo najbolj relevantni. Berem priporočilo, naj se razvijanje digitalne zmožnosti povezuje z razvijanjem sporazumevalne zmožnosti v slovenskem jeziku. Bistveno je tudi opozorilo, naj učitelj rabo IKT načrtuje za spodbujanje aktivnosti učencev in učenek, za njihovo motivacijo ter za digitalno opismenjevanje. Pomembno je tudi spoznanje, da lahko raba informacijske tehnologije bistveno pripomore k učinkovitejšemu doseganju ciljev pouka slovenščine, hkrati pa nas *Učni načrt* opozarja, naj bo uporaba tehnologije smiselna in učinkovita. Kot primerna možnost uporabe IKT je navedeno delo v raznih spletnih učnih okoljih, kot so forum, klepetalnica, uporaba anket ali drugih odzivnih sistemov za razne oblike preverjanja, videokonferenca ipd. Učitelj naj vključuje delo s kakovostnimi e-vsebinami, učence naj ozavešča o odgovorni rabi informacijske tehnologije ter jih – tako kot pri informacijah iz knjig – uri v navajanju virov (*Učni načrt slovenščina 2018: 76–77*).

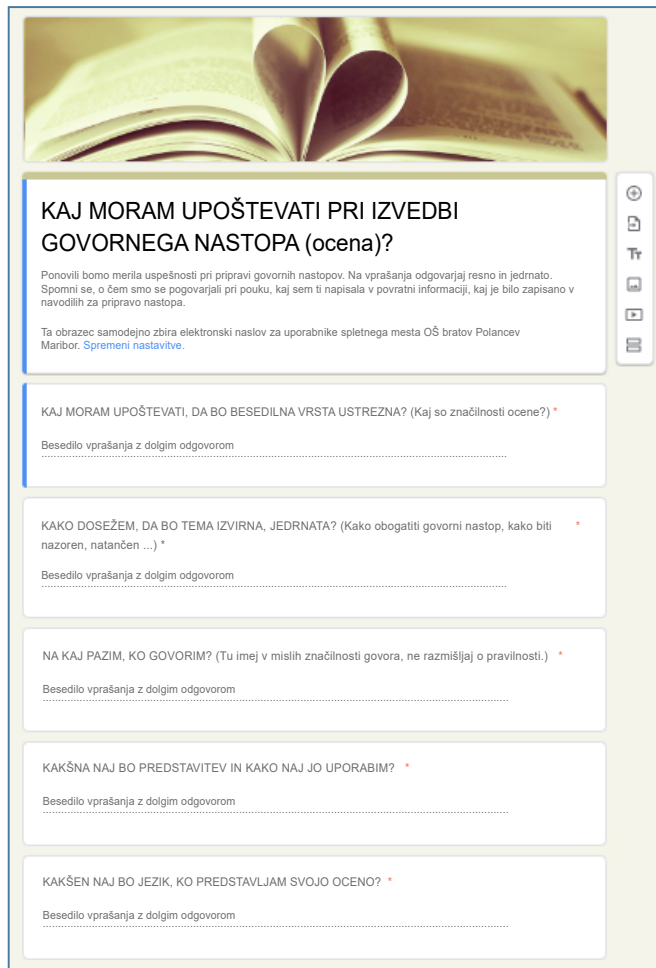
Če izhajamo iz zapisanega, bi morali digitalne veščine začeti razvijati, preden nas je presenetil izziv poučevanja na daljavo. V vsakem primeru pa moramo zaupati lastni presoji, česa so otroci sposobni in čemu bomo kos tudi sami. Ko nekaj ur slovenščine (in pri pouku na daljavo je bilo to nujno) izkoristimo za digitalno opismenjevanje, pravzaprav sledimo učnemu načrtu.

Izbrana orodja

Po tehtnem premisleku sem se odločila za nabor brezplačnih in preprostih orodij, ki učencu v veliki meri omogočajo vključevanje v dejavnosti s prenosno napravo (tablica ali telefon), in katerih raba ustreza predvideni ravni digitalne opismenjenosti po DigComp.

Google Suite (G-Suite)

Gre za nabor Googlovih spletnih orodij za podjetja in šole. Poleg elektronske pošte G-mail, ki omogoča uporabo vseh drugih orodij, ki so povezana v G-Suite, sem aktivnosti za posamezne tedne zbrala v orodju Google Drive. To omogoča pregledno urejanje nalog, izdelkov, podajanje povratnih informacij ... Učenci lahko do dokumentov brez težav dostopajo in jih spreminjajo tudi s prenosnih naprav. Google dokumenti (Docs) in Google predstavitve (Slides) omogočajo ustvarjanje živih dokumentov, ki jih povezujemo v mape v orodju Google Drive. Dokumenti omogočajo skupno spreminjanje, sodelovanje pri nalogah, komentiranje, dopolnjevanje ... V nabor so povezani tudi Google obrazci (Forms), ki jih lahko vstavljamo v pripravljene mape ali k reševanju povabimo učence preko elektronske pošte. Obrazce lahko uporabimo za anketiranje, zbiranje zaokroženih mnenj v nekaj povedih in preprostih zapisov v obliki daljšega odstavka. Vključimo lahko tudi nastavitve, ki omogočajo kviz s povratnimi informacijami in točkovanjem (to je lahko avtomatsko ali po ročnem pregledu). Obrazci ponujajo možnost tvorjenja vprašanj različnih tipov (kratki odgovori,

Slika 1: Kriteriji uspešnosti, pripravljeni s pomočjo obrazcev v Google Suite

dolgi odgovori s poljubnim številom besed, vprašanja izbirnega tipa z več možnimi izbirami ali s potrditvenimi polji), spustni seznam, linearno vrednotenjsko lestvico, mrežo vprašanj z izbirnimi odgovori, mrežo potrditvenih polj, nalaganje datotek ... Rok za oddajo odgovorov lahko časovno omejimo. Za vse rešitve pa se nam oblikuje zelo pregleden grafični prikaz uspešnosti reševanja zastavljenega kviza po posameznih učencih, za posamezen odgovor ali za skupino kot celoto. Google Suite ponuja tudi povezovanje skupin v klepetalnici Hangouts in videokonference v spletnem konferenčnem sistemu Google Meet.

Kako sem Google Suite uporabljala pri pouku na daljavo?

Za aktivnosti prvih treh tednov sem v 8. in 9. razredu izbrala pripravo govornega nastopa. V 9. razredu smo kot temo izbrali oceno knjige, filma, serije, gledališke predstave, v 8. razredu pa opis izbranega delovnega postopka. Besedilni vrsti smo obravnavali že pred začetkom pouka na daljavo, zato so bili otroci seznanjeni z njunimi značilnostmi. Prav tako so že prejeli navodila za pripravo nastopov. Dana situacija me je prisilila k nadaljevanju načrtanih ciljev, zato sem se odločila, da priprave na nastop, ki smo jih že začeli, pripeljemo

do končnega izdelka. V prvem koraku so mi učenci sporočili, katero delo bodo ocenjevali oz. kateri delovni postopek bodo predstavili. Po potrditvi izbrane teme sem vsakemu učencu dodelila Google Drive mapo dokazov, v katero so vlagali svoje izdelke. Dokončanje projekta je vključevalo oddajo besedila nastopa, pripravljeno vizualno predstavitev v obliki plakata ali predstavitve (Power Point, Google Slides, Prezi ...) ter posnetek predstavitve. Pri slednjem so učenci potrebovali vodenje, zato sem zanje pripravila priročnik za snemanje in nalaganje posnetkov v osebne mape.

Z učenci sem oblikovala tudi kriterije uspešnosti, ki smo si jih zastavili s pomočjo obrazcev v Google Suite (Slika 1). Odzive učencev sem strnila v skupna merila uspešnosti, ki so jih otroci uporabili kot vodilo pri pripravi svojih izdelkov (Slika 2).

Ko so v mape vložili besedila in predstavitve, sem jim podala povratne informacije, na podlagi katerih so svoje izdelke izpopolnili. Ko so bili s povratno informacijo zadovoljni oz. so upoštevali vse nasvete za izboljšavo, so se lahko lotili snemanja. Posnetke so po navodilih vložili v svoje mape, sledila pa je končna povratna informacija po merilih uspešnosti, ki so jih zastavili učenci sami. Če z rezultatom niso bili zadovoljni, so lahko posnetek pripravili še enkrat.

Upoštevanje značilnosti besedilne vrste	Ustreznost temi	Upoštevanje značilnosti slušno-vidnega prenosnika	Jezikovna pravilnost in ustreznost
Upoštevam vse tipične značilnosti besedilne vrste (glej navodila za pripravo govornega nastopa, glej definicijo v zvezku in obravnavo snovi v samostojnem delovnem zvezku).	Ustrezno, jedrnat, natančno in izvirno ocenim izbrano delo.	Govorim prosto, razločno, naravno, razumljivo in tekoče.	Govorim zborni knjižni jezik.
Moja predstavitev je subjektivna (izražam namreč svoje mnenje), a temelji na dejstvih in resničnih podatkih iz ocenjevanih del.	Vključujem številne in konkretne primere, a ločim bistveno od nebitnega.	Iz govora izločim mašila.	Moje izražanje je bogato.
Svoje mnenje utemeljujem, iščem dokaze, razlagam in primerjam.	Vključim zanimivosti, nenavadna dejstva.	Ne govorim prehitro, a tudi ne prepočasi in monotono.	Uporabljam ustrezne veznike in vezniške besede.
Besedilo oz. nastop smiselno členim na manjše enote in ga nadgradim z zahtevnejšimi sestavinami.	Da bo tema izvirna, si izberem delo, ki ga ni ocenil še nihče od sošolcev in je zanimivo, izredno, kulturno.	Vsebinsko pospremim s poudarki ključnih besed in ustrezno dolgimi premori med povedmi ter deli besedila.	V besedilu in na predstavitvi ni jezikovnih napak.
Predstavitev je v glavnem mnenje o delu, ne pa vsebina, oznaka in druge značilnosti predstavitve knjige.	Navajam podatke, ki so resnični – ne potvarjam vsebine in dejstev.	Učinkovito uporabljam predstavitev – ne berem z nje, uporabljam pa jo kot oporo in poslušalcem prikažem, kaj na njej prikazujem.	Ne uporabljam pogovornega, narečnega jezika, slenga in tujk.
	Navedem vire.	Na predstavitvi so samo ključne besede.	
		Ne ponavljam istih besed – iščem sopomenke.	
		Ne ponavljam istih besednih zvez.	

Slika 2: Skupna merila uspešnosti

Padlet

Gre za orodje, ki omogoča skupno rabo različnih vrst datotek in posredovanje komentarjev na objavljeno. Učitelj kreira tablo/zid, povezavo posreduje učencem (zaščiteno z geslom ali ne), ki nato hkrati soustvarjajo – pišejo ali delijo slike oz. posnetke z drugimi.

Kako sem Padlet uporabljala pri pouku na daljavo?

Namesto klasične predstavitve Power Point smo obdobja slovenske književnosti obravnavali s pomočjo Padleta (Slika 3). V opisanem primeru je orodje namenjeno aktivaciji predznanja. Padlet omogoča postavitev časovne premice, zato sem nanjo nanizala obravnavana obdobja slovenske književnosti z osnovnimi podatki. Učencem so na tak način podatki predstavljeni plastično in v strnjeni obliki. Ker smo v enem izmed tednov pouka na daljavo v videokonferenci in s pomočjo video razlage obravnavali obdobje moderna, je bila njihova naloga, da sami v komentar dopolnijo manjkajoče podatke pri obdobju moderna.

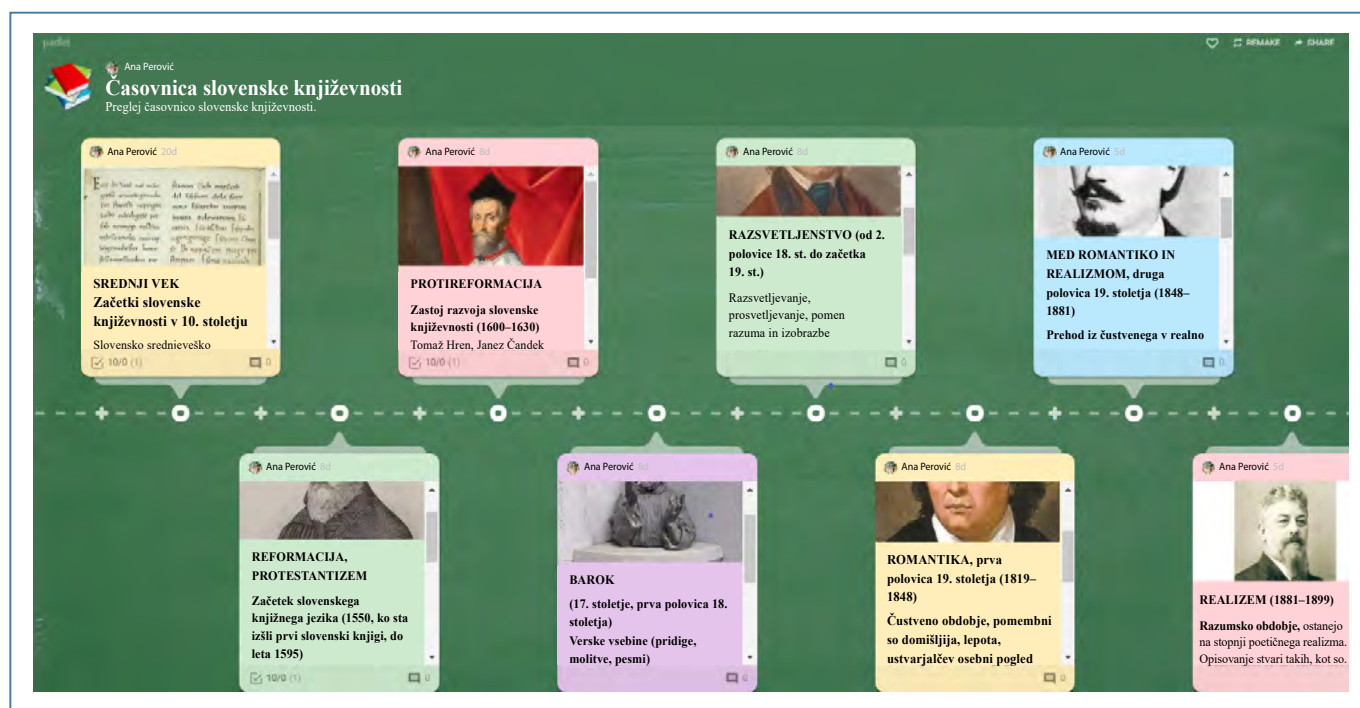
Nearpod

Nearpod je spletno orodje, ki omogoča povezovanje, vključevanje in interaktivno sodelovanje učencev ter formativno spremljanje njihovega napredka v učnem procesu. Je interaktivno učno okolje, v katerem učitelji pripravijo svoja

gradiva ali vstavijo že pripravljena (PDF-datoteke, Power Point predstavitve ...). Preproste drsnice v slogu dobro poznanih Power Point predstavitev lahko pospremmo s kvizi, ki omogočajo vprašanja različnih tipov, in anketami. Vprašanja odprtega tipa omogočajo tudi ustne odgovore, ki jih učenec učitelju posreduje v obliki zvočne datoteke, ki jo posname v okolju samem (datotek ni treba nalagati, učenec mora znati uporabiti mikrofona, ki je vgrajen v večino naprav). Orodje omogoča tudi ustvarjanje iger, kot so spomin in povezovanje delov v celoto. Na preprost način lahko oblikujemo naloge z vstavljanjem manjkajočih besed (prilepimo besedilo iz datoteke Word ali s spleta in označimo besede, ki se potem spremenijo v vrzeli, ki jih mora učenec zapolniti z besedami iz nabora ponujenih besed). V Nearpod lahko nastavimo tudi interaktivno oglasno desko, ki omogoča sodelovanje učencev (primerno za možgansko nevihto, metodo VŽN, preverjanje predznanja, oddajanje dokazov o učenju). Vse te aktivnosti omogočajo spremljavo napredka učencev in posredovanje povratne informacije o naučenem. Odgovori in aktivnosti učenca že predstavljajo taksonomsko razvrščene dokaze o učenju, ki jih orodje grafično analizira in učitelju ponudi pregledno sliko znanja posameznika in skupine.

Kako sem Nearpod uporabljala pri pouku na daljavo?

V Nearpodu so devetošolci spoznavali življenje in delo Ivana Cankarja (Slika 4).

Slika 3: Obravnava slovenske književnosti s pomočjo Padleta

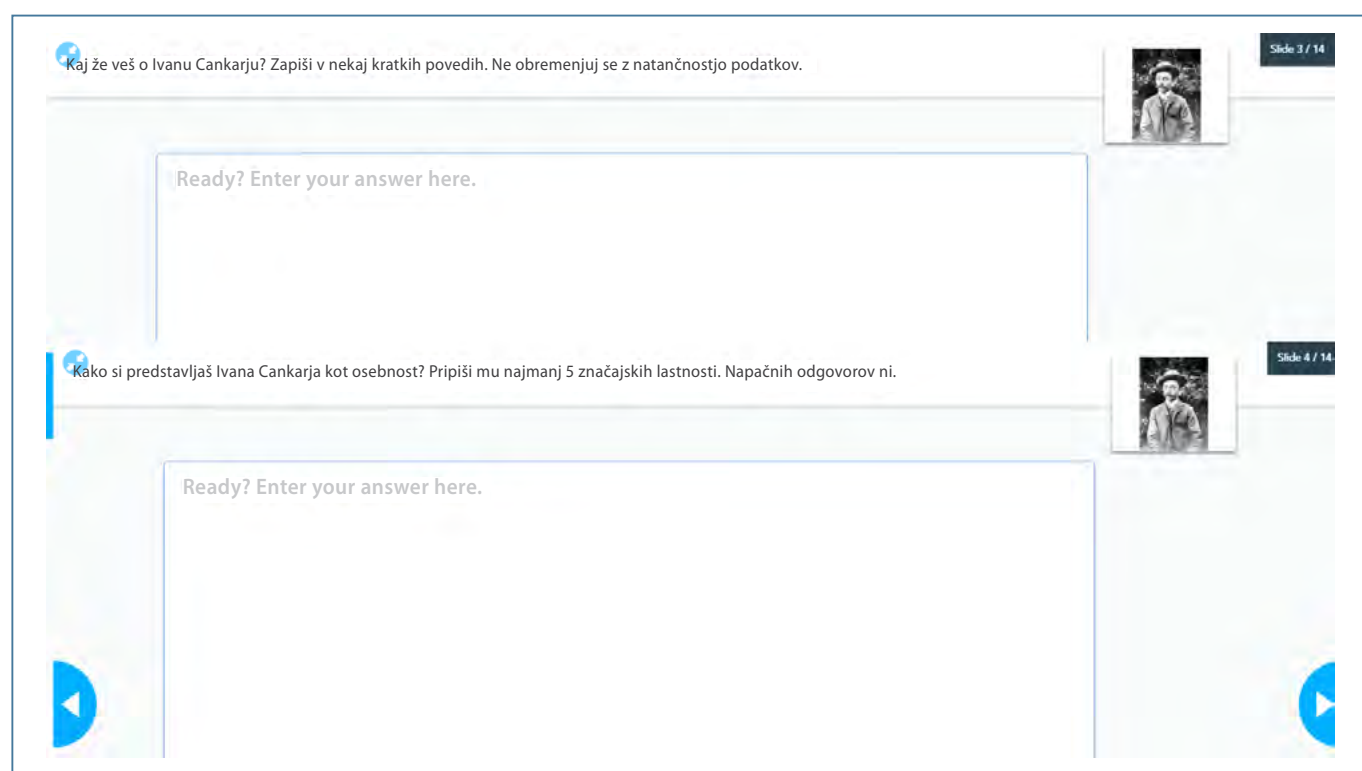
Kaj bomo počeli pri današnji Nearpod uri slovenščine?

Današnja aktivnosti je povezan z najbolj znamenitim izmed slovenskih književnikov, Ivanom Cankarjem.

Natančno preberi vprašanja in odgovori na vsakega od njih. Pozor. Na eno vprašanje boš moral odgovoriti ustno, prav pa ti bodo prišle tudi likovne spretnosti.

Želim, da Ivana Cankarja spoznaš kot osebnost. Morda boš potem bolje razumel, zakaj tolikokrat slišiš njegovo ime.

Slika 4: Uporaba Nearpoda pri obravnavi Ivana Cankarja

Kaj že veš o Ivanu Cankarju? Zapiši v nekaj kratkih povedih. Ne obremenjuj se z natančnostjo podatkov.

Ready? Enter your answer here.

Kako si predstavljaš Ivana Cankarja kot osebnost? Pripisi mu najmanj 5 značajskih lastnosti. Napačnih odgovorov ni.

Ready? Enter your answer here.

Slika 5: Aktivacija znanja z vprašanji odprtega tipa

Aktivacija znanja z vprašanji odprtega tipa (*Kaj že veš o Ivanu Cankarju? Zapiši v nekaj kratkih povedih. / Kako si predstavljaš Ivana Cankarja kot osebnost? Pripisi mu najmanj 5 značajskih lastnosti.*), na katere lahko učenci odgovarjajo neobremenjeno, saj me ne zanimajo točno določeni podatki, temveč preprosti vtisi in izkušnje, ki jih otroci strnejo v preproste zapise (Slika 5). Sledila je **nadgradnja**

obravnavane teme z ogledom dokumentarno-igranega filma in pregledom preprostega PDF-dokumenta z zelo osnovnimi podatki o pisatelju. Z vprašanji odprtega tipa, na katerega so morali odgovoriti ustno (*Izrazi svoje mnenje o filmu.*) in anketo (*Ali se je tvoje mnenje o Ivanu Cankarju po ogledu filma spremenilo? / Katere lastnosti bi po ogledu filma pripisal našemu pisatelju?*) sem preverila, kako so se učenci

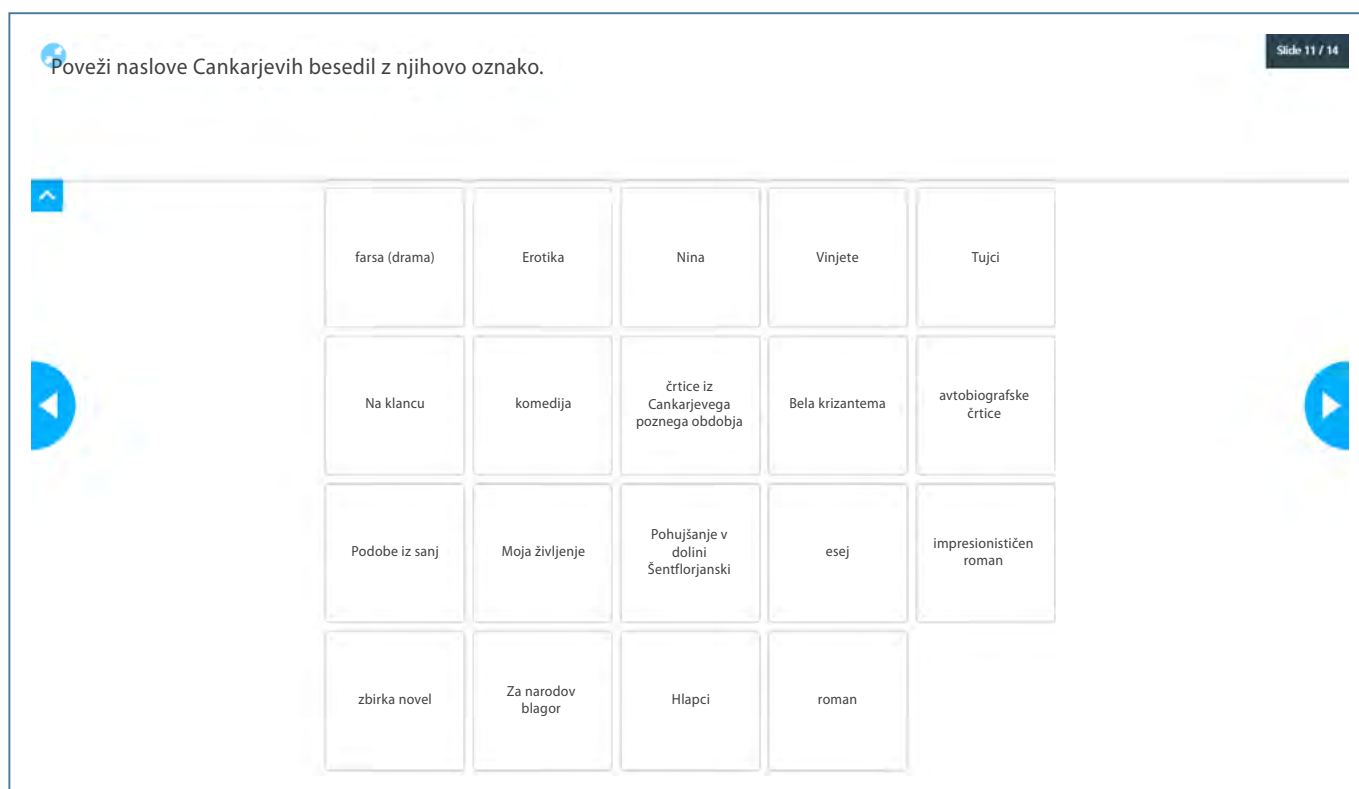
Fill in the blanks Slide 10 / 14

Ivan Cankar velja za najboljšega slovenskega _____ in dramatika. Pisal je tudi pesmi in leta _____ izdal svojo edino pesniško zbirko. Sodi v isto literarnozgodovinsko obdobje kot Dragotin _____, Josip _____ Aleksandrov in Oton Župančič. To obdobje imenujemo _____. Podobno kot pri Ketteju in Murnu tudi pri Cankarju zaznamo sledi _____, tj. nizanje trenutnih _____, svoja dela pa je nadgradil tudi s prvinami _____ (klanec je pri njem _____ revščine). Njegov slog pisanja je dokaj težko razumljiv in izredno _____; slednje je dosegel s ponavljanjem zaporedja stavčnih členov v več _____ zapored. Uporabljal je veliko _____ izraznih sredstev (bil je npr. mojster _____), kar je naredilo njegov _____ zelo poetičen, _____.

simbolizma slog impresionizma vtisov simbol moderna stavkih Kette metafore pesniških
pripovednika ritmične 1899 Murn lirski

DONE

Slika 6: Preverjanje naučenega

Poveži naslove Cankarjevih besedil z njihovo oznako. Slide 11 / 14

farsa (drama)	Erotika	Nina	Vinjete	Tujci
Na klancu	komedija	črtice iz Cankarjevega poznega obdobja	Bela krizantema	avtobiografske črtice
Podobe iz sanj	Moja življenje	Pohujšanje v dolini Šentflorjanski	esej	impresionističen roman
zbirka novel	Za narodov blagor	Hlapci	roman	

Slika 7: Igra spomin

na film odzvali. Niso me zanimali podatki, temveč učenčev vrednotenje filma (povezano tudi z oceno, ki so jo pripravili nekaj tednov pred tem), doživljanje pisatelja, osebni odnos do obravnavane teme. Sledijo vprašanja, **preverjanje naučenega**, ki od učencev zahtevajo poznavanje podatkov – krajše besedilo morajo dopolniti z manjkajočimi besedami (Slika 6). Nato odigrajo igro spomin (*Poveži naslove Cankarjevih besedil z njihovo oznako.*) (Slika 7). Učenci nazadnje **aktivirajo ustvarjalnost** in za konec ustvarijo svojo risbo Ivana Cankarja (*Cankar je bil nadarjen risar. Zdaj se v risanju preizkusi še sam. Nariši Ivana Cankarja. Ne boj se, ne bom ocenjevala tvojih risarskih spretnosti. Pomembno je dvoje – ustvarjalnost in smisel za humor. Ti lastnosti sta odlikovali tudi našega pisatelja in dramatika.*) (Slika 8).

V Nearpodu je torej potekalo **zbiranje dokazov o učenju**, z nekaj dejavnostmi (dopolnjevanje podatkov, spomin) pa so otroci prejeli **takojšnjo povratno informacijo**. Večina vprašanj je bila odprtega tipa in v obliki ankete. Odgovori so se v sistematični obliki shranili v poročilu, ki sem ga predstavila učencem na tedenski videokonferenci.

Sklep

Izbrala sem primere dejavnosti, ki so jih učenci dobro sprejeli, so preproste in uporabne pri delu na daljavo ali pri pouku v učilnici. Žal se vsi učenci pri pouku na daljavo niso odzivali enako intenzivno. Nekaj otrok je aktivnosti opravljalo z lahkoto – uporaba orodij zanje ni bila izziv, temveč nov način dela, ki so ga sprejeli sproščeno in z zadovoljstvom. Nekaj učencev je svojo digitalno pismenost s pomočjo sošolcev, staršev in učiteljev dvignilo na raven preživetja, da so se lahko aktivno vključili v pouk na daljavo. Nova znanja bodo zanje neprecenljiva tudi v bodoče. Ne smem zamolčati tistih, ki se v novi situaciji sploh niso znašli.

Karikatura

Znano karikaturu Ivana Cankarja je leta 1913 narisal njegov prijatelj Hinko Smrekar. Dobro si jo ogledaj.

Slika 8: Aktivacija ustvarjalnosti

Zanje še vedno iščemo pristope in načine, da jih vključimo v pouk. V dani situaciji smo se namreč naučili, da digitalnega opismenjevanja ne smemo prepustiti naključju, temveč se osredotočiti na tiste, katerih delovanje v družbi je v veliki meri odvisno od opolnomočenja v šoli. Digitalna nebogljenost danes namreč pomeni občo družbeno izključenost.

Viri in literatura

Carretero, Stephanie; Vuorikari, Riina; Punie, Yves, 2017: Okvir digitalnih kompetenc za državljane: osem ravni doseganja kompetenc in primeri rabe: DigComp 2.1. Spletna izdaja. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dostopno na: <https://www.zrss.si/pdf/digcomp-2-1-okvir-digitalnih-kompetenc.pdf> (17. 4. 2020).

Jedrinović, Sanja idr., 2018: Strokovna izhodišča za didaktično uporabo IKT na 9 študijskih področjih Delovna verzija gradiva. Ljubljana. Dostopno na: <http://naslokar.fmf.uni-lj.si/FMF/sidu.pdf> (17. 4. 2020).

Projekt Jazon, izobraževanje na daljavo. Dostopno na: <https://jazon.splet.arnes.si/> (19. 4. 2020).

Poznanovič Jezeršek, Mojca idr., 2018: Učni načrt SLOVENŠČINA, program osnovna šola. Ljubljana : Ministrstvo za šolstvo in šport : Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf (17. 4. 2020).

Rupnik Vec, Tanja (ur.), 2018: Orodja za formativno spremljanje prečnih veščin [Elektronski vir] : mednarodni projekt Assesment of Transversal Skills – ATS2020. Spletna izdaja. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dostopno na: <https://www.zrss.si/digitalnaknjiznica/OrodjazaSpremljanjePrecnihVescin/> (17. 4. 2020).

osebek
privedje
svobodni verz
metafora
edje
divisnik
stavak
predmet
pravljičica
pristlovno določilo
samostalnik
pesnik

TEKMOVANJE ZA CANKARJEVO PRIZNANJE

Dr. Igor Saksida Skupna izhodišča za pripravo na Tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje, v šolskem letu 2019/20	36
Navodila za pisanje spisa – osnovna šola, 8. in 9. razred	41
Meta Podlesnik Marčič Prekrasno obdobje življenja	42
Živa Bregar Pogum in strah se morata držati za roke, da ogenj, ki gori v našem srcu, nikoli ne ugasne	44
Navodila za pisanje spisa – gimnazijski programi, 1. in 2. letnik	46
Izabela Letonja Na poti do sreče	47
Marija Snežna Benedičič Na poti do sreče	49
Svarun Čelan Na poti do sreče	51
Lucija Klemen Na poti do sreče	53
Navodila za pisanje spisa – poklicni programi, vsi letniki	55
Maruša Komljanec Bon ***	56
Navodila za pisanje spisa – gimnazijski programi, 3. in 4. letnik	57
Hana Bizjak ***	58
David Dragonja Jaz, ti, mi, vsi	60
Tina Černejšek ***	62

zamek
vrste besedi
poveč
inton
met

Dr. Igor Saksida | Pedagoška fakulteta Ljubljana

Skupna izhodišča in glavni poudarki priprave na tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje 2019/2020

Jaz, ti, mi vsi | Le pogumno, le za mano ... (Anja Štefan)

Spoštovane kolegice in cenjeni kolegi, mentorice in mentorji,

letos se je državna komisija odločila, da mladim ponudi nekoliko manj zahtevne besedilne podlage, in sicer praviloma po eno knjigo na tekmovalno skupino; to seveda ne pomeni, da bo tekmovanje kar v celoti lažje – tudi ob preprostih besedilih je možno oblikovati zahtevne bralne naloge, ki ločujejo najboljše tekmovalce od povprečja, tudi ob zgodbeno in sporočilno manj kompleksnih domišljjskih svetovih je možno zasnovati in voditi zahteven bralni dogodek, ob katerem mladi bralci skupaj s svojimi mentorji vstopajo v pogovor z besedilom predvsem po metodi tesnega branja in aktualizacije besedila, skupinskega dela in kasneje (po osnovni šoli) tudi plemične diskusije na podlagi povezave izhodiščnih besedil ter literarnovednega (predvsem zvrstnega) konteksta, zastrtih sporočil in morebiti celo ideoloških konotacij, ki jih sproža zapisano. Krovna tema tekmovanja je **Jaz, ti, mi vsi**, njegovo tematsko jedro pa povzema verz Anje Štefan: *Le pogumno, le za mano* – gre za prikaz posameznika v svetu, njegovega odraščanja oz. dozorevanja kot svojevrstne pustolovščine; ta povezuje junake želje, preizkušnje in poti v nenavadne svetove, njegova srečanja z nenavadnim, drugačnim, celo tujim ... Tema ni problemska, je vedra, kar je smiselno, saj smo v lanskem šolskem letu predvsem v srednji šoli brali resno in zahtevno literaturo – pač v skladu s Cankarjevim letom; naj torej, tudi glede na vse druge obveznosti, ki jih imajo dijakinje in dijaki pri slovenščini, Cankarjevo tekmovanje letos zazveni v nekoliko bolj sproščenih tonih ...

Bralni dogodek – radost vprašanj, ne učenje odgovorov

Naj uvodoma nakažem nekaj možnosti za raziskovanje in aktualizacijo besedil – in naj letos ta del tudi sam napišem nekoliko manj zapleteno ... Podrobnejša priporočila skupaj z dodatno literaturo, če bo potrebna, bodo pripravile posamezne podkomisije.

- Prvi razred: Leopold Suhodolčan: **Piko dinozaver**. Gre za skorajda klasično slikanico o otroški želji, o omejitvah, s katerimi se srečuje osrednji otroški junak in o njegovem vznemirljivem potovanju po mestu z domišljjskim prijateljem dinozavrom. Bomo razmišljali, koga in zakaj bi Benjamin in njegov dinozaver obiskala danes? Kam vse bi še lahko odpotovala? Bomo razmišljali o pravilih, ki jih njuno potovanje obrača na glavo? O možnih drugačnih pravilih, če bi na svetu veljala otroška logika? O odzivu odraslih na otroško svobodo in pogum? O tem, kako bi bilo, če bi si tudi odrasli izmislili svoje dinozavre? Le kakšni bi bili ...
- Drugi in tretji razred: Desa Muck: **Anica in grozovitež**. Priljubljena serija Desa Muck postavlja v središče deklenco, ki s svojim pogumom premaga marsikatero težavo. A kaj je vzrok težav v tej knjigi? Je problem, ki ga posredno nakazuje pripovedovalka, povezan tudi s sodobnim otrokom? Kaj vse ga danes, in skupaj z njim nas, odrasle, lahko straši? Res samo babica, ki pride preverit, če je z vnukinjama vse v redu? Kako se strahu učinkovito upreti? Je torej branje, pa četudi je značilno humorno, kot to velja za Deso Muck, lahko pot do premisleka samem sebi, svojih strahovih in njihovih rešitev? O pomenu

odnosov v družini in nasploh? In kje vse (Res le v pravljicah?) živijo grozoviteži?

- Četrty in peti razred: Jana Bauer: **Groznovilca v Hudi hosti**. Nenavaden lik, ki se nenadoma pojavi v »realnem« svetu, je značilen za fantastično pripoved, dvoravensko besedilo, ki temelji na prehajanju med dvema svetovoma. A kaj žene groznovilco, da iz svojega sveta pride v Hudo hosto? Kaj takega, podobnega, kot je spodbudilo kosovirja Glala in kosovirko Gili, da sta priletela k nam na leteči žlici? Morda kaj drugega? Upornišvo? Je groznovilca nagajiva kot vila Malina ali je podobna Drejčku, ki si želi lepši svet? Ima morda poteze vseh teh likov, od vsakega po malo? Besedilo Jane Bauer vsekakor omogoča, skorajda zahteva razpravo in nizanje idej o nenavadnih junakih iz književnosti, risank, filmov. Bomo njen humor morda lahko zaznali tako, da bomo dele besedila tudi interpretativno prebrali, dramatizirali, predelali v pesem, kratek film, npr. reklamo za splet? Naredili nato razstavo ali časopis ali film z naslovom *Na obisku pri groznovilci*?
- Šesti in sedmi razred: Slavko Pregl: **Odprava zelenega zmaja**. Fantovska družina, ki si želi pustolovščin, bo brez dvoma ustrezna motivacija za tekmovalce, ki sicer v tem času začnejo doživljati krizo branja. Koliko bomo med branjem razmišljali o prijateljstvu, tekmovalnosti, (samo) dokazovanju? Koliko morda tudi o tedanji družbeni stvarnosti, odhodu na morje daleč na jug? Koliko o značilnem preglovskem humorju in jezikovni inovativnosti, ki se skriva že v imenu avta? Se delo, ki je prvič izšlo pred več kot 40-imi leti (1976) po sporočilu bistveno razlikuje od realističnih mladinskih romanov ali tovrstnih filmov, ki ji mladi berejo oz. gledajo danes? Je torej pot do razumevanja književne motivacije morda spis o fantih »danes«? Kje so v službi in zakaj? Katere avtomobile, *New punce*, vozijo? Kako se razumejo s svojimi sinovi in hčerkami?
- 8. in 9. razred: Igor Karlovšek: **Preživetje** (šolsko in območno tekmovanje) in več avtorjev: **Geniji z nasmehom** (državno tekmovanje). Brez dvoma bo Karlovškov roman zaradi napete zgodbe, ki jo narekuje žanr kriminalke, napeto berivo za vse mlade. Kljub temu da delo jasno kaže svojo žanrsko zasnovo (pustolovsko-kriminalni roman z značilnim uvodnim zapletom, osrednjim problemom in dramatičnim razpletom v srečen konec), je ob njem mogoče razpravljati še o marsičem: o podobi očeta in mame v odnosu do sina, o pričakovanjih do otrok, načinih razreševanja napetosti, o strahu in pogumu, o stereotipih in vrednotah sodobnega sveta, o odnosu do narave – in še o čem. Tudi o tem, da je osrednji junak morebiti vendarle malce preveč – popoln. Toda ali ne ustvarja takih likov medijska stvarnost iz sekunde v sekundo?
- Prvi, drugi in tretji letnik – srednja poklicna šola: Miroslav Košuta: **Mornar na kozi** in katera koli pesniška zbirka Miroslava Košute. Prešernov nagrajenec, pesnik, pisatelj in gledališčnik Miroslav Košuta snov za svoje delo črpa iz zamejske stvarnosti. Toda kako za mladega bralca na prvi pogled suhoparno avtobiografsko snov približati sodobnemu času? Z razpravo o občutku tujosti v svetu, o razpetosti med njegove različne podobe, kot bi bili vsi, uporniki pa še posebej (povedano s pesnikovo metaforo) *brin sredi morja*? Kakšna razpoloženja vzbuja njegova knjiga? Svetla? Humorna? Uporniška? In kako se to doživljanje sveta na meji kultur izraža v izbranih pesmih? Bomo brali njegove mladinske pesmi ali morda pesmi za odrasle? Zakaj ne mladinske – *Kriško kraške* so prav zanimive in še avtobiografija jih spremlja. Kaj pa, če bi predelali kako njegovo zgodbo v sleng sodobnega časa?
- Prvi in drugi letnik – gimnazijski program in srednji strokovni program: Marjan Tomšič: **Oštrigecca** in Ciril Kosmač: **Tantadruj**. Že na prvi pogled je vidnih vrsto vzporednic med deloma: nenavadni književni junaki (potepuh, čarovnica, norček), izročilni književni prostor, vprašanje ljubezni, povezanosti in osamljenosti ... Odlična priložnost za najrazličnejše aktualizacije in navezave na tujosti in drugačnosti, kot jih zasledimo tudi v sodobnih filmih, glasbi, najnovejši književnosti. Na razpotjih branja ter križpotjih književnosti in sodobnih sporočil (pomislimo na Drilla in njegov komad *Unikat*) nam pri pogumnem spoprijemu s sporočili vedno pomaga *dobra čarovnija*, bi dodala Bina Štampe Žmavc. Bo čarovnija nujna tudi za razvozlanje uganke magičnega realizma in značilnega jezika v romanu?
- Tretji in četrti letnik – gimnazijski program in srednji strokovni program: Maja Novak: **Cimre** in Douglas Adams: **Štoparski vodnik po galaksiji**. *Cimre* so se že družile s tekmovalkami in tekmovalci – leta 2004 so se z njimi ukvarjali osnovnošolci. Od srednješolcev brez dvoma lahko pričakujemo višjo raven bralnega odziva na ta kriminalni roman, ne le »padec« v napeto zgodbo. Bi bilo ob njem možno razmišljati o načinih, s katerimi pisateljica dosega humorne in ironične učinke same zgodbe? Iščemo in poiščemo še odgovor na vprašanje, ali so s pojmom kriminalke obvezno povezane slabšalne oznake, kot so trivialno, nizko, shematično, konformistično, črno-belo, poceni, moralno škodljivo in podobno. Podobno lahko beremo *Štoparski vodnik po galaksiji* na ozadju besedilnih določil znanstvene fantastike, a hkrati tako, da iščemo vzporednice in razlike med njim in znanimi literarnimi in filmskimi stvaritvami te vrste, vse od značilnih negativnih utopij, ki prikazujejo svet prihodnosti, do napetih fantastičnih zgodb o živih strojih in – le zakaj ne – o počlovečenih robotih in porobotenih ljudeh. Pisateljev unikatni humor zagotovo predstavlja znanstveno fantastiko zelo nenavadno in izvirno.

Verjamem, da bo večini mentoric in mentorjev izbira besedil vseh, čeprav se morda kdo z njo tudi ne bo (v celoti) strinjal – komisija pač vsako leto skuša po najboljših močeh izbrati besedila tudi na podlagi načela raznovrstnosti tem tekmovalca in z njimi povezanih besedil. Ne glede na kritične pripombe pa je jasno, da se število tekmovalcev v skupini od 4. razreda osnovne šole navzgor iz leta v leto povečuje: lani je bilo prijavljenih 27.753, letos 28.284 tekmovalcev, skupno je bilo letos prijavljenih kar 44.731 tekmovalk in tekmovalcev, lani 44.994; rahel padec, ki ni bistven, je zaznati v tekmovalni skupini *Mehurčki*, kar je mogoče razložiti z zavedanjem mentorjev, da je tudi v tej skupini tekmovalstvo namenjeno učenkam in učencem z bolj razvito zmožnostjo branja in pisanja. Nenazadnje *Cankarjevo tekmovalstvo* že od svojega začetka zagovarja in skuša zagotavljati predvsem kakovost odzivov na prebrano, ne množičnosti.

Mentor branja: zgled in avtoriteta

Zagotovo je treba ponoviti temeljno vodilo: *Cankarjevo tekmovalstvo* je bilo, je in bo oblika spodbujanja in razvijanja **branja zahtevnih besedil**; besedil, ki jih ne berejo kar vsi otroci v razredu in ne le za spontani bralni užitek, ampak zato, da bi **dokazali višje razvite zmožnosti branja in pisanja**. Predvsem v tekmovalnih skupinah od vključno šestega razreda naprej je tudi letos bistveno to, da bodo tekmovalci postopoma in vodeno razvijali zmožnost kritičnega branja književnosti. Poleg temeljitega poznavanja vsebinskih in slogovnih prvin izbranih besedil se bodo soočili s snovnim ozadjem pripovedi, poznavanjem povezave med celotnim avtorjevim delom in izbrano knjigo, spoznavanjem značilnosti izbrane književne vrste – a vse to po jasnih in temeljitih bralnih korakih:

1. **podrobno branje** leposlovnega besedila (npr. s sprotnim zapisovanjem v dnevnik branja ali z uporabo drugih bralnih in učnih strategij – poudariti velja metodo tesnega branja od vrstice do vrstice,¹ še posebej, če v besedilu zasledimo nenavadne, npr. starinske besede ali zahtevne tvorjenke,
2. **povezovanje** leposlovnega besedila in sobesedila z znanjem **literarne teorije in zgodovine** in (seveda),
3. **ponovno podrobno branje** književnega dela ter **razmislek** o tem, kaj v besedilu je sodobno, kaj povezano z zgodovino, kaj aktualno, kaj po mnenju bralca zastarelo (in zakaj), kako besedilo presega okvire časa, v katerem je nastalo, kako ga je torej mogoče aktualizirati – vse to v pogovoru z mentorico ali mentorjem branja in drugimi sobralci.

Postopno razvijanje kritičnega branja se bo izogibalo nekaterim potezam prvotnega, spontanega, včasih tudi naivnega (a upajmo, da ne zlonamernega) odzivanja na besedilo. Mentorji in tekmovalci ter vsi drugi, ki bodo skupaj z njimi razmišljali o besedilu (npr. starši) se bodo zato zagotovo **izogibali**:

- komentiranju **neprebranih** besedil ali njihovem zavračanju na podlagi vnaprejšnjih (nedokazanih) predpostavk o prezahtevnosti, dolgačnosti ali še drugačni **navidezni recepcijski neustreznosti** besedil – tekmovalstvo, tako kot katero koli šolsko branje oz. bralni dogodek, nikoli ne moreta in ne smeta izhajati »le« iz književnih interesov mladih, še več: izziv in naloga mentorja branja sta, da jim pokaže, v čem so tudi navidezno tuja besedila v današnjem času zanimiva za branje in razpravo o prebranem;
- vrednotenju besedil na podlagi posameznih delčkov (npr. naslova ali nekaterih prizorov v besedilu) brez navezave vsega tega na celovito sporočilo besedila – to je namreč neustrezna metoda **iztrganega navajanja podrobnosti**, kar je prej dokaz pomanjkljive bralne zmožnosti kot izraz »skrbni za varnost bralcev«;
- vztrajanju pri lastnem razumevanju (tudi brez utemeljitve) in neupoštevanju mnenja sogovornikov, **rušenju pogovora o prebranem** – mentor branja torej ne bo oblikoval avtoritarnih interpretacij, ki se jih je treba le naučiti, ampak bo spodbujal mlade sogovornike, da pod njegovim vodstvom razvijajo čim bolj poglobljeno razumevanje besedila – ali celo
- nepriznavanju **pravice** avtorja (in seveda bralcev), da zgodovinsko ali sodobno snov, posameznika, medsebojne odnose **vidi in prikazuje po svoje** – bolj ali manj razumljivo, prepričljivo, provokativno ...

Navodila za pisanje pisne naloge na književno temo

Kot vsako leto bodo tudi letošnja navodila za pisanje pisne naloge na književno temo (npr. razlagalnega spisa ali kake druge vrste besedila, s katerim bodo tekmovalci dokazovali svoje razumevanje in vrednotenje književnega besedila) **OKVIRNA**, ne bodo torej zajela vsega, kar se od tekmovalca pričakuje, ko na tekmovalstvu oblikuje razlagalni spis. Učence oz. dijake je treba zato opozoriti, da v svoj spis **smiselno vključujejo** tudi **književno znanje** (zvrstno-vrstne oznake, podatki o avtorjih, medbesedilne primerjave, ustrezno citiranje, misli iz spremnih zapisov ipd.), saj vse to **soustvarja** bolj poglobljen odziv na naslov pisne naloge (*to velja*

1 Krakar Vogel, B. (2014). Bralna pismenost med teoretičnimi načeli in poučevalno prakso. Slovenščina v šoli. XVII (3-4), 25–35.

predvsem za tekmovalce od 6. do 9. razreda in za srednjo šolo). Ker navodila za pisanje besedila niso »niz vprašanj«, na katera je treba odgovoriti, ampak opredeljujejo temo, o kateri naj bi tekmovalci pisali **samostojno, inovativno in prepričljivo**, je pomembno, da ne glede na okvirna navodila pri pisanju uporabijo znanje, ki je za temo spisa relevantno. To velja tudi za pripravo na tekmovanje: usvajanje književnega znanja je smiselno, če prispeva k razumevanju besedil in ustrezni rabi literarnovednih pojmov med razpravo prebranem – tekmovalci naj se podatkov, ki za razlago besedil niso ključni, ne učijo; tudi dodatna strokovna literatura naj bo smiselna, obvladljiva, predvsem pa ne preobsežna. Treba pa je vendarle opozoriti, da kriterij B (*uporaba književnega znanja, do 10 točk*) prinese tekmovalcu 20 % točk, zato naj mentorji tekmovalce opozarjajo na **smiselno uporabo književnega znanja** (poznavanje avtorjev in del, raba virov ter literarnovednih pojmov) že med samo pripravo na tekmovanje, prav tako pa naj tekmovalci vse to upoštevajo tudi pri pisanju svojega besedila. *Cankarjevo tekmovanje* ni samo subjektivni ali poustvarjalni odziv na književnost, zahteva kritično branje in tvorjenje razlagalnega besedila, ki vključuje tudi uporabo književnega znanja. Način, kako tekmovalec znanje smiselno preplete z razumevanjem in osebnim odzivom, ločuje najboljše spise od tistih, ki so »le« lepljenka naučenega.

Bistveno je, da mentorji z učenci oz. dijaki razmišljajo o aktualnosti književnih sporočil, tj. o tem, kako jih sodobni mladi bralec doživlja, razume in vrednoti. Ob tem je treba poudariti, da naj mladi bralci poskušajo med pripravo **preseči** »zgolj« izražanje subjektivnih vtisov o prebranem, naj se (na)učijo svoje doživljanje primerno **opisovati**, ga **utemeljevati**, **primerjati** z avtorjevim pogledom na stvarnost oz. književnost in njene osrednje teme – v vse to naj, glede na stopnjo tekmovanja in svoje recepcijske zmožnosti, vključujejo tudi prej omenjeni kontekst kritičnega branja. Ob vključevanju književnega znanja ter aktualizaciji besedila je temeljni namen pisnih nalog (na vseh stopnjah) spodbujanje subjektivnega in argumentiranega **vrednotenja** književnih besedil – predvsem dijaki naj torej v njem izrazijo svoje lastno razumevanje ter tehtno in prepričljivo interpretacijo besedil.

Učenci in dijaki naj se učijo ustrezno **odzivati** na **nalogo**, ki jo zastavljajo okvirna navodila za pisanje razlagalnega spisa oz. eseja:

- naslov in morebitne navedke ter navodila naj temeljito preberejo in razmislijo o »problemu«, ki se izraža v temi, o kateri bodo pisali,
- besedila naj ne oblikujejo kot »odgovarjanje na vprašanja« – vanj naj, kot je bilo že povedano, vključijo čim več navezav in spoznanj, ki so jih pridobili med pripravo na tekmovanje.

Navodila za pisanje besedila so **povzemalna**: opredeljujejo, o čem vse naj tekmovalec piše, praviloma pa ne vključujejo »samoumevnih nalog« (npr. *Predstavi podatke o avtorju, oznako dela in zanimivosti, pomembne za tvojo razlago, pazi na pravilnost in urejenost svojega besedila.*), saj naj bi to učenci in dijaki vedeli že zaradi **priprave** na tekmovanje. Če torej česa (npr. usmeritve k posebnostim jezika, vprašanja o biografskih podatkih, ki so pomembni za razumevanje dela) v navodilih za pisanje ni, to ne pomeni, da o tem tekmovalec ne sme pisati ali da tega ni mogoče upoštevati pri točkovanju – še posebej, če je vključevanje takih prvin **smiselno** glede na temo (naslov oz. navodila za sestavo) razlagalnega oz. razpravljalnega besedila. V višjih razredih srednjih šol se biografski oz. drugi podatki praviloma ne vključujejo v problemsko obravnavo besedil, saj so esejske zahteve oblikovane tako, da za razpravljalno oz. kritično pisanje o zahtevani tematiki običajno niso relevantni; ustrezno zasnovi razpravljalnega eseja pa je, da dijaki znajo razpravo o književnem problemu umestiti v literarnovedni in družbeni kontekst.

V vseh tekmovalnih skupinah lahko tekmovalci pričakujejo **raznovrstne bralne naloge**; nekaj možnosti:

- povzemanje, razlaga in osebno vrednotenje izhodiščnih besedil (npr. na podlagi teme in konteksta),
- analiza besedilnih podrobnosti (zgodba, osebe, jezik, zgradba besedila, npr. razlaga odlomka),
- podrobna razlaga povezav med književno osebo, zgodbo ter spremembami prostora in časa,
- razlagalni spis oz. esej na podlagi ključnih besed,
- interpretacija neznanega besedila in povezava z razpisanimi književnimi deli.

Merila za vrednotenje

Vse tekmovalce je treba **seznaniti** z **merili za vrednotenje**:

- **1. razred osnovne šole:** razumevanje (do **10 točk**), osebni odziv in njegova prepričljivost (do **5 točk**), zgradba besedila in jezikovna pravilnost – obseg in zapis (do **5 točk**),
- **2. do 5. razred osnovne šole:** razumevanje (do **10 točk**), osebni odziv in njegova prepričljivost (do **5 točk**), zgradba besedila, jezikovna pravilnost in čitljivost (do **5 točk**);
- **6. do 9. razred osnovne šole, srednja šola:** razumevanje (do **20 točk**), uporaba književnega znanja (do **10 točk**), prepričljivost osebnega odziva (do **10 točk**), zgradba besedila, jezikovna pravilnost in čitljivost (do **10 točk**).

Ocenjevanje besedil bo potekalo po istih kriterijih kot v prejšnjih letih, jih bo pa komisija prilagodila konkretni nalogi na šolskem, regijskem in državnem tekmovanju. **Predvsem na področnem tekmovanju bodo kriteriji dovolj podrobni, da bo ocenjevanje čim bolj objektivno.** Ob kriteriju, ki se navezuje na razumevanje besedila, bodo navedene **ključne besede**, ki naj bi jih tekmovalci vključili v spis in jih pojasnili – če tekmovalci vključijo tudi kaj takega, česar med ključnimi besedami (oz. prvinami za vrednotenje) ni, je to možno upoštevati, če se navezuje na naslov in navodila za pisanje spisa.

Navodila za vrednotenje nikoli ne morejo biti tako podrobna, da bi spise lahko vrednotil »računalnik«; temeljna značilnost katere koli zaokrožene pisne naloge na književno temo je namreč prepričljivost osebnega odziva, ki se navezuje tudi na bralno zmožnost ocenjevalca spisa ter primerjanje med spisi. Zato je ključno, da **se ocenjevalci o kriterijih pogovorijo, poenotijo subjektivna ocenjevalna merila in se pri spisih, ki so ocenjeni različno, dogovorijo za skupno oceno.** Namen skupnih izhodišč je predvsem opozoriti na zasnovo tekmovanja ter spodbuditi razmišljanje o bistvenih prvinah izbranih del – mentorji pa boste seveda presodili, kako izhodišča povezati s prakso, tj. kako tekmovalcem ustrezno pojasniti **cilje** oz. potek **priprave** na tekmovanje ter način **pisanja razlagalnih besedil**. Tudi letos bo komisija poleg teh izhodišč pripravila podrobna priporočila za mentorje in jih objavila na spletu.

Mehurčki in priznanja za najboljše: da ali ne?

Vprašanje nagrajevanja tekmovalcev ni ne preprosto ne črno-belo; odločiti se je treba po tehtnem premisleku, pri tem pa izhajati iz naslednjega:

- *Mehurčki* so priprava na *Cankarjevo tekmovanje*; njihov glavni namen je motivacija otrok z bolj razvitimi jezikovnimi zmožnostmi za samostojno pisanje o prebranih knjigah.
- Mentorji na šoli samostojno presodijo, kateri prvo-, drugo- in tretješolci so zmožni zahtevnega branja in pisanja – in te povabijo na tekmovanje, z njimi berejo, se o prebranem pogovarjajo in jim dajejo zanimive bralne naloge. *Cankarjevo tekmovanje* ni bralna značka, zato ni smiselno, da se ga udeležijo vsi otroci; zahteva dodatne priprave in tudi veliko samostojnega dela.
- Za dodaten trud pri pripravi vsi tekmovalci prejmejo priznanje. Lahko bi poleg tega prejeli najboljši še dodatno pohvalo, a zgoditi bi se utegnilo, da bi državni komisiji kdo očital spodbujanje neustrezne tekmovalnosti in razvrščanje otrok. Ne glede na pozitivno pojmovanje

tekmovalnosti se lahko zgodi, da bi lahko imelo pre zgodnje razvrščanje negativen vpliv na motivacijo za tekmovanje.

- To, da tekmovalci ne dobijo bronastih priznanj, šoli ne preprečuje, da sama ne nagradi najboljših, npr. na sklepni prireditvi ali z umestitvijo najboljših besedil v posebno izdajo šolskega časopisa, ki deluje bralnomotivacijsko tudi za prihodnje leto. Ponovno velja opozoriti na odličen primer dobre prakse *Osnovne šole Dušana Bordona Semedela iz Kopra*, ki vsako leto objavi najboljše spise v spletnem glasilu *Bordončki pihajo mehurčke*. Tu je povezava do besedil; verjamem, da vas bodo navdušila (Bravo tekmovalke in tekmovalci!) in morebiti tudi spodbudila k podobnim projektom (Mladi pod vodstvom ambicioznih mentoric in mentorjev zmorejo neverjetne dosežke!): http://www.dusanabordona.si/nova/images/dokument/Bordon%C4%8Dki_pihajo_Mehur%C4%8Dke_2018_19_compressed.pdf.

Srečno pot

Potovanje med vprašanji in smernicami se končuje, čas je za temeljito večkratno branje, sestavljanje vprašanj na različnih zahtevnostnih stopnjah, za ure pogovorov, ki mentorju in njegovim mladim sogovornikom odstirajo nove pomenske plasti besedil. Kako že razmišlja modra miš iz pesmi Anje Štefan?

Le pogumno, le za mano

*Le pogumno, le za mano,
kmalu bomo našli hrano,
ne le hrano, boljši svet,
kjer nam lažje bo živeti'.*

*Tu je čuden red v veljavi,
ni več dober, ni več pravi,
ni pravičen, jasen, čist,
vse poganja le korist.*

*In zato po dolgi poti
gremo sončecu naproti.
Glejte, koliko nas je!
Prej ko slej nam že uspe.*

Anja Štefan

Sončeca bo v poletnih dneh bržkone dovolj, naj vam sije tudi v novem šolskem letu. Tudi z našim *Cankarjevim tekmovanjem*.

Ljubljana, julij 2019

prof. dr. Igor Saksida,
predsednik državne komisije

Državno tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje 2019/2020

Jaz, ti, mi vsi | Le pogumno, le za mano ... (Anja Štefan)

8. in 9. razred OŠ

**Igor Karlovšek: Preživetje
Geniji z nasmehom (skupina avtorjev)**

NAVODILA ZA PISANJE RAZLAGALNEGA SPISA

Čas pisanja: 90 minut

Spoštovane tekmovalke in dragi tekmovalci za Cankarjevo priznanje!

Vprašanje, kaj pripoveduje knjiga, je sladka skrivnost, saj sporočilo na srečo razume vsak bralec po svoje. Kot dijak sem učiteljem povzročal sive lase, ker sem pri branju vedno našel kaj drugega, kot je bilo zapisano v učnem programu. Upam, da ste v *Preživetju* našli veliko tistega, kar tudi vaši učitelji niso opazili.

Preživetje je moj odziv na strah in pogum, nekaj, kar me je v času otroštva najbolj vznemirjalo. Simon, oče in mati so mi predstavljali odlično priložnost za razmislek o obojem. Ali je realno pričakovati od Simona, da brez težav najde pravo pot? Vsekakor bi imel odličen izgovor, če bi postal problematičen najstnik. Prepričan sem, da če številni mladi lahko prebolijo razbitje družine, neplačevanje preživnine pobeglega starša, včasih tudi nasilje in poniževanje, in najdete moč, da postanete odločni in odgovorni odrasli, lahko tudi Simonu pripišem sprejetje prave odločitve.

Vas zanima, kdo od treh je vsaj zame najbolj pogumen? Brez dvoma kot najbolj pogumno ocenjujem mamo. Zaveda se, v kaj se podaja sin, in tudi zakaj. Verjamem, da večina mam sinu ne bi dovolila avanture, kot sem jo namenil Simonu.

Nisem brskal pregloboko za domislek, kaj je najtežje in kaj je resnični preizkus poguma, da bi se nam Simon predstavil v pravi luči. Najtežje je biti sam. Za ljudi je bila od prazgodovine do danes najhujša kazen izgon iz plemena. Samota je bila hujša od smrti, saj je smrt brez zaščite plemena prišla v vsakem primeru, le da so jo obsojenci doživeli sami. Mladenci na prehodu v moškost so velikokrat morali dokazati zrelost s preizkušnjo v samoti. Zato sem Simonu namenil

preizkušnjo, ki je bila nekaj običajnega za vsakega najstnika, v primerjavi s trajanjem človeške zgodovine, samo nekaj trenutkov nazaj.

In komu sem namenil Črnega Petra? Morda očetu? Kaj menite o tem vi? Kakšnega očeta bi potreboval tako močan, neustrašen in pogumen sin? Je morda Cankarjevo tekmovanje dokaz vašega poguma? Igra torej moj roman vlogo Simonovega očeta? Se lahko vprašamo še, kaj ostane vsem »genijem« po »preživetju«?

Želim vam veliko uspeha in odlično uvrstitev.

S spoštovanjem,

Igor Karlovšek

Sladke skrivnosti?

Napiši razlagalni spis z naslovom *Sladke skrivnosti?* ali napiši svoj izviren naslov. V spisu poveži podrobno razlago Karlovškovega pisma s knjigama *Preživetje* in *Geniji z nasmehom*. Kako se z *geniji* povezujeta *preživetje* in *pogum*? Pojasni, ali besedili z jezikom nagovarjata mladega bralca – in če ga, kako. Ne pozabi na vprašanja, ki ti jih zastavi Igor Karlovšek ob koncu svojega pisanja.

Veliko uspeha pri pisanju spisa.

Prekrasno obdobje življenja

Igor Karlovšek, avtor *Preživetja*, je v pismu razložil, kaj zanj pomeni to delo. Že v prvem odstavku pove, da učenci lahko vidimo kakšno stvar, ki je učitelji ne. Omenila bi, da po mojem mnenju *Preživetje* sporoča, da je pomembna družina. Karlovšek v pismu večkrat omeni pogum, kar pa se povezuje s *Preživetjem* in z *Geniji z nasmehom*.

Simon je pogumen, ker se odpravi v gozd skoraj brez vsega, sreča Janjo in se sreča z različnimi izzivi, s katerimi se veliko ljudi ne bi upalo spopasti. Pogumni pa so tudi vsi »geniji« - Marko (iz spominske kratke proze *Geniji skrivaj* pisatelja Marka Kravosa), Vesna (iz domišljajske kratke proze *Duh Maksa Zeljarskega*), Bit (iz doživljajske kratke proze *Stric Pepi* pisatelja Matjaža Pikala), Lenart (iz doživljajske kratke proze, ki jo je napisal Slavko Pregl), Eva (iz socialnopsihološke kratke proze *Vsiljivec* pisateljice Polone Glavan), Ajda in Gorazd (iz ljubezenske kratke proze *Prišla z morja, pospravljam reči iz kovčka* in *Nevihla* pisateljice Majde Koren in Lenarta Zajca), Majtnica (iz socialnopsihološke kratke proze *Hud dan v mojem lajfu* pisateljice Janje Vidmar), Rdeča kapica (*Rdeča kapica za otroke strašno pametnih staršev* Lile Prap) in neimenovani najstnik (Borut Gombač) – *Rumena in modra nogavica*.

Pogumni so, ker so se vsak po svoje spopadli s težavami, ki jim jih je prinesel njihov svet.

Od Simona ni bilo realno pričakovati, da bi brez zapletov našel pot, kajti vsaka pomembna stvar nikoli ni rešljiva brez napora.

Mladi imamo po mojem mnenju posebno moč, da se soočimo z različnimi problemi. Geniji npr. so reševali razne uganke, se srečevali s prvo ljubeznijo, reševali so družinske zadeve, iskali svoje korenine itd.

Karlovšek meni, da je najbolj pogumna mama, in s tem se strinjam. Ni lahko dovoliti sinu, ki je poleg tega edinec, da se odpravi v gozd s samo nekaj pripomočki.

Mame literarnih likov iz antologije verjetno niti za sekundo ne bi pomislile, da bi odobrile takšno avanturo. Avtor socialnopsihološke zgodbe, ki je prepletena s kriminalko, nam

pove, da je najtežje biti sam. Po mojem mnenju je to odvisno od tega, kakšna oseba si.

Meni osebno ni težko biti sama in v samoti tudi uživam. Ko odrastem, želim živeti v stanovanju, ki bo samo moje, v tem pa sva si podobna z Markom iz pripovedi *Geniji skrivaj*, saj tudi on želi biti sam, ko odraste. A od naju se razlikuje večina ljudi. Veliko oseb (npr. Ajda in Gorazd) hrepeni po ljubezni in ne želijo biti sami, sicer pa se v današnjem svetu redko zgodi, da smo sami.

V mestu lahko vedno koga srečaš, drugače je v gozdu ali gorah, kjer je verjetno edina možnost, da si popolnoma sam, pa čeprav so tudi tokrat v okolici živali. Poleg tega, če želimo imeti pogovor, in se počutimo sami, ker nas drugi ne poslušajo, je rešitev splet. Tam se vedno najde kdo, ki je pripravljen prisluhniti.

Simon je v samoti dozorel, pa čeprav je bil, po mojem mnenju, še pred preizkušnjo nadpovprečno zrel. A samota ni edini način, da dozoremo. Literarni liki iz kratkoprozne zbirke slovenskih ustvarjalcev za najstnike so dozoreli v družbi, in ne ko so bili sami. Poleg tega pa sta bili družba in okolica razlog, da so zrasli. Če bi bili sami, verjetno ne bi napredovali v razvoju.

Geniji so preživeli različne preizkušnje, pa čeprav drugačne od Simonovih. Marko je opazoval in si po svoje razlagal svet, ki ga še ni mogel razumeti. Vesna, sošolci in učiteljica, so pogumno reševali uganko Maksa Kraglja.

Lenart je končal osnovno šolo, Bit pa je iskal svoje korenine. V zgodbah *Vsiljivec* in *Hud dan v mojem lajfu* se junakinji srečata z izzivom, da sprejmeta mlajša brata in ju imata radi. Ajda in Gorazd se srečata s prvo ljubeznijo, Rdeča kapica se nauči, da ne more zaupati neznancem. Neimenovani lik iz pripovedi *Rumena in modra nogavica* pa pride na tekmo s čevlji, ki so ravno pravnji. Vsi geniji se mi zdijo pogumni, ker so kot Simon vztrajali do konca in so postali še malo bolj zreli.

Delo Igorja Karlovška me jezikovno nagovarja, da naj spoštujem naravo. Opisi pisatelja so namreč zelo nazorni in se

spuščajo v detajle. Ko sem brala, sem si lahko živo predstavljala gozd in zaradi tega in Simonovega odnosa do narave se tudi sama bolj zavedam, kako je pomembna.

Antologija pa se mi je z jezikom zelo približala, saj so v pripovedih *Hud dan v mojem lajfu*, *Pospravljam reči iz kovčka*, *Nevihta* in *Stric Pepi*, pisatelji uporabljali jezik mladih, ponekod tudi angleške izraze in pa sleng (Janja Vidmar). Nagovorilo pa me je tudi narečje in narečne besede (*Geniji skrivaj* in *Stric Pepi*), saj sem ugotovila, da slovenski jezik ni samo knjižni jezik, temveč so tudi narečja.

Najstnik kot je Simon bi po mojem mnenju potreboval točno takega očeta kot ga ima. Oče mora biti strog, ko pa je strog, ga omehča mama. Janez je ravno pravšnji oče zaradi Simonove mame.

Skupaj sta prava mera discipline, nežnosti, sočutja in ljubezni za Simona.

Cankarjevo tekmovanje zame ni dokaz poguma, kajti ne bojim se pisanja in besed. Pomeni mi priložnost, da po svojih najboljših močeh preberem in analiziram delo. Zame je to tudi nekakšen trening, da znam v določenem trenutku dati vse od sebe. Igram klavir in zato je pomembno, da znam izkoristiti trenutek, ko lahko pokažem svoje zmožnosti.

Roman je zame opomnik, da ne smem obupati, ampak moram vaditi in vztrajati. Življenje me še ni postavilo v položaj, v kakršnega je oče spravil Simona. Ko pa bom dobila takšen izziv, pa se bom spomnila na Simona, ki ni obupal in se je boril.

Ko je preizkušnje konec in je vse hudo za nami, se lahko ozremo nazaj in vidimo, da smo malo spremenjeni. Vsaka

nova izkušnja nas spremeni in doda nekaj malega k naši osebnosti.

Geniji so po preizkušnjah zrasli in se spremenili. Ostali so jim spomini, ki so jih lahko priklicali, ko so hoteli pri novih preizkušnjah obupati.

Spomnili so se, da se lahko soočimo z vsakim izzivom. Igor Karlovšek je obiskoval 1. gimnazijo v Celju in je odvetnik. Z ženo Marijo imata dva sinova. Prejel je nagrado večernica za roman *Gimnazijec*.

Antologija je izbor besedil za Tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje, za šolsko l. 2010/11. Besedila so bila izbrana iz zbirk *Geniji* in *Geniji 2*. Kratka proza se od črtice loči predvsem po tem, da ni poudarka na čustvih, temveč na opisanem dogodku. Zbirka je izšla l. 2010, v Ljubljani. Uredila jo je dr. Dragica Haramija, ki je napisala tudi spremno besedo, kjer je predstavila posamezne pripovedi, žanre in avtorje.

Zgodbe se ločijo po jezikovnih značilnostih, načinu upovedovanja, čustvih, ki jih vzbudi vsaka od zgodb (žalost, osamljenost, veselje ...). Vsem pa sta skupna humor in tema odraščanja. Kot pravi dr. Haramija, je v vse zgodbe položena skrivnost, da je odraščanje hkrati naporno in neznansko lepo obdobje življenja. Zato pa sem temu spisu dala naslov *Prekrasno obdobje življenja*.

Menim namreč, da vsaka izkušnja, skrivnost, izziv in sprememba obogati to zahtevno obdobje, ki pa je lahko lepo, če smo veseli in nasmejani, kot so bili geniji iz zbirke *Geniji z nasmehom*.

Pogum in strah se morata držati za roke, da ogenj, ki gori v našem srcu, nikoli ne bo ugasnil.

Pogum in strah se nevede, v mnogih situacijah, držita tesno za roke. Čeprav sta popolnoma različni čustvi, drug brez drugega ne moreta obstajati.

Da pa je človek lahko sočuten, uspešen, pristen in razumevaljoč, mora biti zmožen občutiti vsa čustva, med katera spadata tudi pogum in strah – in čeprav nekateri radi trdijo, da so imuni na strah, lahko to vzamemo za bolj negativno kot za pozitivno stvar.

Biti močen ne pomeni biti neustrašen, marveč to, da strah sprejmeš za pomemben del življenja, ki nam da vedeti, da smo živi, in da tisti, ki občuti strah, ni šibek.

Pomembno se mi zdi, da so tudi starši zmožni občutiti strah. Le tako so lahko pogumni in ta pogum predajo tudi svojim otrokom. Zato se tudi meni zdi, da je najpomembnejša oseba v mladinsko-trivialno-družinsko-pustolovskem romanu *Preživetje* ravno Simonova mama.

Samo sebi dovoli, da jo pred Simonovim odhodom v gozd prevzame strah. Ko pa vidi, da tudi Simon občuti njen in svoj strah, se potrudi in se osredotoči predvsem na svoj pogum, ki ga nosi globoko v srcu. S tem Simonu pokaže svojo ranljivo plat.

To pa, mislim, da je zelo pomembno, saj se morajo otroci naučiti, da je to normalno čustvo, s katerim se moramo naučiti živeti. To ne pomeni, da je bila Simonova mati Ana slaba mati.

Najboljši starš je tisti, ki svojega otroka usmeri na pravo pot in ga nauči empatije. Zato mi je med vsemi kratkimi zgodbami v zbirki *Geniji z nasmehom* bila najbolj všeč zgodba *Fotografija z vatele*. Tudi v tej zgodbi je mama prevzela nadzor in pokazala Mateju, da ne sme takoj vreči puške v koruzo. Tudi če ga je strah, se mora potruditi in to prebroditi.

Mislim, da tudi ostala dela pisatelja, basnopisca in pripovednika Slavka Pregla otroke in mladostnike naučijo,

da moramo svoje občutke sprejeti, da vsake težave lahko prebrodimo, vsako stvar lahko preživimo. Tudi v njegovih drugih delih kot so: *Odprava zelenega zmaja*, *Srebro iz modre špilje*, *Geniji v kratkih hlačah* in tako naprej, se osredotoča na to temo. Za svoje delo je prejel številne nagrade, med katere sodita večernica in desetnica.

Zdi se mi zelo dobro, da se tako on kot ostali avtorji v zbirki kratkih zgodb z naslovom *Geniji z nasmehom* ter tudi avtor romana *Preživetje*, Igor Karlovšek, osredotočajo na pogoste najstniške težave, ki jih opišejo z očmi mladostnika.

Ta dela lahko preberejo tako otroci kot odrasli, in s tem pridejo do skupnega zaključka, da lahko mladi prebolimo marsikaj, ali pa se, ob teži, ki jo postavlja na naša pleča ne zlomimo, potrebujemo razumevaljoče starše.

Ravno zato se mi zdi, da Simonov oče do sina ne bi smel biti tako strog. Razumljivo je, da vsakomur nekaj spodleti, vendar nam starši teh spodrseljajev ne smejo zameriti. Oni nas morajo motivirati in spodbujati. Starši morajo biti naši največji navijači, ne pa tisti, ki nam strejo samozavest. Močen, neustrašen ali pogumen sin ali hči ne potrebuje sebi enakovrednega očeta.

Močni karakterji se med seboj radi sprejo, kar lahko močno vpliva na zvezo in povezanost med mladostnikom in njegovim/njenim očetom.

Starši imajo močen vpliv na to, kakšen bo njihov otrok v prihodnosti, vendar oni svojim otrokom ne smejo začrtati poti in postaviti ciljev, kot je to naredil Simonov oče.

Edina in primarna naloga staršev je, da nas spodbujajo, zasujejo z neomejeno ljubeznijo in imajo neizmerno radi, ne glede na to, ali smo močni ali šibki, neustrašni ali sramežljivi.

Res pa je, da mladi lahko marsikaj prebolimo in preživimo, zato je tudi Simonov oče mislil, da njun odnos kljub njegovi trdi vzgoji ne bo uničen.

To se na srečo res ni zgodilo, če Simon ne bi odšel na preizkušnjo v kočevski gozd, bi bilo ozračje med njim in očetom prenapeto in njun odnos bi se raztreščil na drobne kose. Oče je bil v romanu resnično črni Peter, saj je dvomil. Dvomil je v sinove sposobnosti. Dvomil je v trditve, da tisti, ki je pogumen, občuti tudi strah. Mislil je, da je pravilna le njegova vzgoja, verjel je, da bo Simon le tako postal neustrašen in pogumen. Na srečo pa je očetov in Simonov odnos ublažila njegova mati. Ona je bila svetla pika v morju črnine, ki je Simona usmerila na pravo pot. Brez njene neizmerne ljubezni bi se Simon najverjetneje na smrt sprl z očetom, nikoli ne bi dosegel ciljev, ki si jih je zastavil, in oba z očetom bi živela odtujeno drug od drugega, sprašujoč se, kako je prišlo do tega.

Zaradi mame pa je Simon premogel sočutje in ljubezen, zaradi katere je v gozdu rešil Janjo.

Če bi bil deležen le brezsrčne, mrzle vzgoje, Janja najverjetneje ne bi preživela. Simon je tako razblinil vse dvome in kljub večjim težavam našel pravo pot, ki ga je vodila do Janje.

Tako je bil po preživetju deležen še večje ljubezni, saj je po eni strani dobil mlajšo sestro. Po travmatični in pretresljivi izkušnji pa se je tudi oče začel zavedati, da je njegov sin pomembnejši od kateregakoli pokala ali medalje. Preživel pa ni le Simon, tudi ostali geniji so veliko preživeli. Naj bo to prva ljubezen, popravni izpit ali nenavadna dogodivščina. Vsi so preživeli. Ob tem pa so se naučili, da je ljubezen pomembnejša od denarja in da so vsi problemi rešljivi.

Preživetje genijem (med katere se šteje tudi Simon) ni dalo nič materialističnega. Bralcu je dalo močno sporočilo, da materialistične stvari niso pomembne, pomembna je ljubezen in pogum. Obdobje najstništva je zelo stresno in težko, vendar ga lahko in bomo preživeli.

Vse lepe kot slabe reči se nekoč končajo.

Geniji pa so mi pokazali tudi, da se pogum ne pojavi vedno kot pogum. Včasih se pokaže kot pogovor s starši ali s skokom s pečine v morje. Seveda nas je v mladostništvu mnogih reči na smrt strah, vendar je strah le prehodno čustvo, ki se slej ko prej prelevi v pogum. Le dovolj moramo biti potrpežljivi. Ker je tema obeh besedil odraščanje, sprejemanje samega sebe in odkrivanje samega sebe v najstniškem obdobju, mislim, da ne bi smelo biti težko komu poseči po obeh knjigah.

Obe knjigi nosita močna sporočila, ki bi jih moral vsak vsaj enkrat v življenju slišati oz. prebrati. Seveda pa tudi sam jezik pritegne mladega bralca k branju. V zbirki kratkih zgodb *Geniji z nasmehom* se izmenjuje mnogo žanrov kratke proze. Vsako besedilo pa je bogato s komičnimi elementi, spominska kratka zgodba *Geniji skrivaj* ima poleg priložen slovar, ljubezenska kratka proza *Prišla z morja, pospravljanjem reči iz*

kovčka je napisana v obliki e-sporočila. Sam jezik v obeh zgodbah pa vleče na sleng, zato se lahko najstnik s knjigo močno poistoveti.

Sleng je prisoten tudi v romanu *Preživetje*. Ker pa je roman razdeljen na tri dele, v katerih se vloge menjajo, je zelo hitro berljiv in slogovno zanimiv.

Najbolj mi je všeč tretji del zgodbe, ki bi mu lahko nadeli naslov *Preživetje*, saj je pisan v slogu kriminalke. Dogajanje je napeto, saj sočasno tečeta dve zgodbi, zato je knjigo skoraj nemogoče odložiti.

Igor Karlovšek je kot avtor številnih uspešnic zelo poučen o tem, kaj bo mlade pritegnilo k branju.

Njegov najuspešnejši roman *Gimnazijec* je bil l. 2004 nagrajen z večernico, za katero je nominiran tudi roman *Preživetje*.

Mislim pa, da sta obe knjigi prečudovito zajeli obdobje najstništva. V tem obdobju ne teče vse kot po maslu, vendar se moramo najstniki zelo potruditi, da se nam svet ne podre.

Vsi geniji so imeli trenutne šibkosti, ki so v obdobju odraščanja zelo pogoste. Zelo so dvomili vase in deležni so bili mnogih preizkušenj.

Tako kot Simon, ki je odšel v gozd, da bi se dokazal očetu in tudi samemu sebi, je tudi Matej moral dokazati svojim staršem, da zmore narediti popravni izpit. In čeprav nekateri starši zahtevajo toliko, kolikor je zahtevano v kratki prozi *Rdeča kapica*, so te zahteve pogosto previsoke in nesmiselne.

Mladi smo namreč svoji najhujši kritiki. Sami lahko od sebe pričakujemo veliko več kot drugi in sami sebi lahko povzročimo velik pritisk. Neradi smo pogumni, saj se zapremo sami vase in se tako počutimo varne. Bolje se nam zdi, da razočarimo nekoga drugega kot sami sebe.

Sama se osebno trudim biti pogumna. Zato sem se tudi prijavila na Cankarjevo tekmovanje. Sedaj se zavedam, da je strah, ki ga občutim ob pisanju tega spisa, le dokaz mojega poguma. Brez tega tekmovanja si ne bi upala izraziti svojega mnenja, ne bi si upala odprto biti jaz in priznati, kdo sem. To tekmovanje mi je dalo moč in samozavest. Zato si mislim, da je imela knjiga *Preživetje* pri meni vlogo Simonove mame. Ni me potiskala v neželjeno smer, a razsvetlila mi je pot do željenega cilja, ki sem si ga sama zastavila. Iz knjige je izzarevala ljubezen in upanje.

Ko jo prislonim k sebi, ne čutim teže in kamna na srcu, marveč tih glas, ki mi govori: »Ti si sonce, ki razsvetljuje najtemnejše dni. Tudi v svojih najtežjih trenutkih še vedno priskočiš na pomoč drugim. Ne boj se porazov, ki so del življenja, boj se le ljudi, ki želijo pogasiti ogenj, ki svetlo in močno gori v tvojem srcu.«

Državno tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje 2019/2020

Jaz, ti, mi vsi | Le pogumno, le za mano ... (Anja Štefan)

1. in 2. letnik - gimnazijski programi
1. in 2. letnik - srednji strokovni programi

Ciril Kosmač: Tantadruj
Marjan Tomšič: Oštrigeca

NAVODILA ZA PISANJE RAZLAGALNEGA SPISA

Čas pisanja: 90 minut

»Kaj pa Jelčica? Ali te ima še rada?«
»Tantadruj, še!« je očitajoče poskočil norček. »Ko bo tudi ona umrla, jo bom vzel!«
»A vzel jo boš?«
»Tantadruj, vzel jo bom in oba bova srečna!«
»Ali bosta šla v nebesa?«
»Tantadruj, ne bova šla v nebesa, samo srečna bova!«
»Aha! Aha!« so zategnili kmetje in zdaljšali korak.
»Tantadruj, ali za zvonce ne vprašate?« se je norček pognal za njimi, da je glasno zacingljalo v ostro jutro.
»Saj res!« so kmetje spet zadržali korak. »Koliko pa si jih že nabral?«
»Tantadruj, Jelčica jih je preštela in pravi, da manjkajo samo še trije,« je veselo povedal.
»Zakaj pa še trije?«
»Tantadruj, Jelčica je rekla, da bo za vsakega mučenika eden, če jih nabereš štirideset.«
»Aha! Aha! Mučenikom jih boš dal?«
»Tantadruj, mučenikom. Jelčica pravi, da so vsi enaki in da bo zelo lepo, če bodo stali v vrsti in vsi hkrati zvončkljali.«

(Ciril Kosmač: Tantadruj, str. 187 in 188.)

Boškin pa je bil v resnici daleč, zelo daleč od Vitice, ki ga je ljubila in vdano čakala. Hodil je po svetu in iskal, česar se ne da najti. Iskal je, kar nikoli ni obstajalo; iskal nekaj, česar sploh še ni bilo na tem svetu. Toda sklenil je, da pojde po tej poti in da najde, kar se najti ne da. To je bila njegova velika skrivnost. Kajti, če je iskal, česar ni in kar se najti ne more,

bo moral to, česar ni in kar se najti ne more, ustvariti. Novo pa nastaja dolgo, to je vedel. Vendar je imel dovolj potrpljenja in moči, da je vztrajal in da ga nihče ni mogel zvabiti na drugo, lažjo, položnejšo, že shojeno pot. In kaj naj bi bilo to, kar je popotnik ustvarjal iz nič in z muko? Saj še sam ni vedel, le čutil je in verno sledil notranjemu glasu, tej slutnji, tej najtišji, najbolj krhki in najbolj nežni svetlobi.

(Marjan Tomšič: Oštrigeca, str. 109 in 110.)

Naslov: Na poti do sreče

Predstavite Jelčico in Vitico ter njuno vlogo v Tantadrujevem in Boškinovem življenju.

S primeroma ponazorite, kako jima ženski književni osebi pomagata.

Primerjajte Tantadrujevo in Boškinovo iskanje smisla lastnega bivanja.

Kako pisatelja skozi zunanjo in notranjo zgradbo obeh del prikažeta Tantadrujevo in Boškinovo usodo?

Čigavo poslanstvo se vam zdi v današnjem času bližje in zakaj?

Želimo vam ustvarjalno pisanje.

Na poti do sreče

So stvari, ki jih ljudje skorajda ne znamo pojasniti. Z napredovanjem naše civilizacije je teh stvari vedno več, saj družba vedno bolj stremi k pojasnjevanju tega, češar se morda ne da pojasniti na način, razumljiv vsem. Taki ljudje pač smo – vedno stremimo k logičnosti in razlagam in si za nelogične in nerazumljive stvari izmišljamo nove pojme, abstraktne in neabstraktne.

Sreča je človeško čustvo, ki naj bi bilo del nas in našega vsakdana – tako sreča z drugimi, sreča samega sebe nad sabo, sreča ob doseženem cilju in sreča, ki je, kar tako.

Že to, koliko vrst sreče je, bi moral biti očiten znak, da ni nekaj, kar bi se dalo povzeti s tako preprosto besedo. Nečesa, kar je lahko – na poteh vseh nas – gonilna sila, poguba in hkrati smisel, se pač tako preprosto ne da povzeti, kar pa ne pomeni, da ne moremo poskusiti ali je deliti med seboj.

Medsebojna sreča je nedvomno njena najlepša podvrsta. Že naša osredotočenost na koncepte, kot so sorodne duše in večna ljubezen, sta dovolj velik dokaz.

Je namreč tako preprosta, a tako močna – kot je lahko preprosta pesmica tako velikega pomena za nekoga, ki mu je bila posvečena.

Tratarjeva Jelčica je v Kosmačevi noveli komajda omenjena, poznamo jo kot hromo deklino in kot Tantadrujevo izbranko, ki mu predstavlja najpomembnejšo spremljevalko na njegovi poti do sreče – tudi če je ta sreča smrt. Pomaga mu pri iskanju te sreče s tem, da šteje njegove zvonice, ki jih bo po smrti predal štiridesetim mučenikom, pomaga mu s tem, da mu spesni pesmico, ki vzame njegovo prevzeto ime in hkrati govorno posebnost, ki ga iz družbe izločuje, in jo prelevi v nekaj več – to je sprejetost njega, z vsemi njegovimi dvomljivimi cilji, govornimi napakami, naivnostjo in dobroto, kar je največ, kar da Tantadruju katerikoli junak; tudi Hotejec, zaščitnik norčkov, ga konec koncev pomiluje, duhovnik, figura avtoritete, pa ga zavrača.

Jelčica je zato ena pomembnejših likov v noveli, čeprav je komaj omenjena. Prav tako velja za protagonistko Tomšičevega pravljničnega romana *Oštrigeca*. Vitica sicer v zgodbi nastopa kot Jelčica, vendar je to zaradi daljšega obdobja, ki

ga v osnovi zajema roman, dokaj samoumevno.

Vseeno to vilinsko bitje nima pretirano natančnega uvoda – pred srečanjem z Boškinom je komajda omenjena.

Pa vendar je povezanost med literarnima likoma zelo očitna že zaradi dejstva, da jo Boškin kliče Nata, in v tem, da med njuno, skupaj preživeto nočjo, Štafura zaradi moči njune ljubezni sploh ne more do Boškina.

Je stalnica na Boškinovi poti, predstavlja željo, da je dom lahko tudi oseba in je proti Boškinovi materialnosti predstavnica duhovne ljubezni, ki ga – konec koncev – tudi reši pred Baburo Štafuro, tudi po tem, ko jo coprnica uniči. Ko je Boškin ujet v cerkvi brezglavih škodoželjnežev in ko mu želi Štafura iztrgati, ga reši samo še s svojo pojavo, naseli se v njem in mu da moč, da svojo nasprotnico premaga in konča svoje iskanje samega sebe.

To iskanje seveda ni nič nedoumljivega, vsi nekaj lovimo in iščemo in Boškin in Tantadruj nista izjemi.

Oba pa imata za konvencionalni svet dokaj neobičajne želje, ki pa so v svoji osnovi hkrati povsem običajne. Boškin v celotni zgodbi išče nekaj, kar bi pravzaprav moral imeti – samega sebe.

Ta eksistenčna stiska je značilna za večino protagonistov umetnih pravljic, česar elemente Oštrigeca zagotovo ima, a je hkrati tudi zelo značilna za današnji sodobni svet.

Boškin ne ve, koliko je star, kdo so njegovi starši, ne ve, od kod izvira in zakaj je na svetu.

Že pričetek zgodbe, in medias res, sredi njegovega opotekanja v vinjenosti, in sam naslov, ki vzklika nad štrigarijo, ki jo Boškin sam povzroča, sporočata o izgubljenosti v svetu in iskanju smisla v njem.

Ta smisel pa Boškin najde v pomoči drugim – v zdravljenju krav, izganjanju hudiča iz deklice, ki jo čarovnica žre, v preganjanju bolečin iz hrbtov in gležnjev; nad vsem tem pa v preganjanju zla samega, ki ga predstavlja Babura Štafura.

Tu se pokaže tudi črno-belost, značilna tako za ljudsko pravljico kot za Oštrigeco – Boškin mora s svojo belo magijo premagati strigino črno, ob tem pa reši dilemo, ki ga pesti že

od samega začetka – da repa, ki bi ga vezal s hudičem, nikoli ni imel in ga oseka Štafuri.

Tako je njegov cilj dosežen, čeprav ne ve, od kod prihaja, ve, da je zmagal vsaj v tem, kar ga žene, torej v pomoči drugim in konec koncev pomoči sebi.

Za razliko pa protagonist istoimenske novele Tantadruj ne doseže svojega cilja – ne najde smisla lastnega bivanja. Smisel namreč že ima, vendar je ta smisel tako absurden, da ga ne sme doseči – to je cilj – umreti.

Že to, da je smrt lahko sreča, predstavlja samo po sebi oksimoron. Vaščani na Mostu zato Tantadruja pomilujejo, ker ga ne razumejo. Njegov smisel, ki ga išče, prinaša nesrečo in zato do njega ne sme priti – pa vendar je očitno predvsem to, da je najsrečnejši v noveli predvsem Tantadruj, ko najde »pravo« rešitev in »pravi« način, kako umreti. Lovi smrt, in po njej, kar je najpomembnejše, hrepeni, česar navadni ljudje ne morejo razumeti, duhovnik pa ne more dovoliti.

Sprejmejo ga edino njegovi sonorci; razumejo, da želi biti srečen in nič drugega kot to. Po svoje je skorajda plemenit – še v dosegu svojega cilja najprej pomisli na svečenike, ki jih bo srečal, in na zvonce, ki jim jih bo dal. V tej pomoči drugim se z Boškinom stikata – prav tako v tem, da oba lovita cilj, ki je nedosegljiv, bojda zaradi družbene nesprejemljivosti in zaradi ovir, ki jih predstavljata župnik in Štafura. Oba sprejmejo le zunanji elementi družbe – Boškina narava, Tantadruja pa ostali »božji otroci.« A konec koncev svoj cilj najbolj doseže Boškin, Tantadruj pa ga v jami, kjer ne piha in kjer mu je toplo, mora na višje ukaze zapustiti in oditi stran z obljubo, da ne bo nikoli umrl – da ne bo nikdar srečen.

Oba pisatelja, tako l. 1910 rojeni Ciril Kosmač, kot l. 1939 rojeni Marjan Tomšič sta, kljub njunima različnima deloma, »postavila« dokaj podobno sliko – hrepenenje po nečem, kar pa te ločuje od ostalih ljudi.

Tantadrujeva usoda je v noveli predstavljena v vložni zgodbi, povedani s perspektive tretjeosebne pripovedovalca – zato nas le še bolj udari vizija sveta ubitega Tantadruja, v katero se, po Tantadrujevem odhodu po pisateljevi rojstni dolini do Idrije, vrne okvirna zgodba.

Tantadruj je namreč simbol za hrepenenje, ki nikoli ni doseženo – njegov smisel je nesmiseln, kar takšni smisli včasih pač so, vendar njegov pomen sega nad to.

Z distance tretjeosebne pripovedovalca preidemo v miselni tok prvoosebne, ki nas, iz na malega človeka osredotočenega socialnega realizma, povleče v nekaj, kar je bližje moderni pripovedi.

Okvirna in vložna zgodba sta polni asociacij, simbolov in onomatopij, ki v dokončnosti njenega konca le poudarita bistveno: da hrepenenje mora obstajati. Tantadrujev cilj ni dosežen, a zato, seveda, drži tudi citat Toneta Pavčka:

»Ne želimo si sveta brez Tantadruja«.

Brez gonilne sile, ki jo predstavlja hrepenenje po sreči namreč nismo nič.

Na drugi strani pa imamo Tomšiča, ki prav tako črpa iz ljudskega izročila – a za razliko od Kosmača – to ni ljudska pripoved matere, temveč šege in navade dežele Istre, v katero se je preselil skupaj s celotnim literarnim opusom, kot nam dokazujejo druga njegova dela (npr. *Olive in sol*, *Zrno od fermentona*). Podobnost literarne snovi je tu ključna, saj sta deli povezani z arhaično vaško skupnostjo in tudi s fantastičnostjo le-teh uspeli predstaviti tako različni a tako podobni poti do sreče z različnimi usodami. V *Oštrigeci* Tomšič s tretjeosebnim pripovedovalcem vzpostavi distanco do dela, ki pa jo vrne z nepričakovanim koncem. Roman se namreč ciklično spelje sam vase, začnemo spet na začetku in kljub nedorečenemu literarnemu času in natančnem kraju, je jasno tisto, kar je bistveno – pot do sreče nima konca. Ponovi se, znova in znova, morda se cilj sploh ne doseže, morda pa se po doseženem spet ponovi, tokrat v drugi variaciji.

Obe deli sta torej močni v svojem predstavljanju poti do sreče in njeni (ne)dosegljivosti in v tem, kaj se lahko zgodi ob njenem koncu, če ga ima.

V današnjem svetu, kjer ljudje vse bolj živimo za cilje in obenem drug za drugega, sta obe poslanstvi junakov zelo blizu realnosti.

Iskanje identitete Boškina in Tantadruja rezonirata vsak v svoji moči. Nekateri cilji so nedosegljivi in v tem ni nič spornega. Vendar pa menim, da je Tantadruj sporočilno močnejši. Boškin namreč doseže svoj cilj, četudi ne popolnoma, nato pa se znova rodi in odpravi na pot do njega; Tantadruj pa ga ne doseže.

Sporoča, da sreče včasih ne moremo doseči, da se pot do nje ne konča, sporoča, da njen popolni dosežek ni bistven, predvsem pa ne v našem trenutno mešanem svetu.

Sreča je izredno kompleksen pojem – prekompleksen, da bi se lahko reklo, da hrepenenje pravzaprav ne spada vanj.

In to je ta bistvena stvar, ki jo novela poudari – tudi v lovljenju sreče si lahko srečen. Srečen si lahko že ob misli na to, za kar verjameš, da bo njen doseg – in srečen si lahko tudi že, če svoje sreče drugi ne sprejemajo, ali če je ne sprejemaš sam.

Hrepenenje je sreča – pot do sreče pa njen največji del in najmočnejša gonilna sila.

In na koncu ni bistveno, kaj te osrečuje.

Bistveno je, da tej sreči, hrepenenju in poti do nje nikoli ne pustiš umreti.

*Marija Snežna Benedičič | Škofijska klasična gimnazija Ljubljana**Mentor | mag. Andrej Bartol*

Na poti do sreče

» **O**j, Boškin, nikar se ne sramuj, saj ti si popotnik in kdor je popotnik, mora skozi stotere svetove.«

Tako Boškina tolaži zvezda potem, ko se ta nehote pusti zapeljati Štafurinim čarom in docela izčrpa vse svoje življenjske moči. In res, tako Boškin iz Tomšičevega romana *Oštrigeca* in Tantadruj iz Kosmačeve novele, sta popotnika. Popotnika na svoji poti iskanja smisla, sreče, odgovorov na temeljna vprašanja, ki ju pestijo – kdo sem, kam grem? Kje je moje mesto v tem svetu?

Njuni poti sta težki, polni izzivov, predvsem zaradi okolice in ljudi, ki obdajajo glavna junaka. Ker sta drugačna, vsak na svoj način izstopa iz družbe, je čuden, pogosto nerazumljen, je njuno iskanje še toliko bolj oteženo.

Prepričana sem, da jima na poti do odgovorov, pa tudi v njunem dožemanju življenja in smrti, predvsem pa pri iskanju smisla, potrditve, varnosti in topline ter zavetja, ki ga pri drugih predstavnikih družbe ne dobita, močno pomagata njuni ljubljeni.

Tantadrujeva Jelčica tako npr. Tantadruju vliva pogum, ga vodi, podpira. Tudi ona je, tako kot mali norček, malce posebna – hroma je in izstopa iz družbe, ni del »normalnih« ljudi z njihovimi normami in pravili. Ona je tista, ki mu sestavi pesmico »... na nebu je sonce, na zemljici je mraz, nabiram jaz zvonce in vsi so za vas!«

Morda zato, ker so Tantadrujeva občutja o tem, kako je zemlja, ta svet fluiden, otopel, žalosten, tudi njena občutja. Predlaga mu tudi, da nabere zvonce za štirideset mučnikov. Tantadruj tako ve, da ima tudi v svoji želji, hrepenenju po smrti oz. po sreči, ki ga tam čaka, nekoga, ki ga podpira, razume, se iz njega ne norčuje. Končno ga nekdo ne želi ustaviti, potlačiti, kot to počne župnik, avtoriteta, ki ji mora biti Tantadruj pokoren. Tantadruj tako veruje v srečo smrti, misel, da bo tam srečen tudi s svojo Jelčico, ga opogumlja in pričara toplino v njegovem srcu. Ne razmišlja o tem, kako bo, ko umre.

Preprosto zaupa, da bosta z ljubljeno srečna, končno skupaj, saj jima sreča v »normalnem« svetu, v zemeljskem življenju

ni dana. Zato Tantadruj v zadnjih trenutkih, preden ga prijatelji Luka Božorno-boserna, Furlan Rusepatadis in Matic Enaka palica, začnejo zakopavati, tudi želi, da predvsem ne pozabijo sporočiti Jelčici, da je umrl. Ona je namreč tista, s katero bo lahko srečen.

Zelo podoben odnos ima tudi Boškin do Vitice. Čeprav je od nje večino časa odmaknjen, je vseeno ona tista, po kateri najbolj hrepeni. Vsi boji proti zlu, proti Štafuri in njenim delom ga izmučijo, samo Vitica pa je tista, ki ga lahko pozdravi in mu vrne moči. Zdravi mu rane, zanimivo pa je, da je njuna ljubezen tudi telesna. Tudi ona je tista, ki Boškinu vliva moč, upanje in pogum, da dela prav in dobro, čeprav ga Štafura skuša vedno znova zapeljati, onemogočiti.

Zato Boškina tudi tako zelo močno prizadene, ko sluti, da je Vitica v težavah, pa je ne more slišati in ji ne more pomagati. Ko Vitica telesno umre, je Boškinu sicer hudo, vendar pa vseeno čuti njeno prisotnost, ve, da ga spremlja. Tako je tudi na koncu, ko že vse kaže, da bo Štafura zmagala, saj uspe Boškinu ukrasti srce. Vendar pa ga zopet reši Vitica, skupaj nato premagata zlo in čarovnici odrežeta rep.

Obe, tako Vitica kot Jelčica, glavna junaka torej vodita, opogumljata na njuni poti do cilja, v njunem težkem in nenavadnem iskanju smisla življenja, bivanja, smrti. Prav ti dve temi junaka najbolj težita. Kako naj hodim, kam naj grem, če pravzaprav ne vem niti, kdo sem?

In na drugi strani vprašanje, kako naj svoj cilj sploh dožem, premagam vse ovire in prepreke?

Tantadruj ve, kaj si želi. Želi biti srečen, in ker mu je mati rekla, da bo to dosegel šele, ko bo umrl, ji to verjame.

Čeprav je njegov smisel življenja za večino normalnih ljudi, ki ga obdajajo, popolnoma nesmiseln, on od svojega prepričanja ne odstopa. Na zemlji ga ves čas zebe, pri srcu mu je hladno. Živi v bedi, brez stalnosti, doma, topline. Zato se mu tudi zdi vse, kar vidi v župnišču – bogato obloženo mizo, okrasje, lepo zalite župnike – zlato, toplo.

Vendar pa si kljub temu ne prizadeva, da bi še v tem življenju

to dosegel, verjame, da je njegova sreča, njegov smisel drugje.

Ljudje mu morajo samo dovoliti, da končno to doseže.

Podobno kot Tantadruj tudi Boškin svojega smisla, izgubljenosti ne išče na tem svetu, med zemeljskimi ljudmi, med prebivalci Istre. Čeprav je sam v popolnoma drugačnem položaju, med ljudmi je sprejet, zaželen, nikakor ni izobčen in ljudje se iz njega ne norčujejo, čeprav ga, tako kot Tanta-druja, pogosto ne razumejo.

Svoj smisel, čeprav je včasih zabrisan, vidi v tem, da bo končno premagal zlo, odrezal Štafuri rep.

Sreča ga morda čaka že tu, čeprav pravzaprav ne hrepeni po njej. Želi si miru, predvsem pa, da bi spoznal, kdo je in kam gre njegova pot. Ta je težka, na njej mora pomagati mnogo ljudem, kar ga izčrpa, vendar pa je tudi v tem njegova izpolnjenost.

Na koncu lahko spokojen »umre«, pred očmi se mu odvrti celotno življenje, nato pa se ponovno znajde na razpotju, kjer je začel svojo pot.

S to cikličnostjo časa, dogajanja, je Tomšič torej mojstrsko prikazal Boškinovo usodo.

Napisal je pravljичni roman, tako rekoč v enem kosu, in ga členil na poglavja – vsi dogodki so prepleteni, prelivajo se drug v drugega. Bralcu je predstavil dve področji – prepletel je realno dogajanje, Istro in njene prebivalce, vaščane, njihove težave in vprašanja, na drugi strani pa dodal fantastične prvine.

Bralec se čudi vsem nenavadnim dogodkom, kako Boškin pomaga, svetuje, zdravi, celo obuja, npr. Dunjo, ki jo je ubil volkodlak Tulko.

S tem je ustvaril nek odmik, svojo pripoved s številnimi prisposodobami, podobami narave in narečnimi izrazi tudi jezikovno privzdigne, a hkrati pokazal, kako je Boškin del tega sveta.

Kako smo tudi mi Boškini in se vsak dan srečujemo z njegovo usodo, njegovimi vprašanji, iščemo sebe in lasten mir, izpopolnitev.

Podoben učinek je uspelo doseči v njegovi noveli tudi Kosmaču. Tudi on je svojo pripoved postavil na Primorsko, v – sebi dobro poznano okolje. V okvirno zgodbo, v kateri se spomni materine pripovedi, postavi zgodbo o vaškem norčku Tantadruju. In v njej predstavi njegovo bedo, žalost, hrepenenje, nerazumevanje, ki ga doživlja. Vse to pospremi, naslika tudi z barvami – podobami narave; zlata je topla, ideal, medtem ko sam občuti samo mraz.

Šele ko stoji v jami, končno začuti kanček toplote. Njegova usoda je žalostna, na koncu v svojih prizadevanjih ne uspe, pokoriti se mora avtoriteti župnika, ki mu pravi, da mora »trpeti, preden bo prišel do jame.«

To ga potre in na koncu mora po svoji dolini, brez svojih novih prijateljev, »domov«.

Kosmač v epilogu, ob koncu svoje okvirne pripovedi sam prizna, da se je, prej svetla in hudomušna otroška zgodba v njem zagrenila. Sedaj usodo nesrečnega norčka namreč dojema drugače. Morda se tudi sam prepozna v njem, ko gleda na Piran, mu iz glave ne more uiti niti podoba mraza, žalosti in praznega niča. Tudi on v svetu vidi, kako so ljudje marsikdaj zatirani, odrinjeni. Vendar pa hkrati čuti, da je Tantadrujeva usoda vseeno malce svetla. Kar veselo bi si namreč rad prepeval njegovo pesmico, če ne bi to »škodilo resnosti literature.«

Kljub temu da se zdi torej Boškinova usoda svetlejša, srečnejša, je tudi Tantadruj lahko nosilec močne ideje.

V obeh delih gre gotovo za globlje dojetje smisla, sreče; vsak avtor na svoj način preseneča, včasih zbode, hkrati pa oba svojo idejo »zavijata« v izjemne, na trenutke pravljične besede, ki so mi kot bralki pogreli dušo in srce.

Vsak od nas je torej lahko Boškin. Lahko si prizadeva za dobro, a na svoji poti velikokrat pade, se pusti zapeljati, dela napake in je izčrpan. Vsi potrebujemo podporo, za- ledje, občutek, da nas pri tem nekdo podpira.

Še bolj kot to pa je pomembno in izstopajoče dejstvo, da se vsi srečujemo s podobnimi vprašanji kot Boškin – kdo sem, kam grem, kje je moj začetek, moj cilj, moja izpolnjenost.

Čeprav se da Boškinovo usodo, njegova prizadevanja in težave prej smiselno in jasno preslikati v današnji svet, pa sama še večjo vlogo in pomembno idejo vidim v Kosmačevi noveli.

Čeprav so socialne razmere, v katerih živimo, precej drugačne od primorske bede 20. stoletja, ki jo je avtor povzel in predstavil, so Tantadruji vsak trenutek med nami. Ne gre samo za ljudi, ki so sicer šibkejši, drugačni, zato včasih odrinjeni iz družbe. Gre za ideje, misli, želje, hrepenenja, ki jih vsi nosimo v srcu, pa si jih pogosto ne upamo izraziti, morda iz strahu, sramu, negotovosti, da nas ljudje ne bodo sprejeli, razumeli. V našem življenju je toliko normalnih ljudi, toliko avtoritet – »župnikov«, ki se jim pustimo potlačiti. Vendar pozabljamo na to, kje leži pravi smisel.

Prav Tantadruj je bil namreč tisti, ki je edini še nosil željo, pravo, pristno hrepenenje. Nosil je tisto otroško srečo in razigranost, ki so jo kmetje in – na žalost – tudi otroci, prehitro izgubili.

Kmetje se tako npr. žalostni, skoraj patetično prepirajo v gostilni, medtem ko so norčki skupaj na poti do pokopališča, kjer bodo pomagali Tantadruju, da dovrši svoje poslanstvo, doseže svoj cilj.

Zato se tudi strinjam z mislijo Najdenega Peregrina:

»Blagor njim, ki so pametni tako, da jim je vse naše vse pametno – noro.« Zares, včasih si je bolje kakšno stvar razlagati po svoje, jih vzeti z rezervo, predvsem pa se ne smemo prepustiti, da nas družba s svojimi idejami potlači. Preden se primerjamo, uklonimo, se raje ustavimo in vprašajmo:

»Tantadruj, ali so srečni?«

Nato pa brezskrbno, z otroško iskrenostjo, razigranostjo in s Tantadrujevo pesmico v ustih pogumno naprej.

Svarun Čelan | Šolski center Ptuj, Elektro in računalniška šola

Mentorica | **Mojca Patekar**

Na poti do sreče

Kaj je sreča? To je lahko zadovoljstvo enega, nezadovoljstvo drugega. Zakaj iščemo oz. hrepenimo po sreči? Vprašanja, na katera ni odgovora. Kako priti do sreče?

Kako pridemo do sreče, je odvisno od posameznika, nekaterim ljudem je sreča, če vidijo nasmeh bližnjega, nekateri pa niso srečni nikoli, ne glede na to, ali imajo ogromno denarja in drugih materialnih dobrin. Iskanje poti do sreče je ena izmed najpomembnejših tem v delih *Oštrigeca* in *Tantadruj*, pa čeprav to na prvi pogled ni videti.

Na poti do sreče smo v življenju marsikdaj sami in nam je zato težje. Tega sta se zavedala oba pisatelja in sta zato – po mojem mnenju – v Boškinovo življenje vključila Neto (on jo je klical Vitica), vilinsko bitje, ki je Boškinu nudila duhovno ljubezen ter mu pomagala v boju proti Štafuri, njegovi večni nasprotnici, ki je bila prikazana v vlogi črne magije. Njeno nasprotje je bila prav Vitica, ki predstavlja belo magijo in neizmerno dobroto. Ime Vitica izhaja iz poimenovanja za majhne vejice, ki nudijo oporo rastlini.

Tega se je avtor gotovo zavedal in magično bitje, ki Boškinu v celotni zgodbi nudi oporo zato tako poimenoval.

Deli imata ogromno podobnosti in ena izmed teh je ta, da tako kot Boškinu pomaga Vitica, Tantadruju pomaga Jelčica. Hromo dekle, ki ljubi Tantadruja in mu prav tako nudi

oporo. Razlog, da sta Tantadruj in Jelčica tako povezana, je v mojih očeh ta, da sta oba prikrajšana. Tantadruj je duševno prizadet norček, Jelčica pa – kot sem omenil – hroma. Tako se dopolnjujeta v neko – ne na prvi pogled vidno – popolnost. Jelčica mu poda nek smisel v življenju, poleg tega, da želi umreti, nabira kravje zvonice za mučenike. Tako ima v življenju vsaj eno svetlo točko. Razlog, zakaj je avtor v zgodbo vključil mučenike, si sam razlagam s tem, da so izvirni mučeniki trpeli oz. hrepeneli po božji odrešitvi na zaledenem jezeru, tako kot Tantadruj hrepeni v bistvu po sreči in ne smrti, kot si ta v omejenem razmišljanju predstavlja.

Na drugi strani pa Vitica Boškinu ne podaja smisla v življenju, ker mu ga je določila narava (to je boj proti zlu).

Pomaga mu na druge načine, kuha mu zeliščne čaje in ga opozarja pred nevarnostmi, ki prežijo nanj.

Oba književna lika iščeta smisel svojega življenja; nov smisel v življenju je iskal tudi avtor dela *Oštrigeca*, Marjan Tomšič, ko se je iz rojstnega kraja (Rače pri Mariboru) preselil v Istro.

Tam je našel nov navdih in začel na novo ustvarjati. Njegov prepoved je bil očitno viden, saj je bil za svoja dela bogato nagrajen. L. 1991 je prejel nagrado Prešernovega sklada za roman *Oštrigeca*, leto kasneje pa je bilo isto delo nominirano za kresnikovo nagrado. Avtor je svoj navdih našel ljudeh,

v neprostrani istrski naravi. To je vključil tudi v zgodbo o Boškinu, saj je tudi sam glavni lik zaljubljen v naravo in običaje.

Pri iskanju smisla lastnega življenja mu pomaga personificirana in antropomorfizirana narava.

Reka in luna (prisposodba za žensko) mu nudita podporo in ljubezen, bekači (istrska vrba) in trave pa imajo do njega negativen odnos (ga zasmehujejo in žalijo). Smisla lastnega življenja Boškin ne najde, oz. se ga sam, v zgodbi, nikoli popolnoma ne zaveda. Pisatelj oz. tretjeosebni pripovedovalec v zgodbi pa bralcu zelo razločno razloži, da je smisel življenja boj proti zlu.

Tudi Tantadruj se ne zaveda smisla lastnega življenja, kar je že ena izmed podobnosti med deloma. Tantadruj odide na sejem, kjer kupi kravje zvonce za mučenike in župniku pove noro idejo za svojo smrt. Župnik, ki z močjo besede predstavlja moralno avtoriteto, Tantadruju prepove željo po smrti in tako norček izgubi smisel za življenje. Na neki način se tudi novela o Tantadruju konča ciklično, ko je norček izgnan nazaj v svojo dolino in mora najti nov smisel za življenje.

Boškin pa se ciklično vrne na začetek zgodbe ter začne novo življenje. Eno izmed redkih nasprotij med deloma je njuna zgradba. *Oštrigeca* je roman, *Tantadruj* pa je novela. Natančna umestitev Tantadrujevega dela je magični realizem oz. pravljичni roman. Zaradi mojstrskega prepletanja značilnosti teh žanrskih poimenovanj, je delo težko natančno umestiti. Zelo nazorno pa je razvidna notranja zgradba dela. Avtor je prepletal knjižni jezik in istrsko narečje, da bi še bolj poudaril magičnost tega območja.

Tudi v *Tantadruju* lahko zasledimo narečne izraze, ampak ne v tolikšni meri kot v delu Marjana Tomšiča, ki se je resnično zaljubil v Istro. Boškinova usoda je prikazana kot nov začetek, Tantadrujeva pa ima žalosten konec, s katerim pisatelj v prvoosebni okvirni pripovedi sočustvuje; ob koncu zgodbe, ker se mu zgodba zdi grenka, v svojih očeh morbidna. Konec zgodbe o Boškinovem popotovanju se začne enako kot začetek, z vzklikom: »Oštrigeca!« (O, čarovnija!), kar je ena od mnogih zanimivosti v jeziku Tomšičevega dela. Zanimivost Tantadrujevega konca pa je pesmica, ki

prikazuje oz. simbolizira dobroto in čistost norčkove duše. Avtorja sta si v mnogih pogledih zelo podobna, čeprav sta zunanji zgradbi del zelo različni, podobni pa sta si notranji zgradbi in zaključka obeh del.

Posebneža v obeh delih predstavljata naš neskončen boj, kruto usodo naših življenj. Za srečo se je treba boriti in biti dober do sočloveka.

Poslanstvo vsakega izmed nas je naša odločitev, lahko smo slabi ali dobri, prijazni ali hudobni.

Poslanstvo Boškina se mi v današnjem svetu zdi bližje. V svetu je preveč zla in hudobije.

Ljudje, ki so za odganjanje zla in prinašanje dobrega, se svoje naloge ne zavedajo.

V mislih imam Cerkev oz. papeža, ki bi moral predstavljati moralnega vodjo, iskalca pravice in dobrote v svetu. Namesto da bi to delo opravljal, cerkev bogati, nalaga bogastvo v Vatikanu, pride tudi do raznih spolnih zlorab. Tako kot je napisano v Kosmačevem delu: »Vsi moramo trpeti, preden pridemo do jame,« je sicer res, ampak ljudje po svetu preveč trpijo in preveč je revščine.

Tudi dandanes na neki način moderni korona virus je – po mojem mnenju hudodelstvo farmacevtske industrije, da bi ta primerno obogatela.

Ljudje bi se morali zgledovati po Boškinu; bil je brezdomec, potepuh, brez vsega, a vseeno je ljudem pomagal.

Zavedati se moramo, da bomo srečni, če bomo imeli družine, zdravje, prijatelje. Ljudje pa, ki tega nimajo, na to ne gledajo enako, najti morajo nov smisel v življenju, tako kot sta to poskušala naša književna lika, Boškin in Tantadruj. Treba se je zavedati, da svet brez dobrote in prijateljstva ne more obstajati, zato si vsak dan prizadevajmo, da bi postali boljši ljudje, ne glede na to, ali smo bogati, verni, muslimani, kristjani, belci, črnici.

Stopiti moramo skupaj in zgraditi boljši, lepši svet za našo – in prihodnost naslednjih rodov – na našem planetu, Zemlji.

Lucija Klemen | Srednja šola Zagorje

Mentorica | **Bernarda Kričej**

Na poti do sreče

Drugačnost nas bogati. Razlikujemo se po zunanosti in notranosti, skupno nam je, da si želimo biti sprejeti. Tako smo srečni in zadovoljni, lažje nas sprejema družba ter lahko občutimo odsotnost želja.

Vsak izmed nas je avtentičen, edinstven, in s tem prispeva k pestremu spektru okolja. Povezujemo se v skupine in družbe, ki so običajno tvorjene z obrobo posebnosti, kakršna sta Tantadruj in Boškin avtorjev sodobne književnosti Cirila Kosmača in Marjana Tomšiča.

Slednji je v svojem kratkem romanu z naslovom *Oštrigeca* prepredel tematska vozlišča večnega popotništva, istrskega čarovništva, bajeslovja, boja med dobrim in zlim, magične Istre – ki jo je pesnik, esejist, novinar in režiser, vzel za svojo – v mističnem slogu pisanja.

Temo odnosov do drugačnosti, hrepenenja in iskanj sreče, je pripovedno izpostavil največji stilist med socialnimi realisti, Ciril Kosmač.

V fantastični noveli nastopa norček Tantadruj, ki ga spremljajo še štirje drugi vaški posebnosti, vzdevki katerih so navedeni zaradi njihovih ponavljajočih se fraz. Odkar mu je mati dopovedala, da bo srečen šele takrat, ko bo umrl, je bila ta želja v njem tako živa, da je živel samo zanjo.

Način vedno zaupa župniku, ki mu to na vse načine prepriča, hkrati pa mu tudi odvzame pravico, da bi bil srečen. Cilj je nabrati dovolj zvoncev za vse mučenike, s katerimi misli na nas. Kot kurent preganja zimo, želi vaški norček – kot mu pravi avtor – odgnati hlad z zemlje, pregnati mrzle odnose.

Ko se izobčenci z drugačnimi potrebami nekega večera odpravljajo k Hotejcu spat, odidejo na pokopališče in Tantadruja živega zakopljejo, saj je tako razumel župnika. Z donenjem zvonov zbudijo vaščane, stražnik jih za kazen pošlje nazaj, od koder so prišli, tako pa pridejo na začetek, s katerim sovpada konec.

Krožno se konča tudi v pravljичnem romanu *Oštrigeca*, kjer se klatež in čarovnik Boškin v pijanosti opoteka ob poti ter se jezi na svojo večno nasprotnico in tekmico Baburo

Štafuro, ker naj bi mu ukradla rep, za katerega sploh ni bil prepričan, ali ga je imel ali ne. Na poti sreča mnoga čudežna bitja, najbolj mu je pri srcu dobrosrčna Vitica, h kateri se zateče po pomoč in tolažbo.

Tako tudi ugotovi, da repa, ki ga je iskal, nima on, temveč ga ves čas nosi zlobna čarovnica, ki ji je rep kot ahilova peta. Podoben vpliv na vaška posebnosti, brezdomna potepuha, imata vilinsko bitje Neta ali ljubkovalno Vitica, ter krasna deklica, Tratarjeva Jelčica. Predstavnica bele magije živi v osami, skozi življenje potuje z ezoteričnim nabojem, ob svoji smrti ne umre, temveč se čudežno, morda metaforično naseli v Štrigona, ki je tudi predstavnik bele magije.

Z njo se je ta dopolnjeval, saj mu je bila opora, ki ga je tudi ločila od slabih namenov Štafure ter ga tudi ozdravila bolečin, mu pomagala odrezati rep ter tako pregnati zlo.

Skupna s hromo Jelčico jima je resnična, čista ljubezen; ta je Tantadruju spisala pesmico, ki simbolizira to, da hlad na zemlji lahko ogrejejo le topli medčloveški odnosi.

Ob misli nanjo in ob prepevanju pesmice, ki je tudi ideja groteskne pravljice o smešnem in tragičnem, se ta počuti srečnega, kljub temu da tega ne zazna. V takšnih trenutkih nekje tudi začuti voljo do življenja.

Vitičina podoba v fantastičnem romanu je nedorečena in dvoumna, puščala mi je vprašanja, saj je v knjigi ogromno odprtih poti, skrivnostnost je avtor nakazal že v prologu, kjer je poudarjal besedo skrivnost.

Žalostno sem se počutila ob branju, ko sem se poskusila vživeti v Tantadrujevo kožo. Spominjal me je na Debeluško, ki je bila tarča težkih besed, kljub temu da ni imel koristi, je opravljal svoje poslanstvo – otopliti odnose. Morda pa če bi se župnik ravnal po načelu, ki jih širi z besedami, bi bil srečen.

Skupna je deloma krščanska vera, ki sem jo razbrala iz imen in nekaterih dejanj. Kljub duhovniškemu nezagovarjanju o delu samomorov, ki se jih Tantadruj ni zavedal, bi mu lahko pomagal; s svetovanjem, namesto z norčevanjem in zavračanjem.

Tako je posebnost skupna še ena lastnost. Ob sta bila na nekih točkah naivna. Tantadruj je duhovnemu služabniku vračal hladnost odnosa – do njega. Boško je deloval srečen; iskal je nekaj, kar sploh ni obstajalo – ob njem – medtem ko Tantadruj želi prikazati lepši svet. Okolica Tarantaradru ni bila naklonjena, medem ko je pri Boškinu ravno obratno. Narava ga spremlja, mu tudi nagaja, ga varuje ter se mu posmehuje. Živali, rastline in luna imajo poseben pomen, so antropomorfizirane, z njim in med sabo komunicirajo. Posebno vlogo imajo oljke ter reka, ki poosebljajo žensko. Nasproti pa so jim bekači, ki so robati, hladni ter hitro zamerljivi. Pokrajinska fantastika ima posebno vlogo tudi v Lainškovih delih.

Skupna točka je magični realizem, ki ni ravno tipičen za deli, a se pojavljajo njegove prvine. Namreč, v pravljicnem romanu so realistični opisi pokrajine, strogo pa so ločeni čudežni dogodki, ki dokazujejo prisotnost fantastike. Tudi v Kosmačevi groteskni povesti so fantastična razmišljanja o smrti, ki je glavni junak sploh ne pozna. Realistični pa so ti odnosi in kraji. Kosmačev slog je obdarjen z izrazito zvočnostjo, kot so aliteracije, asonance, alegorije npr. ledena zemeljska krogla, hladni medčloveški odnosi z onomatopetskimi glasovi (cvilile so, hreščale so), barvami, ki imajo posebne simbole. Rdeča v krvavem mesecu pomeni kontrast, zlata soba v bivališčih župnikov simbolizira vzvišenost nad življenjem.

Zgodba je sestavljena iz vložne in okvirne zgodbe, kjer se dogodki nizajo asociativno. Dogaja se v okolici Pirana, napisana je v 1. osebi. V vložni zgodbi, ki je napisana v tretji osebi ednine, je uporabljenega veliko dvogovora, odnosi

med norčki so pretežno scenski, kot npr. v *Matkovi Tini*.

Eksistencialne prvine so izražene v epilogu, kjer avtor razmišlja o hladnih odnosih. Narava ima tudi v tem delu svojo vlogo, saj se nočno dogajanje prepleta z razmišljanjem o življenju in smrti.

Sprejemanje drugačnosti je v sodobnem času velik problem. Ljudi ocenjujejo po zunanosti, načinu oblačenja, usmerjenosti ...

V srce se mi je zapečatil verz Valerije Bužan v Mödendorferjevem *Kitu na plaži*. Dejala je: » Ljudje s posebnimi potrebami bodo enakovredni del družbe takrat, ko jih ne bomo opazili po njihovih razlikah, temveč po dobrih lastnostih (Kit na plaži, 2015, str. 217).

Odnos ljudi do drugačnosti se je nekoliko spremenil, a posebnosti še vedno izoliramo – od sebe.

V preteklosti so se starši takšnih sramovali, jih imeli zaprte, danes jih bližnji – po svojih zmožnostih vključujejo k pouku in dejavnostim, imamo zgradbe, kjer se lahko družijo, so posebne šole, ob mestih so invalidske proge ter prilagojena parkirišča in svetovalni centri.

Kljub temu da ljudje postajamo čedalje bolj zagledani vase in egoistični, menim, da nikogar ne bi smeli obsojati, ga zasmehovati in ga ovirati na poti do sreče.

Zato menim, da nam je Tantadrujevo poslanstvo bližje. Če bi mu več ljudi prisluhnilo, bi morda bilo sonce dovolj toplo, da ogreje zemljo.

Državno tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje 2019/2020

Jaz, ti, mi vsi | Le pogumno, le za mano ... (Anja Štefan)

1., 2. in 3. letnik - srednji poklicni programi

Miroslav Košuta: Mornar na kozi

NAVODILA ZA PISANJE RAZLAGALNEGA SPISA

Čas pisanja: 90 minut

Morje in Kras

Križ je bil najpomembnejša ribiška vas med Trstom in Tivom, se pravi na edini obali, ki je bila tako rekoč od zmeraj slovenska. Po svoji legi je nekako na sredi med Barkovljami, nekoč vasjo, danes že predmestjem, in Štivanom sredi izvirov ponikalnice. Slovita ribiška vas je bil tudi Kontovel, na zahodu pa Nabrežina, ki sicer ne leži nad morjem, in Devin. Ta se v zgodovini redno omenja zaradi svojih grofov in njihovih pravic do ribolova ter obale do Brojence pod Križem, kjer je tekla sporna meja s tržaško občino. Eni od številnih pravi zaradi nje se moramo zahvaliti za prvo dokumentirano prisotnost slovenskih ribičev leta 1552.

(M. Košuta, Mornar na kozi, str. 226–227.)

Na Krasu je krasno

Na Krasu je krasno –
nikdar ni prezgodaj,
nikdar ni prekasno:
vse je zmeraj ob pravem času,
na Krasu.

Na Krasu je krasno –
nikdar ni pretiho,
nikdar ni preglasno:
vsi so zmeraj na dobrem glasu,
na Krasu.

(Na Krasu je krasno, str. 75, v Galeb 36, št. 3, nov. 1989.)

Označite glavno književno osebo ter s pomočjo odlomka iz romana, pesmi in fotografije predstavite okolje, v katerem živi. Razložite naslov romana Mornar na kozi. Pojasnite, kako ste ob branju doživljali življenje Slovencev v Italiji in kako so na vas učinkovale fotografije, ki spremljajo besedilo. V čem vidite povezavo s časom, v katerem živite vi?

Želimo vam ustvarjalno pisanje.

Maruša Komljanec Bon | Šolski center Nova Gorica, Biotehniška šola Šempeter pri Gorici

Mentorica | Nežka Černe Gec

Miroslav Košuta je pesnik, pisatelj, prevajalec in novinar. Čas fašizma ga je zaznamoval s tujim imenom, odporom do črnih srajc in ljubeznijo do materinščine. Rodil se je 11. marca 1936 v Križu pri Trstu, v vasi, ki se je močno zasidrala v njegovo srce in o kateri govori večina njegovih del.

Bil je vodja Slovenskega gledališča v Trstu, delal je tudi kot novinar, piše pesmi in prozo za odrasle in otroke. Za svoje delo je prejel številne nagrade, med njimi tudi Prešernovo in Levstikovo. Piše pa tudi popevke.

Miroslav Košuta je v knjigi predstavljen kot nagajiv fant, ki rad uganja norčije in preživlja čas s svojimi prijatelji. Je družinski človek.

Neizmerno ima rad svojo družino in rodni kraj. Je zagovornik slovenskega jezika ter slovenskih del. Diplomiral pa je tudi iz slovenske primerjalne književnosti.

Križ je bil najpomembnejša ribiška vas med Trstom in Tiramavo. Po svoji legi povezuje obalo in kras. Tako Miroslav opisuje svoj rojstni kraj. Ravno zato se mu zdi tako lep, ker ima dva obraza – na eni strani pogled na morje, na drugi strani pa pogled na Kras.

Iz pesmi lahko izvemo, kako je na Krasu krasno, da ni nikdar pretiho, nikdar preglasno, in kako so zmeraj na dobrem glasu. Miroslav je torej živel v veselem okolju, v vaškem duhu domačnosti, kjer so bili ljudje povezani. Povezal pa jih je tudi vojni čas ter strah pred smrtjo tega ali onega. Povezanost se pokaže tudi s fotografije oz. naslovne slike, kjer je prikazan ribiški praznik, kjer so fantje lovili tune.

Včasih je bil Križ najbolj pomembna ribiška vas, bilo pa je tudi veliko kamnosekov, danes pa o tem pričajo le še knjige.

Naslov romana *Mornar na kozi* praktično povezuje vse zgoraj napisano. Tako kot vas Križ povezuje morje in kras, tako na morju povezuje prav to – na morju je mornar, na Krasu pa koza. Naslov tako označi tudi Miroslava Košuto – lovi ribe, natančneje tune in uživa v radostih

morja, spopada pa se tudi s kraško zemljo, kamnito, pa vendar rodovitno, s kraško burjo in reliefom.

Slovenec v Italiji nikoli ni bilo lahko. Zatirali so slovenski jezik, zato tudi Miroslava v zgodnjih letih njegovega življenja, torej v vrtec, niso vpisali, da bi imel temelje slovenščine.

Vzljubil jo je po pripovedih svoje none in matere. Ta mu je brala Gregorčičeve poezije, pa Murna, Ketteja in Kosovela, ki jih je v kasnejših letih uporabljal kot zgled za svoje pisanje.

Pa ni bila samo uporaba slovenskega jezika temveč tudi zaničevanje zamejskih Slovencev, zmerjanje s ščavi, dostikrat pa so jih tudi pretepli. Življenje v tistem času je bilo nenehen boj, borba za svoje pravice. V času vojne je bilo še posebej težko.

Vladala je revščina, hrano so dobivali na karte, materi z dvema otrokoma ni pripadala cela štruca kruha, vse je bilo na grame.

Še hujše pa je bilo v povojnem času, ko je Trst spadal v Svobodno tržaško ozemlje. V življenje ljudi je posegla politika in ljudi razdvajala. Iz enega pevskega zbora sta nastala dva, iz enotnega duha vasi sta postala dva, res jim ni bilo lahko.

Spopadali so se s številnimi preprekami, bil je nenehen boj, toda menim, da je ravno to Miroslava izoblikovalo v človeka, kakršen je postal, borca, majhnega vaščana – v pesnika s svojo lastno knjižnico.

Še posebno po zaslugi Vladimirja Bartola, ki je verjel v njegov uspeh.

Fotografije v knjigi kažejo na preprosto, tudi revno življenje. Asociirajo nas na tesno povezanost Miroslava in družine.

V knjigi so predvsem fotografije njegovih družinskih članov: matere, none, očeta, brata; pa tudi veselih, hudomušnih

dogodkov, kot je slika iz učilnice, kjer so zbirali staro železo ali pa kar naslovna slika.

Torej fotografije prikazujejo dogodke in ljudi, ki so Miroslavu največ pomenili.

Če povežemo pretekli čas in današnji, so Slovenci v zamejstvu ohranili svojo borbenost in ljubezen do slovenskega jezika. Človek vedno bolj ceni tisto, kar mu je za vedno vzeto, pa si pribori nazaj, v svoje roke. Na splošno pa so ljudje še vedno razdeljeni glede političnega mnjenja in vodenja države.

Že v tistem času je bil velik pomen izobrazbe. Kako se je Miroslavov oče hvalil, da je Miroslav prvi iz njihovega rodu. Tudi danes se lahko oklepamo pregovora: »Več znaš, več veljaš.«

Kljub številnim povezavam s tistim časom pa je veliko

razlik. Že v načinu življenja, ki je bil bolj krut kot pa naš, ko imamo praktično vse na dlani. Pa preživetje druge svetovne vojne, nenehno menjavanje oblasti ...

Ko sem prvič brala knjigo, sem si mislila, da ji ni konca. Ko pa sem jo prebrala v drugo, mi je postala všeč. Bolj sem razumela dogajanje in razumljiv mi je bil vpogled v tisti čas, v to, kako drugačno je življenje, v katerem smo zdaj. Kakšne neumnosti so počeli takrat in kakšne zdaj.

Pa »igračke«: strelski naboji, rakete, mitraljez ...

Da si kar osupel nad tistim življenjem, ki so ga imeli. Pozabili so na hud svet okoli njih in se spoprijeli s tistim, kar jim je bilo dano. Še vedno so uživali življenje in to da knjigi poseben čar.

Z lahkoto lahko rečem, kapo dol Miroslavu Košuti, saj je ta knjiga vredna branja in časa.

Državno tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje 2019/2020

Jaz, ti, mi vsi | Le pogumno, le za mano ... (Anja Štefan)

1. in 2. letnik – poklicno-tehniški programi

3. in 4. letnik – srednji strokovni programi

3. in 4. letnik – gimnazijski programi

Douglas Adams: Štoparski vodnik po Galaksiji
Maja Novak: Cimre

NAVODILA ZA PISANJE RAZLAGALNEGA SPISA

Čas pisanja: 90 minut

Ste novinar/-ka pripravnik/-ica kulturne redakcije resnega časopisa.

Urednik *Literarnih listov* vam je naročil, da v okviru priprav na letošnje tekmovanje za Cankarjevo priznanje primerjate Jano Kranjc iz romana *Cimre* in Forda Prefecta iz *Štoparskega vodnika po Galaksiji*, pripravite analizo motivov, tem, humorja in žanrov ter ovrednotite obe besedili; bralcem morate pojasniti, da je roman *Cimre* lažje aktualizirati kot *Štoparski vodnik*. Na koncu podvomite o smiselnosti izbora žanrske literature za tekmovanje, češ da tak razpis podcenjuje najzahtevnejše srednješolske bralce.

Vi pa razmišljate drugače in napišete besedilo eseijskega tipa.

- V njem najprej podvomite o pravilni izbiri glavnih junakov ter to utemeljite.
- Ugotovite, da romanov motivno in tematsko ni smiselno primerjati – za to mnenje navedite primere iz besedil, iz dejstev pa izluščite logični sklep.
- Razmislite o vlogi humorja v obeh besedilih in ju primerjajte.

- Opredelite se do trditve, da je roman *Cimre* lažje aktualizirati kot Štoparski vodnik po Galaksiji, ter svoje mnenje utemeljite.
- Presodite, ali je urednikovo mnenje o manjvrednosti žanrske literature upravičeno. Svoje ugotovitve o prednostih ali pa slabostih razpisane žanrske literature navežite na citat: »Povej mi, kaj bereš, in povem ti, kdo si.«

Želimo vam uspešno pisanje.

V pomoč (komično)

1. Štoparski vodnik po Galaksiji pravi, da lahko, če dobro zajamete sapo, vzdržite v popolnem vakuumu približno trideset sekund. Pove tudi, da je pri velikanski hitrosti vesolja verjetnost, da vas v tridesetih sekundah pobere druga ladja, enaka dva na dvesto sedeminšestdeset tisoč sedemsto devet proti ena.

2. Potem je nekega dne študent, ki je moral počediti laboratorij po posebno neuspeli zabavi, začel razmišljati takole: Če je, si je rekel, tak stroj očitna nemožnost, je logično samo končna neverjetnost. Torej ni treba drugega kot izračunati, kako neverjeten je, vložiti to število v izvir končne neverjetnosti, ga oskrbeti s skodelico svežega in res vročega čaja ... in ga vključiti. Tako je tudi storil in ves presenečen ugotovil, da je zares ustvaril dolgo iskani generator neskončne neverjetnosti – in to pravzaprav iz nič.

3. Res čudno, edina misel, ki je med padcem prešinjala lonca s petunijami, je bila Oh ne, nikar že spet. Ko bi vedeli, zakaj

si je lonca s petunijami mislil prav to, tako domnevajo mnogi, bi razumeli naravo vesolja dosti bolje, kot jo razumemo zdaj.

4. »Dvainštirideset!« je zavpil Loonquawl. »To je vse, kar lahko poveš po sedmih milijonih let?«

»Zelo temeljito sem preveril,« je ugovarjal računalnik, »in to je popolnoma nedvomno pravi odgovor. Po mojem je problem drugje: zdi se mi, če naj bom popolnoma odkrit, da v resnici niste nikoli vedeli, kaj je vprašanje.«

»Kako? To je pač veliko Vprašanje! Dokončno vprašanje življenja, vesolja in sploh vsega tega!« je zabevskal Loonguawl.

»Saj,« se je strinjal Globoka Misel z glasom nekoga, ki se je naučil prenašati bedaka, »ampak kako se zares glasi?«

1. »Ma kužka!« je pojasnila debeluška. »Jih je naša jèmala prèveč, alòra ne znam, kam bi jih djela. Hočeste tudi vi kakiga?«

»Ne stojte me prašat!« sem zacvilila in pobegnila.

2. Andrej Kranjc se je na smrt bal svoje žene. Kar dokazuje, da je normalen.

3. Jana Božiča ne praznuje, ker je hvala Bogu ateist;

4. Sveta nebesa, odkar je moderno biti Žid, se vsi pišejo Cimerman – še nemški policijski minister.

5. »Oprostite, gospodična, ali dovolite, da se pogovarjam z vami?« In očala so se mu orosila, prisežem. Takrat sem že vedela, da je policaj ...

6. Meri je preveč plavolasa, da bi bilo lahko res.

Hana Bizjak | Srednja šola Veno Pilon Ajdovščina

Mentorica | **Bruna Vuga**

Druga polovica prejšnjega stoletja je v literarnem svetu pomenila razvoj žanrov, ki so do tedaj veljali za trivialne, saj za njihov razvoj ni bilo prave podlage.

Ta romana sta *Cimre*, avtorice Maje Novak in Adamsov *Štoparski vodnik po Galaksiji*. Deli, ki se ju v motivih in temi ne

da primerjati, povezuje predvsem njuno humorno razumevanje sveta, ki je še vedno aktualno.

V ospredje fabule avtorja postavitava nekonvencionalna junaka: Jano Kranjc in Forda Perfecta v Štoparskem vodniku po Galaksiji. Kljub temu pa sta to žanrska romana, ki ju je

publika dojela kot šund in s tem neprimerna za branje, z namenom etične preobrazbe in refleksije.

Sama menim, da je bil sprejem prenagljen, nekritičen in površen. Ugotovimo, zakaj.

Deli se od tradicije oddaljita z izbiro osebe, ki nosi dogajanje. Ob površnem branju v *Cimrah* izstopa Jana Kranjc – študentka prava ter živčna zmeda.

Je ena od dveh pripovedovalk v delu, njena pripoved pa je osebna, meji na tok zavesti, obarvan s samoironijo. Kljub temu pa v delu ostaja pasivna, pobudo za razvoj dogajanja pogosto prevzame Rebeka Cimerman. Romaneski junak je tradicionalno aktiven, je nosilec dogajanja in avtorjevega sporočila, kar Jana ni. V oporo Jani kot junakinji romana je samo dejstvo, da doživi razvoj, ko se upre samopomilovanju. Slednjega pogoja ne izpolni Ford Perfect, domnevni junak *Štoparskega vodnika*. V ospredje stopi, kar pomembno vpliva na dogajanje, zaslužen je namreč za Arthurjevo preživetje, in to več kot enkrat.

Je vseveden in s svojo povedjo: »Samo brez panike,« v bralcu vzbuja pomiritev. Prikazan pa je kot orodje, ki vpliva na delovanje in mišljenje Arthurja Denta, v njegovo intimo pa nimamo vpogleda.

Zato menim, da je v *Štoparskem vodniku po Galaksiji* glavni junak Arthur in ne Ford, saj se Arthur poda na pot spoznanja in odkrivanja, medtem ko je Ford resigniran in flegmatičen.

Jana in Ford pa sta dva od nosilcev komike v delih, kar dela branje zanimivo, čeprav bi nekateri trdili, da je humor stvar raje in resnega bralca podcenjuje.

V obeh delih bi rada izpostavila pomen ironije, ki na trenutke deluje tudi satirično.

V *Cimrah* je najzanimivejša samoironija, ki je predstavljena z Jano.

Primer je Janino dožemanje lastnega psihičnega stanja, ki ga posmehljivo imenuje »samoživci«.

V *Štoparskem vodniku* pa je ironija namenjena svetu in njegovemu dožemanju samega sebe.

Družbi pisatelj postavi zrcalo in na ta način delo povzdigne v satiro. Primer je njegova postavitev predsednika Galaksije, ki je prikazan kot lutka »stricev iz ozadja«, brez moči in oblasti. V obeh delih je humor izražen tudi s paralelizmi, kot je v *Cimrah* dejstvo, da je Andrej Kranjc normalen, ker se boji žene; v *Vodniku* pa odkritje pogona na neverjetnost.

Deli sta torej tako primerljivi v humorju kot sta različni v

temah in motivih. V *Vodniku* je pokazano Arthurjevo potovanje skozi Galaksijo in njegova pot do spoznanja. Temo podpirajo razni motivi. Primer je motiv domotožja, ki se pojavlja v celotnem delu. Najprej kot šok ob izgubi planeta, potem kot melanholično razmišljanje o domu in nazadnje kot spoznanje, da je bil Arthurjev dom le utvara.

Knjiga se ukvarja tudi z iskanjem smisla v nesmiselnem svetu, kar prikazujejo miši, ki iščejo odgovor na vprašanje dvainštirideset.

Motiv prehaja celo v avtorjevo idejo o nesmiselnosti iskanja odgovorov na nerešljiva vprašanja.

Douglas Adams svoje mnenje izrazi tudi s problemom obstoja boga, ki ga pokaže z ribo Babiloniko.

Posmehuje se filozofom kot je Descartes in matematikom, ki želijo priti do dokaza o obstoju boga prav z dedukcijo.

Njegovo logično sklepanje pa po avtorjevem mnenju temelji na lažnih aksiomih in je potemtakem zgrešeno.

Po drugi strani se *Cimre* ukvarjajo z manj temeljnimi filozofskimi vprašanji, saj je glavna tema dela iskanje zločinca. Temo podpirajo motivi kot so ljubezen, maščevanje, umor, pravica itd. Izpostavila bi motiv maščevanja, ki ga v *Vodniku* ni, v *Cimrah* pa predstavlja vodilo kolektivnega zločinca, če izvzamemo Albo, ki jo vodi dolčas.

Motiv maščevanja pa uporabi Rebeka v svojem pogovoru z inšpektorjem Hrenom, ko izpelje svojo tezo o etičnem zadoščenju. Njena replika – idejno – predstavlja avtoričin pogled na družbo in pravice ter tako motiv povzdigne na filozofsko raven. Sprašuje se o morali ter vesti, pojmi, ki so osnovno gonilo ene osnovnih filozofskih smeri – etike. Čeprav si romana po temi in motivih nista sorodna, pa lahko rečemo, da ju povezuje filozofsko razmišljanje, s katerim avtorja kažeta svoj pogled na svet.

Njuni razmišljanji sta še vedno aktualni, saj filozofi še vedno niso našli dokaza o obstoju boga ali definirali izvora vesti. Zmotno je misliti, da so *Cimre* bolj aktualne, ker prikazujejo vsakdanje realno dogajanje, kot je lov na zločinca, medtem ko *Vodnik* zajame celotno galaksijo, katere meje so nepredstavljive.

Raziskovanje vesolja je v sodobnem svetu celo bolj vsakdanje kot je umor, saj smo novim ugotovitvam na področju astronomije in kvantne fizike priča vsakodnevno, medtem ko nas zločin ne preseneča več. Deli pa, kot že rečeno, aktualizira brezčasna filozofija, ki jo znanost še ni prehitela.

Polemična vprašanja deli tudi ločijo od ostale žanrske literature; to je od kriminalke in znanstvene fantastike. Omenjene

zvrsti so videne kot manjvredne in neprimerne za izkušnega bralca, pri čemer se kritiki zgledujejo po citatu: »Povej mi, kaj bereš, in povem ti, kdo si.«

Sramota, ki je prisotna ob branju šunda, je z mojega vidika nespametna.

Vsako delo, četudi ga nista napisala Shakespeare ali Cankar, človeka oblikuje in izobražuje. Branje trivialne literature zato vsekakor ni škodljivo. Obenem *Cimre* in *Štoparski vodnik po Galaksiji* svoj žanr presegata, ne samo s filozofskimi elementi, ampak tudi z uporabo medbesedilnosti v *Cimrah* ter znanstveno fizikalnih pojmov v *Vodniku*.

Branje izbranih del je zato nedvomno koristno ter mogoče celo neprimerno za neizobraženega bralca. Človeka zato ne

bi smeli soditi po žanru njegove knjižne police, ampak po njeni kakovosti.

Douglasov *Štoparski vodnik po Galaksiji* in *Cimre* Maje Novak tako dokazujeta, da nista le žanrska literatura, ampak sta sposobna stopiti izven svojih okvirjev. Uporabljata filozofijo, ki ji dodata svoje lastno mnenje ter medbesedilnosti in znanosti, ki za šund niso običajni.

Prav zaradi tega ostajata aktualna še danes, njuni motivi in teme pa bralcu ponujajo priložnost za razmislek in avtorefleksijo.

Deli kljub vsemu še vedno ostajata lahkotni in s svojim humorjem, ironijo in satiro človeku omogočata ponovno branje.

David Dragonja | *Grm Novo mesto, Srednja šola za gostinstvo in turizem Novo mesto*

Mentorica | **Urška Mehle**

Jaz, ti, mi vsi

C*imre* so netipični detektivski roman z elementi postmodernizma avtorice Maje Novak, pisateljice, pesnice in pravnice. *Štoparski vodnik po Galaksiji* je znanstvenofantastični roman angleškega pisatelja Douglasa Adamsa iz l. 1979, ki prav tako presega meje žanra. Lahko ga opišemo kot satirični ali humoristični roman. Njegov vpliv sega tudi prek mej literature – tako je bil recimo – po odlomku v romanu – 25. maj razglašen za mednarodni dan brisače. Sam menim, da sta glavni osebi romanov po urednikovem mnenju prav nerodno izbrani.

Bi za Jano Kranjc res lahko dejali, da je v detektivskem romanu odigrala vlogo protagonista? Morda, če upoštevamo, da je roman napisan z dveh perspektiv – del romana z Janine in del romana z Rebekine perspektive. A kljub temu se bralcu ob prebiranju veliko bolj vtisnejo Rebekine besede in dejanja ter način preiskovanja zločina kot pa Janino igranje amnestične bolnice, ki s svojim molkom krši že tako krhek alibi. Rebeka je tista, ki nastopi odločno, samozavestno in s čutom za pravičnost.

To jo naposled privede do resnice o zločinu. Jana je na začetku preiskave sama osumljenka, in to, da je del romana

pisan z njenimi očmi, je za klasični detektivski roman nena- vadno in pa nemogoče. To je dokazala že Agatha Christie z detektivko *Umor Rogerja Acroyda*. Rebeka s svojo karizmo naredi večji vtis in zato je – po mojem mnenju – ona glavna književna oseba, ki nas vodi skozi preiskavo, na koncu pa vsem zbranim, v stilu prave detektivke, razloži svoje ugotovitve in spoznanja.

V znanstvenofantastičnem, satirično- humornem romanu pa po mojem mnenju glavni junak ni Ford Perfekt, pač pa Arthur Dent. Bralec namreč skupaj z njim občuti pretres ob izgubi doma (tako hiše kot tudi samega planeta), njegovo zmedenost in začudenje nad vesoljskimi čudesi in zavedanje, da sta on in Trillian zadnja preživela Zemljana. Vse, v kar je bil prepričan in čemur je verjel, se mu poruši.

V vesolju obstajajo Nezemljani, Zemljo so izdelali po naročilu miši, človeštvo za obstoj vesolja ni pomembno. Ford se vsega tega že zaveda in bralec uživa ob tem, ko nevedni in čemerni Arthur odkriva nove skrivnosti vesolja.

Z Arthurjem sem se brez besed poistovetil, saj bi najbrž tudi sam občutil šok, če bi preživel takšno kataklizmo. Zdi se mi tudi, da se ljudje danes lažje poistovetimo z osamljenim

človekom, saj je posameznik v sodobnem, modernem času od drugih ljudi ločen z zaslonom, ni več osebnega stika, ki je med ljudmi nekdaj prevladoval. Romanov smiselno in tematsko ni smiselno primerjati, saj spadata v povsem različno žanrsko literaturo. Eden izmed njiju je kriminalka, drugi pa znanstvena fantastika.

Književne osebe v romanu *Cimre* so razvite, psihološko poglobljene in v celotnem romanu notranje rastejo.

To bi težko rekli za *Štoparski vodnik po Galaksiji*, kjer osebe nimajo poglobljene psihe, ne ukvarjajo se z globokimi notranjimi vprašanji, so ploščate, v romanu se jim osebnost ne spreminja.

Tako recimo Trillian še vedno podpira Zaphoda in mu pomaga, Arthur pa je, kljub svojim strahovom, še vedno prijatelj s Fredom Perfectom. Po drugi strani Jana v romanu spozna, da je bila zato, da so se sostanovalke odločile sodelovati v zločinu, delno tudi sama kriva, saj se je do njih vedla nesramno in jih poniževala. To še posebej velja za Faniko, ki si je zgolj želela njenega prijateljstva. Jana se tako zave, da je za svoja dejanja sama odgovorna in da mora biti pripravljena nositi posledice. Tudi Rebeka v zgodbi spozna, da je bila na začetku polna predsodkov do Jane, zgolj zato, ker je Jana drugačna, neuravnovešena.

Takoj jo je bila pripravljena odpisati kot izgubljen primer, morilko.

A na koncu spozna, da se je motila in to tudi prizna.

Ker sta si romana tako različna, ne moremo primerjati ne tematike, ne oseb in njihovih značajev.

Ko sem prebral oba romana, ju med seboj primerjal po humorju, se mi je takoj porodila misel, da igra humor v Adamsovem romanu veliko večjo vlogo, saj avtor prav na njem tudi gradi zgodbo.

Humoristične prvine se kažejo v nesmislih, kot recimo: »Edina misel, ki je med padcem prešinjala lonec s petunijami, je bila: *Oh, ne, nikar že spet!*«

Pripisovanje oz. poosebljanje človeških misli na rastline, živali in predmete, je tisto, kar se meni kot bralcu zdi komično.

V romanu *Cimre* je humor po mojem bolj naključen oz. humor uporablja predvsem Rebeka, pa tudi Jana.

Roman *Cimre* je po mojem mnenju lažje aktualizirati, saj o zločinu in zločincih beremo in ves čas poslušamo v medijih. Albo bi lahko označili kot hladno, manipulativno in zlobno morilko, ki nima posebnega razloga za ubijanje – to je njeni naravi. Danes lahko beremo o številnih primerih, ko ostaja morilčev ali morilkin motiv neznan. Je to »bolezen« moderne družbe?

Da in ne. Sam menim, da so psihopati in sociopati od nekdaj živeli. Danes se toliko govori o njih bolj zato, ker te zgodbe razpihujejo mediji, po časopisu, internetu in po televiziji. Ti ljudje (psihopati namreč) niso sposobni obžalovati svojega zločina. Tako lahko Meri, Tanjo in Fani primerjamo z Razkolnikom v romanu Dostojevskega *Zločin in kazen*, saj se za svoja dejanja kesajo in jim je resnično žal za življenja, ki so jih s svojo hudobijo uničili ali pa poskušali uničiti; v Janinem primeru.

Kar bi lahko edino aktualizirali v *Štoparskem vodniku*, je avtorjeva satira in posmeh človeški neumnosti.

Moje mnenje je, da je žanrska literatura povsem enakovredna kateri drugi. Sloves, ki ga je dobila, češ da je manjvredna, prihaja iz kritik bralcev, ki tega specifičnega žanra ne marajo in se z njim ne poistovetijo, jim je tuj. Vsak bralec ima po navadi žanr, ki mu je ljubši. Med njim najljubšimi je tudi znanstvena fantastika in *Štoparski vodnik* je kot kulturna knjiga na vrhu seznama.

Kriminalka je po mojem v svetu dostikrat označena kot trivialna literatura, čeprav je ta žanr še vedno izjemno popularen. V knjigi bralec doživi katarzo, potuje v nove kraje in spoznava nove osebe in nove poglede na družbo in življenje.

Zato je citat: »Povej mi, kaj bereš, in povem ti, kdo si,« še kako relevanten. V zgodbah namreč odkrivamo tudi svoje resnice in vrline ter hibe. To še posebej velja za globoke, psihološke romane z veliko liki in dodelanimi osebnostmi.

Jaz, ti, mi vsi

Letošnja komisija za Cankarjevo tekmovanje iz znanja slovenščine je kot tekmovalno literaturo za srednješolce zadnjih dveh letnikov določila kriminalni roman Maje Novak *Cimre* in znanstvenofantastični roman Douglasa Adamsa *Štoparski vodnik po galaksiji*.

Pri tem se poraja vprašanje, ali je ta izbira ustrezna ali pa morda podcenjuje srednješolske bralce. Konec koncev gre za dijake, ki bodo čez nekaj mesecev opravljali zrelostni izpit, bi bila morda torej zanje primernejša zahtevna književnost, ki presega meje žanrske literature?

Na prvi pogled morda res, vendar začne bralec po branju obeh del odkrivati nova vprašanja, probleme, na katere lahko odgovori šele z drugim branjem. In nato s tretjim.

Je to lastnost »manjvredne« literature?

Vsak od omenjenih romanov je razred zase. Skupno jima je, da glavna junaka v obeh nastopata v dvojicah, v *Cimrah* sta to nevrotična Jana in bistra Rebeka, v *Štoparskem vodniku* pa nekoliko nesamozavesten Arthur in iznajdljiv Ford. Če bi jih že morali primerjati, bi Jano veliko lažje kot s Fordom primerjali z Arthurjem.

Oba sta nezadovoljna, na težave se odzivata s pesimističnim in pikrim humorjem. Nesrečna sta v ljubezni, oba pa v zgodbi doživita nesrečo – Arthurju Vagoni uničijo hišo in planet, Jana pa zaradi spleta okoliščin pristane v zaporu, obtožena umora. Oba imata tudi občutek, da sta žrtvi.

Na drugi strani sta Rebeka in Ford, ki nekoliko bolj nastopata v vlogi rešiteljev – prijateljev iz zagate. Tako Ford reši Arthurja s štopanjem, Rebeka pa Jano reši iz zapora. Oba se zavedata težav, a ostaneta mirna in ravната trezno.

Samo brez panike. Rebeko bi se morda dalo primerjati tudi s Trillian – obe sta bistri in do neke mere inteligentno izkoristita moško zaljubljenost.

Sicer pa bi ena sama zgodba kriminalke in znanstvenofantastičnega romana res bila težko primerljiva. Vendar izbrani deli nista tipična kriminalka in znanstvenofantastični

roman. Snov pri obeh je vzeta iz vsakdanjega življenja, le da *Štoparski vodnik* seveda posega tudi po znanosti in domišljiji. Tematika *Cimer* je reševanje umora v Ljubljani, *Štoparja* pa potovanje po galaksiji. Kriminalka ima točno določen čas in kraj dogajanja – nekaj pomladnih tednov v Ljubljani in na Krku, medtem ko *Štoparski vodnik* opisuje dogajanje v do zdaj nepoznatih delih galaksije v neznanem času.

Dela povezujejo skupni motivi, kot so motiv ljubezni, zločina, nevarnosti, tveganja. Kljub temu menim, da romanov motivno in tematsko ni smiselno primerjati, saj bi s pretiranim iskanjem povezav lahko spregledali dejstva, ki delajo vsako delo posebno.

Tako bi recimo lahko s primerjavo miši, ki so vladale galaksiji, in Albo, ki je vodila in načrtovala Konradov umor, lahko slednji pripisali prevelike zmožnosti. Sicer so res vse dobre načrtovalke, vendar pa so Albo kljub prefinjenim spetkam dobili, miši pa so se razkrile le po lastni volji in zaradi tega niso na zgubi.

Lahko bi rekli, da romana povezuje sporočilnost in družbena kritičnost. Med branjem ugotavljamo, da ni vse tako kot se zdi, in da življenje sestavlja mnogo presenečenj, vendar moramo nanje odreagirati brez panike in kor je rekel Benjamin Jani: »Samo mirno, vse bo še dobro, ljubica.«

Družbena kritičnost v besedilih se kaže na večinoma humoren način. Primer je rušenje Arthurjeve hiše, ker ni pravočasno vložil pritožbe, za katero sploh ni vedel, kam bi jo moral poslati – in rušenje planeta Zemlje, ker Zemljani niso pravočasno vložili pritožbe, za katero sploh niso vedeli, kam bi jo morali poslati ...

Ali pa odnos do duševno bolnih – Rebeka je inšpektorja Hrena postavila pred dejstvo, da bi bolj dvomil v Janino krivdo, če ne bi bila tako nevrotična.

Za humor v obeh romanih je značilno, da je za njegovo razumevanje potrebno predznanje in splošna razgledanost. Gre za inteligentni humor, ki se razlikuje od vsakodnevnih vicev o blondinkah.

V *Štoparskem vodniku* se pojavlja ogromno ironije, absurda in – ponekod – tudi groteskni prvini, s čimer je pisec ustvaril posebno vzdušje. Nesmisli so včasih tako nesmiselni, da so že smešni, tako da na koncu v njih najdemo kaj smisla.

Roman bi lahko označili kot satiro življenja na Zemlji, saj se pripovedovalec posmehuje občim človeškim napakam. V romanu *Cimre* je v ospredju bolj norčevanje iz osebnih lastnosti – narečja, vere, značajske lastnosti. Zaradi pikrih, sarkastičnih komentarjev se bralec nasmehne tudi ob povedih, ob katerih se sicer ne bi.

Citati s številnih področij še podkrepijo zavedanje o intelektualnosti pisateljice.

V obeh delih se avtorja torej posmehujeta človeškim napakam, kar se sicer v *Štoparskem vodniku* kaže nekoliko bolj. Sta pa deli nastali pred več desetletji, *Cimre* 1995 in *Štoparski vodnik* 1979. Ima leto nastanka kaj vpliva na aktualnost zgodbe? Zakaj pa potem še vedno beremo *Odisejo*, *Antigono*, *Vojno in mir*?

Sama menim, da zato, ker se ljudje navzven morda res že spremenjamo, vendar znotraj ostajamo enaki.

Enake so naše želje, cilji, napake. In s posmehom letem ostaja tematika vedno aktualna. Skrb le zase, pokvarjenost, podcenjevanje, občutek vsevednosti, želje po še in še, naivnost, zaverovanost vase – se je od izida *Štoparskega vodnika* kaj spremenilo? To še vedno zaznamuje našo družbo, le da v realnosti brez komičnih vložkov, ki v umetnosti lastnosti ljudi vsaj malo osvetlijo. Prej omenjeno rušenje hiše in rušenje planeta bi danes lahko pomenilo npr. prepoved države po osamosvojitvi njene regije, hkrati pa željo države, da sama izstopi iz neke večje regije.

But we are stronger together, they said.

V *Cimrah* se pojavlja humor bolj na osebni ravni, zato menim, da je *Štoparski vodnik* lažje aktualizirati. To je prepoznala tudi svetovna javnost, Adamsovo (1952–2001) trilogijo v petih delih še danes bere milijone ljudi. Leta 2005 so po uspešnici posneli tudi film. Adams je bil angleški scenarist, dramatik in pisatelj; hkrati pa tudi prostovoljec in borec za pravice živali. Z Majo Novak (1960) jima je skupna široka paleta znanj in tudi intelektualnost, Novakova je namreč tudi pravnica in poslovna sekretarka.

Obdobje sodobne književnosti sta zaznamovala z več nagrajenimi deli kot so Adamsov *Losos dvoma*,

Meaning of Liff in *Zverjad* Maje Novak.

Cimre in *Štoparski vodnik* res sodita med žanrsko literaturo, vendar v tem ne vidim razloga, da bi gradivo ocenjevali kot manjvredno in neprimerno za dijake tretjih in četrtih letnikov. Kdorkoli to meni, dvomim, da je deli sploh temeljito prebral. Gre namreč za romana, ki v bralcih vzbujata razmišljanje o sebi, družbi, dejanjih in posledicah; po tem, kaj je v življenju pomembno in kaj ne. Mar ni to misel Cankarjevega tekmovanja? Konec koncev lahko tudi iz preproste pravljice izluščimo bistvo življenja.

Zato se ne strinjam s trditvijo: »Povej mi, kaj bereš, in povem ti, kdo si.«

Predlagam: »Povej mi, KAKO bereš, in povem ti, kdo si.«

Portal Fran – podpora pri vseh predmetih

Večkrat je slišati, da se učenci in dijaki vse slabše izražajo. Da nimajo besednega zaklada, da svojih misli ne znajo več jasno izraziti, da so pri poimenovanju stvari in pojmov površni. Pogosto se zgodi, da besed ne uporabljajo smiselno, da pomena uporabljenih besed in besednih zvez sploh ne razumejo. Kako učence podpreti pri razvoju in dvigu jezikovne zmožnosti v najširšem smislu?

Tudi s pomočjo **jezikovnih priročnikov**. Ti niso le stvar jezikov, kajti prav **vsí predmeti pripomorejo k razvijanju bralne pismenosti**.

Jezikovni priročniki so vsebinski in abecedni. Med slednje spadajo slovarji. Ti so lahko splošni in posebni, enojezični in večjezični.

Fran je brezplačen jezikovni portal, od leta 2014 ga najdemo na povezavi <https://fran.si/> in se nenehno posodablja. Kot odziv na aktualne dogodke od letošnjega aprila najdemo stran, imenovano Fran, različica covid-19 (7.1).

Portal obsega 36 slovarjev, atlas in dve jezikovni svetovalnici – splošno in terminološko – kar omogoča zelo enostavno iskanje razlag slovenskih besed, njihovega pregibanja, pravopisnih lastnosti, frazeologije, etimologije, zgodovinske in narečne rabe. Z njegovo pomočjo lahko učenci in dijaki rešijo marsikatero jezikovno zadrego, ko besedila sprejemajo ali jih sami tvorijo.

Pouk na daljavo poteka drugače, kot kadar smo skupaj v učilnicah in smo tudi drug drugemu vir informacij. Še bolj kot drugače se je vredno vprašati, ali gradiva, ki jih dobivajo učenci in dijaki za delo doma za različne predmete, razu-

mejo. Razumejo vse besede? Morda bi koga zanimalo, od kod izvira beseda inverzija, kako pravilno naglasiti odvod, se pravilno zapiše preizkusiti ali preskusiti, kako pravilno pregibam (sklanjam, stopnujem ...) besedo, v katerem slovarju se prvič pojavi geslo *daljica*, ali je raba velike začetnice ustrezna ...

Spodbujajmo učence in dijake, naj raziščejo, kaj ponuja <https://fran.si/>, za vse nas pa naj bo izziv, da kakšno idejo poiščemo tudi <https://www.zrss.si/strokovne-resitve/digitalna-bralnica/podrobno?publikacija=263>

Če je Fran namenjen vsem, pa se je vredno razveseliti dejstva, da za šolsko rabo nastaja še portal Franček. Ta bo namenjen osnovnošolcem in dijakom začetnih letnikov srednjih šol, v celoti pa bo objavljen najkasneje prihodnje leto.

Kozma Ahačič, predstojnik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in koordinator projekta: „*Franček bo na vprašanje o vsaki slovenski besedi odgovoril tako, da bo povedal, kaj pomeni, kakšni so njeni sinonimi, kakšne so podpomenke, nadpomenke, kako se je to besedo uporabljalo v zgodovini, kakšen je izvor besede, kako se ji reče v različnih slovenskih narečjih. Hkrati pa bodo slovarji povezani še s stranjo. Kje je kaj v slovnici, ki bo vsebovala kratek pregled slovenske slovnice, za učitelje bo vzpostavljena Jezikovna svetovalnica.*“

Jezikovni premisleki so izziv pri vseh predmetih, iskanje odgovorov na vprašanja s pomočjo obeh jezikovnih portalov je vredno umestiti v svoj pouk – na daljavo in tudi potem, ko bomo v učilnicah.

Jezikovni portal Franček in slovenska slovnica pri pouku (ne samo slovenščine)

V prejšnjem prispevku smo ugotavljali, da lahko raba jezikovnih portalov Fran in Franček (<https://www.francek.si/>) pri pouku različnih predmetov pripomore k boljšemu in globljemu razumevanju tega, kar se učimo, hkrati pa prispeva tudi k širjenju besedišča ter natančnejši in ustrežnejši rabi besed in besednih zvez, ko besedila tvorimo.

Kaj pa slovnica? Portal Franček nam, čeprav je še v nastajanju, že omogoča tudi povezavo (<http://kje-je-kaj-v-slovnici.francek.si/domov>) na obe slovnici, posebej namenjeni šolski rabi.

Slovenščina je v Republiki Sloveniji v večini šol učni jezik, izjema so le šole na dvojezičnih območjih, kjer sta učna jezika italijanščina oz. madžarščina. Za večino učencev in dijakov je slovenščina jezik sporazumevanja, je podlaga za učenje s slovenskim jezikom izraženih vsebin, za razumevanje, doživljanje in vrednotenje pojavov okrog nas (povzeto po UN Slovenščina za gimnazije, 2008).

Učenci in dijaki se za govorno in pisno sporazumevanje usposabljaajo pri vseh predmetih, zato je prav, da vsi učitelji učence in dijake spodbujamo k učinkovitejši rabi strokovnega jezika in k poglobljanju splošne sporazumevalne zmožnosti.

Skrb za slovenščino in bralna pismenost v najširšem pomenu ni le stvar učitelja slovenščine, zato je prav, da vsi učitelji pri učencih in dijakih poleg rabe slovarjev spodbujamo tudi rabo slovnice, tj. knjige, v kateri je opisan sistem jezikovnih sredstev in njihovih medsebojnih odnosov.

Leta 2017 smo dobili slovnici, namenjeni osnovni in srednji šoli. Njun avtor, dr. Kozma Ahačič, predstojnik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša pri SAZU, pravi, da je za laike razlika med akademsko, znanstveno slovnico Jožeta Toporišiča in njegovima slovnicama, namenjenima šolajočim se, zelo velika, saj slovnici opisujeta sodobni knjižni jezik, kakor ga kažejo sodobni korpusi slovenskega jezika. Opisu je dodano poglavje o pravopisu ter preglednica sklanjatev in spregatev.

Učitelj matematike lahko npr. svojim učencem oz. dijakom pove, da vse oblike števnikov pri računanju postanejo samostalniki srednjega spola, in učence spodbudi, da v poglavju Števniki poiščejo še kakšno zanimivost (<http://kje-je-kaj-v-slovnici.francek.si/poglavje/3.4.4>), lahko jim pove, koliko veznikov imamo v slovenščini in kje je ta podatek našel ... (Slovnica na kvadrat, str. 76). Morda bo učenec ali dijak učitelja, ki ga opomni, da se pri rabi predlogov moti in da je to časovni ali prostorski podatek, upošteval drugače, kot če bi mu to povedal učitelj pri slovenščini (<http://kje-je-kaj-v-slovnici.francek.si/slovnica-na-kvadrat/127>). Morda bo učenec učitelja, ki mu bo pri geografiji povedal, da samostalnika kamenje ne naglasi pravilno in ga povabil, naj v slovnici poišče rešitev, slišal drugače. Morda si bo ob tem učenec ogledal še, kako kaj izgovoriti, zapisati, kdaj uporabiti katero od oblik ...

Iskanje odgovorov na jezikovna vprašanja tako tako postane zanimiv miselni izziv, hkrati pa krepi jezikovno zavest posameznika pri kritičnem sprejemanju besedil in izboljšuje njegovo jezikovno zmožnost, ko besedila tvori (govori ali piše) sam.

Jezikovna svetovalnica za učitelje

V času, ko pouk in drugo naše delo potekata na daljavo in v največji meri v pisni obliki, še bolj premišljeno kot sicer oblikujemo svoja besedila, s katerimi vzpostavljamo odnos, posredujemo vsebino, se medsebojno obveščamo, ostajamo v stiku z učenci in dijaki (in s starši), dajemo navodila za delo, oblikujemo povratne informacije ... Pri tem se pogosto znajdemo pred vprašanjem, kako kaj zapisati, da bo besedilo za naslovnika jasno, razumljivo in da bo doseglo svoj namen. K temu poleg tega, da dobro obvladamo vsebino, veliko pripomore tudi jezikovna pravilnost besedila. Besedni red v povedi, slovnične oblike besed (npr. pri sklanjanju, stopnjevanju ...), zapis z malo ali veliko začetnico pri pravopisu ... so jezikovna sredstva, s katerimi so izraženi podatki, zato vsaka površnost ali napaka razumevanje okrnita ali celo spremenita pomen. Veliko odgovorov o pomenu besed in njihovi ustreznosti v določenih okoliščinah (npr. v razlagi ali opisu postopka pri določenem predmetu, uradnem besedilu za obveščanje ...) lahko hitro najdemo v jezikovnih priročnikih v elektronski obliki na portalu Fran in v obeh slovnica za šolsko rabo na portalu Franček. Tretji prispevek v nizu, ki spodbuja k rabi jezikovnih portalov, pa nas vabi, da pomoč ob različnih jezikovnih dilemah poiščemo na portalu Franček v **Jezikovni svetovalnici za učitelje** na povezavi <https://svetovalnica.francek.si/domov>. Odgovore na vprašanja lahko iščemo po učnih vsebinah in po oznakah, če pa po straneh brskamo pogosto, si lahko ogledamo tudi le nedavne objave.

Če odgovore iščemo po vsebinah, so te prikazane podobno kot poglavja v obeh šolskih slovnica – Kratkoslovnici in Slovnici na kvadrat.

Portal je še v nastajanju, največ tem trenutno najdemo v Besedah in Pravopisu.

Če iščemo po *oznakah*, poleg vsebin najdemo še posamezne pojme. Klik na pojem nam odpre odgovor, ponuja pa nam tudi možnost, da si ogledamo podobne primere. Seznani nas tudi, katera slovnična ravnina se ukvarja s takimi vprašanji. Na povezavi *Kje je kaj v slovnici* se, če nas o vprašanju zanima več, lahko natančneje seznanimo.

Bomo imeli danes *dveuren* ali *dvouren* sestanek, bi ga najraje *spustili* ali *izpustili* in se raje sprostili ob *inštrumentalni* ali *instrumentalni* glasbi?

Kako naj zapišemo začetnico za dvopičjem, kako v preglednici, katero začetnico uporabimo pri zapisu računalniškega programa, kako navajamo vire in literaturo; kako pravilno naglasimo besedo nadzor, aneks?

Jezikovna svetovalnica ponuja odgovore vsem, ki vprašamo.

Matematiki so npr. vprašali: »V različnih učbenikih za matematiko za osnovno šolo smo opazili različna zapisa: *vdrti* kot in *udrti* kot. Zanima nas, kaj je prav. Govorimo o kotu kot geometrijskem pojmu. Kot pri matematiki je oz. leži v neki ravnini.«

Kemika je zanimalo, ali se pravilno zapiše *večatomna* ali *večatomska* molekula, nekdo je spraševal, ali je (*svetovni*) *splet* sopomenka *internetu*.

Čeprav Franček še ni zasijal v popolnosti, že ponuja široke možnosti vsem, ki nam je za slovenščino mar.

IZ ZALOŽBE ZAVODA RS ZA ŠOLSTVO

19,60 €

Priročnik vsebuje igre, pesmi in izštevanke, s katerimi krepimo govorni in celostni razvoj otrok v predšolskem obdobju in obdobju opismenjevanja v šoli.

Gradivo je sestavljeno **iz priročnika in listov, zbranih v skupni mapi**. V priročniku so zapisana navodila, pojasnila in možne izpeljave za izvedbo iger. Na posameznem listu je pesem ali izštevanka z ilustracijo, ki je namenjena otroku.

Priročnika bodo veseli tako strokovnjaki kot tudi starši.

Mapa vsebuje priročnik (132 strani) in 104 liste (A4 format)

Formativno spremljanje v podporo učenju

Priročnik za učitelje in druge strokovne sodelavce

Priročnik obsega 7 zvezkov, zbranih v mapi,
cena 12,40 €

- Zakaj formativno spremljati
- Nameni učenja in kriteriji uspešnosti
- Dokazi
- Povratna informacija
- Vprašanja v podporo učenju
- Samovrednotenje, vrstniško vrednotenje
- Formativno spremljanje v vrtcu

Priročniki po predmetih in področjih

Formativno spremljanje kot podpora učencem s POSEBNIMI POTREBAMI

Formativno spremljanje na RAZREDNI STOPNJI

Formativno spremljanje pri MATEMATIKI

Formativno spremljanje pri ZGODOVINI

Formativno spremljanje pri delu SVETOVALNIH DELAVCEV

